

รายงานการวิจัยสนับสนุนร่องรอย

โครงการ “การศึกษาความรู้ชาวชองเรื่องพืชครุภัณฑ์ (รุ่นทาก-รุ่นเชอ)
โดยใช้ภาษาชองเป็นแนวทางในการศึกษา”

โดย

นายมณฑีร พัฒนา และคณะ

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น
และศูนย์ศึกษาและพื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ¹
สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ระยะเวลาดำเนินการวิจัย ตั้งแต่ 1 ธันวาคม 2548 - 31 สิงหาคม 2551

คำนำ

รายงานการวิจัยเพื่อท้องถิ่น โครงการเรื่อง “การศึกษาความรู้ชาวชองเรื่องพืชคลุ่ม-คล้า (รุ่นทาง-รุ่นเชื้อ) โดยใช้ภาษาของเป็นแนวทางในการศึกษา” เป็นการศึกษาโดยมีวัตถุประสงค์ของ การศึกษา (1) เพื่อทำศึกษาร่วมและบันทึกข้อมูลด้านต่างๆ ของคลุ่ม-คล้า ในชุมชน และทำ เส้นทางศึกษาคลุ่ม-คล้าในชุมชน (2) เพื่อส่งต่อข้อมูลคลุ่ม-คล้าสำหรับผลิตหนังสือและสื่อ นิทรรศการชุดความรู้เกี่ยวกับคลุ่ม-คล้า เพยแพร่ภายใต้ชุมชนต่อไป (3) เพื่อทำการ พื้นฟูและพัฒนาคลุ่ม-คล้าในรูปแบบของเครื่องจักสานหัตถกรรมภูมิปัญญาพื้นบ้านชาวชองให้คงอยู่ ตลอดไป และ(4) เพื่อให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์และพื้นฟูภาษาและ วัฒนธรรม เพื่อความคงอยู่ชุมชนตลอดไป โดยผ่านกระบวนการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ดังนี้

1. การประชุมชี้แจงโครงการวิจัย
2. การเก็บข้อมูลคลุ่ม-คล้า
3. ทำเส้นทางศึกษาคลุ่ม-คล้าในชุมชน
4. การทำหนังสือ
5. การทดลองปลูกคลุ่ม-คล้า
6. การอบรมให้ความรู้เชิงปฏิบัติการเรื่องงานหัตถกรรมจักสานคลุ่ม-คล้าในชุมชน
7. ศึกษาดูงาน
8. สรุปและประเมินผลโครงการวิจัย

บัณฑิต โครงการวิจัย “การศึกษาความรู้ชาวชองเรื่องพืชคลุ่ม-คล้า (รุ่นทาง-รุ่นเชื้อ) โดยใช้ ภาษาของเป็นแนวทางในการศึกษา” ได้ศึกษาวิจัยและดำเนินงานตามแผนงานสำเร็จลุล่วง จึงขอ รายงานวิจัยมาให้สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น รับทราบ ที่มีวิจัย ขอบเขตคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เพื่อท้องถิ่น ที่ได้สนับสนุนทุนมาดำเนินการ วิจัย ขอบเขตคุณชุมชนตำบลตลาดเคียนทองและตำบลคลองพลูทุกคนที่ให้ความร่วมมือในการ ศึกษาวิจัยเป็นอย่างดี และขอบคุณผู้เกี่ยวข้องทุกท่านมา ณ โอกาสนี้

คณะผู้วิจัย

สิงหาคม 2551

สารบัญ

หน้า

คำนำ

บทที่ 1 บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของโครงการ	1
1.2 โจทย์การวิจัย	2
1.3 วัตถุประสงค์	2
1.4 พื้นที่การศึกษา	2
1.5 ระยะเวลาดำเนินการศึกษา	2
1.6 แนวทางดำเนินงานวิจัย	2
1.7 ผลที่คาดว่าจะได้รับ	3

บทที่ 2 บริบทชุมชน

2.1 ประวัติความเป็นมา และถี่นฐานที่ตั้งชุมชนของชาวชอง	4
2.2 พื้นที่ชุมชนและหมู่บ้านชาวชอง	5
2.3 สถาบันที่สำคัญต่างๆ	7
2.4 ลักษณะภูมิประเทศ สภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ	8
2.5 วิถีการผลิต เศรษฐกิจ และการทำนาฯเลี้ยงชีพ	10
2.6 วัฒนธรรมความเป็นอยู่ของชาวชอง	14

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 วิธีการดำเนินงานวิจัย	18
3.2 วิธีการวิจัย	18
3.3 รายงานผลการดำเนินงานโครงการ	19
3.4 กิจกรรมที่มีการปรับเปลี่ยนการทำงาน	48

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

บทที่ 4 ผลการศึกษาความรู้พืชคลุ่มและคล้า (รุ่นภาคและรุ่นเชอ)

4.1 เกิดชุดความรู้เรื่องพืชคลุ่มและคล้า	49
4.2 เกิดการบททวนงานหัตถกรรมจัดสถานจากพืชคลุ่มและคล้าในชุมชน	51
4.3 ข้อมูลผู้ที่ยังมีการจัดสถานในชุมชน	52
4.4 ข้อมูลการเปลี่ยนแปลงของพืชคลุ่มและคล้ากับคนในชุมชน	53
4.5 นิทานเกี่ยวกับพืชคลุ่มและคล้า	54
4.6 ความรู้เกี่ยวกับการปลูกต้นคลุ่มและคล้าในชุมชนชาวชอง	56
4.7 เกิดแปลงต้นคลุ่มและต้นคล้าในชุมชน	60
4.8 หนังสือชุดความรู้คลุ่ม-คล้า	60
4.9 แผนที่ชุมชนแสดงแหล่งคลุ่มและคล้าในชุมชน	60
4.10 กลุ่มจัดสถานและห้องเรียนจัดสถานจากพืชคลุ่มและคล้า	60
4.11 ข้อมูลทำเนียบภูมิปัญญาจัดสถานในชุมชน	60
4.12 คนเกิดการพัฒนาความรู้ ความคิด และมีประสบการณ์การทำงาน	61

บทที่ 5 วิเคราะห์และสรุปผลการดำเนินงาน

5.1 วิเคราะห์ สรุปผลการดำเนินงาน	63
5.2 บทเรียนที่ได้รับจากการทำวิจัย	65
5.3 ปัญหา/อุปสรรค	67
5.4 ข้อเสนอแนะ	68

ภาคผนวก

- ภาคผนวก -ก – แบบสอบถาม
- ภาคผนวก -ข- แผนที่
- ภาคผนวก -ค- รายชื่อทีมวิจัย
- ภาคผนวก -ง- ภาพกิจกรรม
- ภาคผนวก -จ- แผนกิจกรรมและงบประมาณ
- ภาคผนวก -ฉ- ภูมิปัญญา
- ภาคผนวก -ช- หนังสือชุดความรู้เรื่องพืชคลุ่มและคล้า

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของโครงการ

ชุมชนของเป็นชุมชนดั้งเดิมของชาวจังหวัดขันทบุรี ตั้งอยู่ในเชิงเขาคิชฌกูฏ เดิมมีวิถีชีวิตเกี่ยวกับป่าเป็นหลัก ปัจจุบันประกอบอาชีพทำสวนผลไม้ ชาวของมีภาษาและวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งกำลังอยู่ในภาวะวิกฤต ขาดการสืบทอดจากคนรุ่นหลัง จนกระทั่งเมื่อเดือนมีนาคม 2544 ถึงพฤษภาคม 2548 เป็นต้นมา ชุมชนของได้ดำเนินกิจกรรมการวิจัยเพื่อหาวิธีการ “อนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาของ” มาอย่างต่อเนื่อง โดยการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค และสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาบทบาทวิทยาลัยหอดด ซึ่งการดำเนินงานโครงการดังกล่าวประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี มีการพัฒนาระบบทัวเรียนภาษาของ ให้อย่างเป็นระบบในรูปแบบแผ่นไปสเตรอร์ พจนานุกรมฉบับชาวบ้าน และหนังสือภาษาของ รวมทั้งมีการสร้างหลักสูตรท่องถิ่นภาษาของนำไปทดลองสอนในโรงเรียนวัดคลองโพธุ คนในชุมชนก็เริ่มหันมาสนใจภาษาของ ซึ่งเป็นภาษาท้องถิ่นมากขึ้น ทางทีมวิจัยเดิน และคนในชุมชนเองมีความคิดเห็นว่าจะใช้ภาษาของเป็นแนวทางในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้คนในชุมชนมีการใช้ภาษาของควบคู่ไปด้วย โดยเริ่มจากการศึกษาพืชคลุ่ม-คล้า ซึ่งมีความสัมพันธ์กับชาวของนานนาน

พืชคลุ่ม-คล้า เป็นพืชชนิดหนึ่งชอบอาศัยอยู่บนพื้นที่ชื้นและโกลล์แหล่งน้ำ โดยเฉพาะลำห้วย และลำคลอง และที่น้ำข้าว ซึ่งอยู่ใกล้บ้านเรือนที่อยู่อาศัยของคนของ คนของสมัยก่อนจึงมักนำมาใช้จักงานเป็นเครื่องใช้ในครัวเรือน เช่น เสื่อ กระบุง กระดัง เป็นต้น ปัจจุบันพืชคลุ่ม-คล้าในชุมชนมีปริมาณลดน้อยลง ไปเรื่อยๆ เนื่องจากบริเวณรอบที่อยู่อาศัยได้ถูกขยายเพิ่มเติม ไม่ไปเก็บน หมวดเดียว ชาวบ้านที่ต้องการใช้คลุ่มและคล้าจึงต้องออกไปหาตามพื้นที่ที่อยู่ห่างไกลจากที่อยู่อาศัย ออกไป อีกทั้งยังมีขนาดลำต้นเล็กและสั้นลงมากจากสมัยก่อนมาก นอกจากนี้ ภัยในชุมชนเองก็มีเพียงแค่ผู้สูงอายุบางครอบครัวเท่านั้นที่มีการจักงานด้วยพืชคลุ่ม-คล้า เพื่อใช้ในครัวเรือนและจำหน่ายบ้างเล็กๆ น้อยๆ เพราะปัจจุบันมีเครื่องใช้ที่สามารถหาซื้อได้จากภายนอกชุมชน หรือคนจากชุมชนอื่นนำเข้ามาจำหน่ายในชุมชนโดยเฉพาะเสื่อ จึงทำให้คนในชุมชนไม่เห็นถึงความสำคัญในการใช้เครื่องจักงานที่ใช้วัสดุในท้องถิ่น ที่สร้างขึ้นด้วยภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ

ดังนั้น ทีมวิจัยซึ่งประกอบไปด้วยทีมวิจัยเดิม คณะกรรมการชุมชน และกลุ่มแม่บ้าน จึงมีแนวคิดที่จะทำการศึกษา รวบรวม และบันทึกข้อมูลสถานภาพตามธรรมชาติของพืชคลุ่ม-คล้า และความสัมพันธ์ระหว่างพืชคลุ่ม-คล้ากับชาวของ เพื่อพัฒนาพืชคลุ่ม-คล้าในรูปแบบเครื่อง

จัดงานหัตกรรมภูมิปัญญาของชาวชองให้คงอยู่ต่อไปในชุมชน รวมไปถึงการส่งต่อข้อมูลของพืช กลุ่ม-คล้า ดังกล่าว สำหรับผลิตหนังสือและสื่อนิทรรศการความรู้เผยแพร่ภายในศูนย์การเรียนรู้ ชุมชนต่อไป

1.2 จอย่างการวิจัย

- คลุ่ม- คล้า มีสถานภาพตามธรรมชาติอย่างไร ? คนของมีความสัมพันธ์กับคลุ่ม- คล้า อย่างไร ? คลุ่ม- คล้า มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ?
- จะพื้นฟูและพัฒนาคลุ่ม - คล้า อย่างไร ให้คงอยู่คู่กับชุมชนของตลอดไป

1.3 วัตถุประสงค์

- (1) เพื่อทำการศึกษา รวบรวมและบันทึกข้อมูลด้านต่างๆ ของคลุ่ม- คล้า ในชุมชน และทำ เส้นทางศึกษาคลุ่ม- คล้า ในชุมชน
- (2) เพื่อส่งต่อข้อมูลคลุ่ม- คล้า สำหรับผลิตหนังสือและสื่อนิทรรศการชุดความรู้เกี่ยวกับ คลุ่ม- คล้า เผยแพร่ภายในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนต่อไป
- (3) เพื่อทำการพื้นฟูและพัฒนาคลุ่ม- คล้า ในรูปแบบของเครื่องจักสานหัตกรรม ภูมิปัญญา พื้นบ้านชาวชองให้คงอยู่ตลอดไป
- (4) เพื่อให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์และพื้นฟูภาษาและ วัฒนธรรม เพื่อความคงอยู่คู่ชุมชนตลอดไป

1.4 พื้นที่การศึกษา

ชุมชนในเขตตำบลคลองพลู และตำบลตะเคียนทอง อ.เขาคิชฌกูฏ จ.จันทบุรี

1.5 ระยะเวลาดำเนินการศึกษา

ระยะเวลา 1 ปี 9 เดือน ตั้งแต่เดือน 二 นవัคม 2548 ถึง สิงหาคม 2551

1.6 แนวทางดำเนินงานวิจัย

การดำเนินกิจกรรมในครั้งนี้ จะแบ่งกิจกรรมออกเป็น 2 ส่วน กล่าวคือ ส่วนแรกเป็นการ ศึกษาความรู้คลุ่ม- คล้า ในชุมชนของด้านต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กับคนของในชุมชน และส่วนที่สอง เป็นการส่งข้อมูลสำหรับจัดทำหนังสือและสื่อนิทรรศการชุดความรู้เพื่อจัดแสดงประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ภายในศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนต่อไป โดยการดำเนินกิจกรรมต่างๆ จะมีการให้ผู้ที่มีส่วน กีริยาข้องกับคลุ่ม- คล้า และคนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ และเมื่อมี

การดำเนินกิจกรรมก็จะมีการนั่งพูดคุยเพื่อติดตามความก้าวหน้าของกิจกรรมเป็นประจำทุกเดือน โดยโครงการนี้จะมีหัวหน้าโครงการเป็นผู้บริหารงานการดำเนินกิจกรรม และทำบันทึกการประชุม ตลอดจนติดต่อประสานงานภายนอกชุมชนด้วย และมีผู้ทำบัญชีที่ทำหน้าที่คูณลงงานด้านเอกสารในส่วนกลางทั้งหมดทั้งทำบัญชี ทำงานต่างๆ ร่วมกับหัวหน้าโครงการ เพื่อความสะดวกต่อการบันทึกผลการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ และมีผู้ประสานงานภายในชุมชนเพื่อให้การดำเนินกิจกรรมเป็นไปอย่างต่อเนื่อง

โครงการ “การศึกษาความรู้ชาวชองเรื่องพืชคลุ่ม-คล้า (รุ่นท่าก-รุ่นเชอ) โดยใช้ภาษาชอง เป็นแนวทางในการศึกษา” โดยมีการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ดังนี้

- (1) การประชุมชี้แจงโครงการวิจัย
- (2) การเก็บข้อมูลคลุ่ม-คล้า
- (3) ทำเส้นทางศึกษาคลุ่ม-คล้าในชุมชน
- (4) การทำหนังสือ
- (5) การทดลองปลูกคลุ่ม-คล้า
- (6) การอบรมให้ความรู้เชิงปฏิบัติการเรื่องงานหัตถกรรมจักسانคลุ่ม-คล้าในชุมชน
- (7) ศึกษาดูงาน
- (8) สรุปและประเมินผลโครงการวิจัย

1.7 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- (1) ความรู้และข้อมูลด้านต่างๆ ของคลุ่มและคล้า จากการเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลโดยคนในชุมชน และการทำเส้นทางศึกษาคลุ่ม-คล้าในชุมชน
- (2) เกิดชุดความรู้เกี่ยวกับคลุ่ม-คล้าสำหรับให้ศูนย์ฯ ผลิตเป็นหนังสือและสื่อนิทรรศการในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ต่อไป
- (3) แนวทางการฟื้นฟูและพัฒนาคลุ่ม-คล้าในรูปแบบของเครื่องจักسانหัตถกรรมภูมิปัญญาพื้นบ้านชาวชองให้คงอยู่ตลอดไป
- (4) คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมเพื่อความคงอยู่ชุมชนตลอดไป

บทที่ 2

บริบทชุมชน ต.คลองพลู และ ต. ตะเคียนทอง

2.1 ประวัติความเป็นมา และถิ่นฐานที่ตั้งชุมชนของชาวชอง

คนชองเป็นชนดึ้งเดิมกลุ่มนี้ในดินแดนภาคตะวันออกของประเทศไทย ในจังหวัดฉะเชิงเทรา ระยอง จันทบุรี และตราด ภาษาอยู่ในตรรกะล้อมญ-เบมร (ออสโตรເອເຊີຍຕິກ) คนชองมีภาษาพูดที่เป็นเอกลักษณ์ คือ ภาษาชอง ซึ่งเป็นกลุ่มดึ้งเดิมของคนแคนເອເຊີຍເຄນຍ ปัจจุบันชาวชองมีการตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่หนาแน่นมากที่สุดในเขตอำเภอเขาคิชฌกูฏ อำเภอโป่งน้ำร้อน และอำเภอจะนาม จังหวัดจันทบุรี ถัดไปตั้งชุมชนชาวชองในตำบลตะเคียนทองและตำบลคลองพลู ปัจจุบัน ตั้งอยู่ภายใต้เขตการปกครองของอำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี โดยมีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดและประเทศใกล้เคียง คือ

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	จังหวัดฉะเชิงเทราและจังหวัดสระแก้ว
ทิศใต้	ติดต่อกับ	อ่าวไทยและจังหวัดตราด
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	สาธารณรัฐกัมพูชาประชาธิปไตยและจังหวัดตราด
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	จังหวัดชลบุรี จังหวัดระยอง และอ่าวไทย

การตั้งถิ่นฐานและบ้านเรือนของชาวชองในอดีตนี้ ชาวชองจะอยู่กันเป็นกลุ่มเป็น簇ๆ ตามลุ่มแม่น้ำ หรือชายน้ำที่เป็นเนิน นำท่วมไม่ลึกลึกลึกลึก อาชีพทำนาทำไร่ข้าว ปลูกผัก มัน เปื้อง ต่างๆ ไว้กินตลอดปีและขายของป่า ชาวชองตำบลตะเคียนทองและคลองพลูได้ตั้งถิ่นฐานในที่ปัจจุบันนาน ประมาณสองร้อยกว่าปีคงจะได้ เพราะว่าแต่ก่อนคงจะอยู่ในเขตอำเภอจะนามและอำเภอเมืองตามลุ่มแม่น้ำจันทบุรีส่วนมาก การตั้งบ้านเรือนสมัย 50 ปีก่อนจะปลูกเป็นแบบคล้ายกัน โดยถือเหตุผลตามธรรมชาติที่จะอำนวยความสะดวกให้ เช่น ปลูกบ้านยกพื้นสูง เป็นบ้านไม้ทึ่งหลัง โดยมุงหลังคาดด้วยใบไม้ เช่น ใบคันชง ใบระกำ ใบหวายโสม และหญ้าคา ลักษณะบ้านปลูกจะหันหน้าไปทางตะวันออกมีนอกชานไว้ตากข้าวเปลือก มีระเบียงหรือพลาญเป็นที่รับแขก มีครัวอยู่ทางใต้ไว้หุงข้าวทำอาหาร มีพื้นห้องนอนอยู่สูงกว่าพลาญเล็กน้อย เป็นห้องนอนและเก็บของที่จำเป็น เช่น ทรัพย์สินของมีค่า มีห้องหนึ่งไว้ให้ลูกสาวอนถามีลูกสาว มีโรงสีข้าวเปลือกและยุงข้าวอยู่ด้านหน้าติดกับบ้าน มีโรงเกวียนจอดกันฝันด้วย แต่เดิมเมื่อประมาณ พ.ศ. 2490 บ้านตะเคียนทองและบ้านคลองพลู เป็นชุมชนชาวชองทั้งหมด ซึ่งมีการพูดภาษาชองเหมือนกัน ต่อมาทั้งสองหมู่บ้านถูกแยกออกเมื่อ พ.ศ. 2531 นี้เอง คือ ตำบลตะเคียนทองและตำบลคลองพลู โดยต่อมาในปี พ.ศ. 2537 ตำบลคลองพลู

กีได้มีการแบ่งแยกตำบลลอกอไปอีก กือ ตำบลจันท์เบลน แต่เขตที่มีคนของตั้งถิ่นฐานหนาแน่นที่สุด คือตำบลคลองพลูและตำบลตะเคียนทอง

2.2 พื้นที่ชุมชนและหมู่บ้านชาวของ

สำหรับข้อมูลพื้นที่ชุมชนและหมู่บ้านชาวของของตำบลคลองพลู¹ นั้น มีเนื้อที่ทั้งหมด 134 ตารางกิโลเมตร จำนวน 83,750 ไร่ มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 5,796 คน เป็นชาย 2,905 คน เป็นหญิง 2,891 คน และจำนวน 1,029 ครัวเรือน ตำบลคลองพลูมีจำนวนหมู่บ้านทั้งหมด 10 หมู่บ้าน ประกอบด้วย หมู่ที่ 1 บ้านคลองเกวียนลอย หมู่ที่ 2 บ้านน้ำขุ่น หมู่ที่ 3 บ้านน้ำขุ่น หมู่ที่ 4 บ้านคลองพลู หมู่ที่ 5 บ้านคลองพลู หมู่ที่ 6 บ้านทุ่งกบิล หมู่ที่ 7 บ้านชำตาเรือง หมู่ที่ 8 บ้านหลังเนิน หมู่ที่ 9 บ้านคลองตาอิน หมู่ที่ 10 บ้านวังยามมูก

ส่วนตำบลตะเคียนทอง² นั้น มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 135,625 ไร่ เป็นพื้นที่ป่าไม้ประมาณ 102,500 ไร่ เป็นที่ราบลุ่มประมาณ 33,125 ไร่ และมีน้ำตก ได้แก่ น้ำตกตะเคียนทอง และน้ำตกคลองไพบูลย์ ประชากรในตำบลตะเคียนทองมีทั้งสิ้น 4,199 คน เป็นชาย 2,155 คน เป็นหญิง 2,044 คน และจำนวนทั้งสิ้น 1,282 ครัวเรือน ตำบลตะเคียนทองมีจำนวนหมู่บ้านทั้งหมด 9 หมู่บ้าน ประกอบด้วย หมู่ที่ 1 บ้านลำพัง หมู่ที่ 2 บ้านตะเคียนทอง หมู่ที่ 3 บ้านตะเคียนทอง หมู่ที่ 4 บ้านตะเคียนทอง หมู่ที่ 5 บ้านตะเคียนทอง หมู่ที่ 6 บ้านชำเคราะห์ หมู่ที่ 7 บ้านคลองกระสือ หมู่ที่ 8 บ้านคลองน้ำเป็น หมู่ที่ 9 บ้านคลองไพบูลย์

¹ อบต.คลองพลู. แผนพัฒนาตำบล 3 ปี. 2548. เอกสารอัดสำเนา, มปป.

² อบต.ตะเคียนทอง. แผนพัฒนาตำบล 3 ปี. 2548. เอกสารอัดสำเนา, มปป.

แผนที่แสดงเขตที่ดังและชื่อหมู่บ้านในอำเภอเขาคิชฌกูฏ
ที่มา : ที่ว่าการอำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี เมื่อ 15 เมษายน พ.ศ. 2550

2.3 สถาบันที่สำคัญต่างๆ

สถาบันต่างๆ ที่สำคัญในชุมชน แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

สถาบันการศึกษาในชุมชน

ตำบลคลองพลู มีโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา จำนวน 1 แห่ง ชื่อ โรงเรียนคลองพลูวิทยา ซึ่งมีการจัดการเรียนการสอนทั้งในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 4 บ้านคลองพลู ตำบลคลองพลู ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2534 มีโรงเรียนระดับประถมศึกษาจำนวน 3 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนวัดทุ่งกบิล ตั้งอยู่หมู่ที่ 6 บ้านทุ่งกบิล โรงเรียนวัดคลองพลู ตั้งอยู่หมู่ที่ 5 บ้านคลองพลู และโรงเรียนวัดน้ำขุ่น มีการจัดการเรียนการสอนระดับชั้นประถมศึกษาถึง มัธยมศึกษาตอนต้น และมีศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก (อนุบาล 3 ขวบ) จำนวน 4 แห่ง ได้แก่ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดทุ่งกบิล ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดทุ่งจันคำ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดคลองพลู และศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดน้ำขุ่น

มีวัดจำนวน 4 แห่ง คือ วัดคลองพลู ตั้งอยู่หมู่ 8 บ้านหลังเนิน วัดทุ่งกบิล ตั้งอยู่หมู่ 6 บ้านทุ่งกบิล วัดน้ำขุ่น ตั้งอยู่หมู่ 3 บ้านน้ำขุ่น วัดทุ่งจันคำ ตั้งอยู่หมู่ 1 บ้านคลองเกวียนลอย และมีสำนักสงฆ์จำนวน 2 แห่ง คือ สำนักสงฆ์โพธินิมิต และสำนักสงฆ์ชำตาเร่อง

ตำบลตะเคียนทอง มีโรงเรียนระดับประถมศึกษา จำนวน 1 แห่ง ชื่อ โรงเรียนวัดตะเคียนทอง ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 ตำบลตะเคียนทอง ก่อตั้งมาตั้งแต่ พ.ศ. 2485 ซึ่งมีการจัดการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับอนุบาล 3 ขวบ จนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

มีวัดจำนวน 4 แห่ง คือ วัดตะเคียนทอง ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 ตำบลตะเคียนทอง ตั้งมาตั้งปี พ.ศ. 2480 วสุวรรณคีริราม (หรือวัดเขาน้อย) เป็นวัดเก่าแก่มาช้านานประมาณหนึ่งร้อยกว่าปี วัดคลองไพบูลย์ ตั้งอยู่หมู่ที่ 9 ตำบลตะเคียนทอง ตั้งมาประมาณ 20 ปี และวัดท่าอุดม ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลตะเคียนทอง ตั้งมาประมาณ 25 ปี และมีศาลเจ้าจำนวน 2 แห่ง

สถานีอนามัย โรงพยาบาล และการแพทย์พื้นบ้าน

ตำบลตะเคียนทอง มีสถานีอนามัยท่าอุดม ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลตะเคียนทอง เป็นสถานพยาบาลหลักของชุมชน ตำบลคลองพลู มีสถานีอนามัยเคลื่มพระเกี้ยรติ ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลคลองพลู มีหน่วยมalaria เรียบทุ่งจันคำ ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลคลองพลู ส่วนโรงพยาบาลระดับอำเภอหนึ่นมีอยู่ 1 แห่ง ตั้งอยู่ที่ตำบลพลวง อำเภอเบาะเกอกichaikachon

หน่วยงานด้านการปกครอง

ตำบลตะเคียนทอง มีองค์กรบริหารส่วนตำบลตะเคียนทอง อยู่หมู่ที่ 4 กำหนดตะเคียนทอง อยู่หมู่ที่ 1 ตำบลตะเคียนทอง มีผู้ใหญ่บ้านปกครองหมู่ที่ 1-9 กรรมการหมู่บ้านทุกหมู่ อพป. ทสปช.

ลูกเสือชาวบ้าน ส่วนตำบลคลองพลู มีองค์การบริหารส่วนตำบล ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลคลองพลู กำนันตำบลคลองพลูอยู่หมู่ที่ 4 มีผู้ใหญ่บ้าน 10 หมู่ มีกรรมการหมู่บ้าน อพป. ทสปช. ลูกเสือชาวบ้าน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเกษตรกร กลุ่ม อช. กลุ่มผู้สูงอายุ หน่วยป้าไม้จันทบุรี 3 ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลคลองพลู

ระบบผู้นำชุมชน

ผู้นำชุมชนชาวชองแบ่งออกเป็นผู้นำแบบเป็นทางการ ได้แก่ กำนัน แพทบี้ประจำตำบล สารวัตรกำนัน กลุ่มสตรีแม่บ้าน กลุ่ม อช. กลุ่มเยาวชน กลุ่มเกษตรกร กลุ่ม ทสปช. กลุ่มสังฆะ กลุ่ม กองทุนหมู่บ้าน กลุ่ม อบต. ส่วนผู้นำชุมชนแบบไม่เป็นทางการนั้นจะมีผู้นำทางศาสนา ผู้นำพิธีการ ประเพณี ผู้นำผู้สูงอายุ ผู้นำอดีตกำนัน-ผู้ใหญ่บ้าน หมอรักษาโรคแพนโนราณ กลุ่มพัฒนาอาชีพ กลุ่ม ผู้นำตัวอย่าง กลุ่มผู้นำภูมิปัญญาชาวบ้าน ศิลป ดนตรี ภาษาพูด ประเพณีห้องถิน ผู้มีจริยธรรม เจ้าอาวาส ครูบาอาจารย์ ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้มีพระคุณ ผู้นำตัวอย่างชุมชน ผู้นำหมู่บ้าน และผู้นำอื่นๆ

การรวมกลุ่มของประชากรในพื้นที่ทั้งสองตำบล ได้แก่ กลุ่มอาชีพ กลุ่momทรัพย์ กลุ่ม แม่บ้าน กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มสังฆะօmomทรัพย์ กลุ่มนาการหมู่บ้านหลังเนิน และกลุ่มจักسان

2.4 ลักษณะภูมิประเทศ สภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

ลักษณะภูมิประเทศและลักษณะที่อยู่ของชาวชองนั้น จะอยู่ในบริเวณที่ติดกับภูเขาสอยดาว บริเวณนี้นอกจากจะเป็นเขตป่าร้อนชื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์แล้ว ยังเป็นแหล่งต้นน้ำของแม่น้ำ จันทบุรี ส่วนทางทิศใต้ และทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ เป็นที่ราบเชิงเขาสำหรับทำไร่ทำนาได้ และมีพื้นที่ราบลุ่มน้ำ และชายฝั่งทะเล ตำบลคลองพลูและตำบลตะเคียนทอง ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอ เขากิชณภู จังหวัดจันทบุรี ซึ่งตั้งอยู่ทางตอนกลางของจังหวัด ด้านทิศตะวันออกติดกับอุทยานแห่งชาติเขากิชณภู และเขตอุทยานพันธุ์สัตว์ป่าเขาสอยดาวได้ ทิศตะวันตกติดกับตำบลแกร่งหางแมว อำเภอแก่งหางแมว ด้านทิศเหนือติดกับตำบลจันทเบิก และด้านทิศใต้ติดกับตำบลพลวง อำเภอ เขากิชณภู³ ลักษณะภูมิประเทศ ทั้งสองตำบลมีลักษณะส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มและที่ราบเชิงเขา ยกทั้งมีภูเขา และสันปันน้ำแบ่งเขต รวมทั้ง ป่าไม้อุดมสมบูรณ์ ในขณะเดียวกัน เขตพื้นที่ทั้งสอง ตำบลนี้ได้ตั้งอยู่บริเวณด้านแม่น้ำจันทบุรี ซึ่งไหลลงไปยังตัวเมืองจันทบุรีที่ตั้งอยู่ทางตอนใต้ ในหน้าฝนจะมีน้ำลำธาร ไหลลงจากภูเขาทางด้านตะวันออก ไหลลงไปรวมกับแม่น้ำจันทบุรี ซึ่งอยู่ ทางด้านตะวันตกของภูเขา

สภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ในชุมชนของแบ่งออกได้ 4 ลักษณะ คือ 1) พื้นที่ บ้านที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำการของชาวบ้าน คือ พื้นที่การเกษตรและแหล่งนำทางการเกษตร 2) พื้นที่

³ เฉิน ผันพาย และคณะ. โครงการอนุรักษ์และพื้นที่ภาษาของ ระยะที่ 2. รายงานความก้าวหน้างวดที่ 1. 2548. หน้า 5

ป้าส่วนแห่งชาติที่เป็นป้าษา 3) พื้นที่ป้าสาระประโยชน์ในหมู่บ้าน เช่น ป้าชุมชน และ 4) พื้นที่อุทายนแห่งชาติ

เนื่องจากชาวของมีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิตโดยเฉพาะทางการเกษตร พื้นที่การเกษตรของชาวของนั้นแบ่งออกเป็น นาข้าว สวนผลไม้ สวนยางพารา และ ไร่มันสำปะหลัง โดยหากเป็นคนของซึ่งตั้งถิ่นฐานมาแต่เดิม ส่วนใหญ่ มักตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้ในบริเวณสวนผลไม้ ยกเว้นสวนผลไม้ที่เพิ่งทำในภายหลังซึ่งตั้งอยู่ห่างจากที่พักอาศัย โดยพื้นที่การเกษตรในตำบลคุณทองมีประมาณ 50,625 ไร่ และคลองพลูมีประมาณ 89,900 ไร่

บริเวณพื้นป่าในบริเวณที่ชาวของอาศัยอยู่นี้ เป็นแหล่งต้นน้ำ ที่สำคัญ คือ แม่น้ำจันทบุรี ที่หล่อเลี้ยงชีวิตของ ชาวของและชาวเมืองจันทบุรี นอกจากนั้นยังมีห้วยหนองคลองบึงที่สมบูรณ์ ใน น้ำมีปลา ในน้ำมีข้าว ในป่ามีสัตว์ป่า และพืชพก ที่จะนำมาปรุงเป็นอาหารเลี้ยงครอบครัวแค่เพียงพอ ในแต่ละวันเท่านั้น นอกจากนั้นยังมีแหล่งต้นน้ำที่สำคัญในหมู่บ้าน เช่น น้ำตกตะเคียนทอง น้ำตกคลองพลู น้ำตกคลองตารอง ที่ไหลลงมาเป็นลำคลองเล็กน้อยใหญ่ อันเป็นปัจจัยสำคัญ สำหรับ การประกอบอาชีพทางการเกษตรของพื้นดินชาวของ สภาพแวดล้อมและธรรมชาติบริเวณนี้จึงเป็น แหล่งก่อเกิดและการสั่งสมความรู้ ประสบการณ์เกี่ยวกับการปรับตัวในการดำรงชีวิตของชาวของที่มี การสืบทอดต่อๆ กันมาของสมาชิกชาวของภัยในกลุ่มจากรุ่นสู่รุ่นมาเป็นเวลาช้านาน

ที่ผ่านมาพลาจากนโยบายการพัฒนาประเทศได้นำมาสู่การจัดระเบียบพื้นที่ภายในประเทศที่ ชัดเจนและพยายามกัน แล้วมีการส่งเสริมให้ชาวบ้านสร้างผลผลิตทางการเกษตรเพื่อการ ส่งออกแทน ชาวของที่ตำบลคุณทองและตำบลคลองพลูที่เคยทำมาหากินอยู่ท่ามกลาง ทรัพยากรธรรมชาติและป่า เขา ก็ได้รับผลกระทบจากการพัฒนานี้เช่นกัน สภาพแวดล้อม และ ทรัพยากรธรรมชาติในห้องถินของชาวของตำบลคุณทองและตำบลคลองพลูในปัจจุบันนั้น ซึ่งสามารถแบ่งสภาพแวดล้อมในพื้นที่วิจัยตามประโยชน์การใช้งานของชาวของซึ่งแบ่งออกได้ 3 ลักษณะ คือ 1) พื้นที่บ้านที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำการ ก็คือ พื้นที่การเกษตรและแหล่งน้ำทางการเกษตร 2) พื้นที่ป้าส่วนที่เป็นป้าษา และ 3) พื้นที่ป้าสาระประโยชน์ในหมู่บ้าน เช่น ป้าชุมชน

บริเวณที่ตั้งถิ่นฐานของชาวของนั้นมีแหล่งน้ำตามธรรมชาติที่หล่อเลี้ยงชีวิตของชาวของใน ต.คลองพลูนี้ มีแม่น้ำใหญ่ 1 สาย คือ แม่น้ำจันทบุรี มีคลองหลักๆ ที่ใช้ประโยชน์กันใน หมู่บ้านคือ คลองตะเคียนทอง คลองตาหลิว คลองคลองพลู และน้ำตกคลองพลู ส่วนในต.ตะเคียนทอง มีคลอง กระสือ คลองลำพัง คลองตายศ น้ำตกคลองไพบูลย์ น้ำตกตะเคียนทอง และน้ำตกคลองตายศ เป็น ต้น ซึ่งเป็นแหล่งน้ำสายหลักสำหรับทำการเกษตร ปลูกพืชพก สวน ผลไม้ ที่เป็นรายได้หลักเลี้ยง ครอบครัว และแหล่งปลูกข้าวของชาวของของชาวของตั้งแต่เดิมจนถึงปัจจุบัน ที่สำคัญแหล่งน้ำ ต่างๆ เหล่านี้ยังเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของชาวของอีกด้วย

ตั้งแต่การมุ่งสร้างผลิตผลทางการเกษตรในชุมชน ประกอบกับสภาพภูมิอากาศเริ่มแห้งแล้ง ส่งผลทำให้แหล่งน้ำตามธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนไม่เพียงพอ กับปริมาณพื้นที่ทำการเกษตร ดังนั้น จึงมีการสร้างแหล่งน้ำขึ้นมาใช้เพิ่มเติมทั้งส่วนบุคคล และทางหน่วยงานองค์กรในท้องถิ่นได้สร้างขึ้น ซึ่งพอสรุปได้คือ ในตำบลตะเคียนทอง มีสาธารณะ ขนาด 10 ไร่ จำนวน 4 แห่ง ส่วน ในตำบลคลองพลู นั้นมีอ่างเก็บน้ำสันทราย ขนาดใหญ่ 1.5 กิโลเมตร จำนวน 1 แห่ง ซึ่งสามารถใช้ได้ทั้งตำบล มีสาธารณะ 5 ไร่ และสระบุดอิกประมาณ 250 สาระ ซึ่งแหล่งน้ำต่างๆ เหล่านี้ มีความสำคัญต่อการทำสวนผลไม้เป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นการเพาะปลูกที่ต้องใช้น้ำ ในปริมาณมาก นอกเหนือไปจากพื้นที่การเกษตรและพื้นที่ป่าแล้ว ยังมีพื้นที่สาธารณะสำหรับใช้ประโยชน์ร่วมกัน ในชุมชน ออาทิต ตำบลตะเคียนทอง พื้นที่สาธารณะ พื้นที่วัด พื้นที่โรงเรียน พื้นที่ที่เป็นทุ่งเลี้ยงควาย เป็นต้น

ส่วนพื้นที่ที่ชาวชองไม่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้ เนื่องจากอยู่ในความดูแลของกรมป่า ไม่คือ พื้นที่ป่าที่ติดกับเขตป่าฯ ตำบลตะเคียนทองและตำบลคลองพลู มีทั้งเขตป่าสงวนแห่งชาติ เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าฯ สอยดาว และเขตอุทยานแห่งชาติเขาคิจภูมิ ในบริเวณเหล่านี้มีต้นน้ำ ของแม่น้ำจันทบุรีรวมอยู่ด้วย จัดเป็นป่าที่มีพืชพรรณและสัตว์ป่า อาศัยอยู่มาก

2.5 วิถีการผลิต เศรษฐกิจ และการทำนาฯ เลี้ยงชีพ

ประชากรส่วนใหญ่ในตำบลตะเคียนทองและตำบลคลองพลู มีการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ก่อนที่จะหันมาทำการสวนผลไม้เพื่อขายเป็นอาชีพหลัก เมื่อไม่กี่สิบปีที่ผ่านมา ชาวชองจะหาเลี้ยงชีพด้วยการปลูกข้าวและพื้นพิงทรัพยากรจากป่าและธรรมชาติรอบตัว ทั้งการล่าสัตว์ หาไม้ หอน ตัดหวย เก็บลูกกระวาน เก็บลูกเรwa ตีผึ้ง (ทำน้ำผึ้ง) เก็บลูกสำรอง และทำน้ำมันยาง เป็นต้น ซึ่งผลิตผลจากป่านี้ ส่วนหนึ่งจะนำไปขายในตัวเมืองจันทบุรี เพื่อนำเงินไปซื้อสินค้าเสื้อผ้าและอาหารแห้งที่จำเป็นต่างๆ เช่น กะปี น้ำปลา เป็นต้น นอกจากนั้น สมัยก่อนยังได้มีการปลูกเพื่อทอผ้า สำหรับสวมใส่ โดยเฉพาะผ้าชิน แต่ปัจจุบันไม่มีครบทอผ้าแล้ว

แม้ว่าปัจจุบันทางการจะมีการห้ามเก็บของป่า ปลูกกระวาน หรือทำน้ำมันยาง แต่ชาวชองบางคนก็ยังมีการทำอยู่บ้างแต่ไม่มากนักทำเพียงแค่ทำอาหารเลี้ยงชีพตามความถนัดหากเลี้ยงสมาชิกในครอบครัว เช่นที่อำเภอโปงน้ำร้อน ซึ่งมีคนชองอีกกลุ่มนึงที่ยังคงมีการทำสวนกระวานแต่อยู่ในบริเวณที่ขอบเขตจำกัดเท่าที่เคยทำมาแต่อดีตแล้วเท่านั้น หากทำเกินกว่านี้จะถือว่าผิดกฎหมาย ส่วนน้ำมันยางก็ เช่นกันยังมีชาวชองส่วนน้อยที่ยังทำกันอยู่โดยเฉพาะในเขตป่าคลองตาหลีว (ฝั่งตะวันตกของเขาสอยดาว)

ปัจจุบันชาวชองจะยังคงมีการทำนาฯ เลี้ยงชีพบนที่ราบ (เนินสูง) โดยการทำข้าว ไร่หรือสายนาเบย แต่ก็น้อยลงทุกที ที่ยังมีการทำอย่างต่อเนื่องคือการทำนาข้าวที่ชาวชองเรียกว่า นาคำ (สายแซ) เพื่อเลี้ยงชีพ ในบริเวณที่เป็นที่ราบลุ่มติดคลองและน้ำท่วมถึง ตั้งแต่ดีตจนถึงปัจจุบัน หลังจากที่

ทางการประการเป็นพื้นที่ป่าเขาในแบบบริเวณที่ชาวชองทำมาหากลายชีพเป็นเขตพื้นที่ป่าสงวน เป็นเหตุให้คนของต้องลงทะเบียนที่ดินที่ดังกล่าวมาทำมาหากินบนพื้นที่ราบอย่างเดียว ประกอบกับในสมัยนั้นเริ่มนิยมคนไทยต่างถิ่นมาซื้อที่ดินเพื่อทำสวนผลไม้ ดังนั้นคนของจึงได้หันมาปลูกผลไม้ เช่น เงาะสี (ชมพู) เงาะ โรงเรียน เงาะสีทอง และทุเรียน ซึ่งผลไม้ส่วนใหญ่ค่อนข้างจะปลูกพันธุ์นาสาร (ของจังหวัดสุราษฎร์ธานี) นอกจากนั้นคนไทยจึงเข้ามาซื้อที่ดินเพื่อปลูกยางพาราเข้ามาปลูกและตั้งบริษัทสำหรับรับซื้อยางของอีกด้วย ส่วนการทำนานั้นจะพบว่าทำกันเฉพาะกลุ่มที่เป็นประชากรที่เป็นชาวชองตั้งเดิม ส่วนการปลูกมันสำปะหลังนั้นพบว่ามีการปลูกกันน้อยลง ปัจจุบันชาวชองบางกลุ่มโดยเฉพาะแอบบ้านหุ่งกบิลเริ่มมีการปลูกพืชผักสวนครัวเป็นอาชีพเสริม เช่น มะระ บัว แตงกวา เป็นต้น

แม้ว่าในปัจจุบันแหล่งรายได้หลักของชาวตำบลเคียนทองและคลองพลูจะมาจากการทำสวนผลไม้ แต่ก็ยังมีชาวบ้านอีกเป็นจำนวนมากที่นิยมทำนาเพื่อการบริโภคในครัวเรือน ผลผลิตข้าวที่ได้มามักจำหน่ายไปบริโภคเท่านั้น เนื่องจากพื้นที่เหมาะสมกับการทำนามีจำนวนน้อย ทำให้ปริมาณผลผลิตที่ได้ไม่เพียงพอสำหรับการนำไปจำหน่าย ส่วนการปลูกข้าวไว่นั้นปัจจุบันยังมีการทำอยู่เป็นจำนวนน้อย และส่วนหนึ่งเป็นการปลูกแซมกับไม้ผลที่เพิ่งปลูกและยังมีลำต้นเล็ก

การทำสวนผลไม้ ในช่วงหลายสิบปีที่ผ่านมา การปลูกผลไม้ที่มีราคา เช่น ทุเรียน เงาะ มังคุด ฯลฯ กลายเป็นกิจกรรมหลักของเกษตรกรในจังหวัดจันทบุรี ทำให้เกิดการขยายพื้นที่เกษตรกรรมอย่างกว้างขวาง ที่ทางตอนเหนือของจังหวัดซึ่งเดิมมีเฉพาะชาวชองอาศัยอยู่ก็เริ่มมีการอพยพเข้ามากองชนกลุ่มอื่น และเป็นแรงผลักดันทางเศรษฐกิจสังคมที่ทำให้ชาวชองหันมาประกอบอาชีพชาวสวนเช่นเดียวกับชนกลุ่มอื่น⁴ พื้นที่ของทั้งสองตำบลนี้จัดว่ามีความเหมาะสมต่อการปลูกผลไม้ เนื่องจากมีดินดี และมีแหล่งน้ำ ทั้งจากแหล่งน้ำตามธรรมชาติอันได้แก่ลำคลอง และจากน้ำใต้ดินซึ่งมีการขุดบ่อและสร้างเพื่อนำน้ำขึ้นมาใช้ในการเกษตรและอุปโภค

นอกจากนั้นยังมีธุรกิจส่วนตัวประเภทร้านค้าทั่วไป ปั้มน้ำมัน โรงสีข้าวนาดย่อง และโรงงานอุตสาหกรรมนาดย่อง ตามลำดับ ส่วนการคุณนาคนั้นทั้งสองตำบลมีเส้นทางการคุณนาคน้ำตกสายมีดินน้ำลาดล่างกลางหมู่บ้าน 1 สาย นอกจากนั้นก็จะมีถนนคอนกรีตเสริมเหล็กและถนนลูกรังภายในหมู่บ้าน มีศูนย์โทรศัพท์สาธารณะใช้ติดต่อสื่อสารกับภายนอก แต่ปัจจุบันคนส่วนใหญ่มีโทรศัพท์มือถือส่วนตัวใช้ มีไฟฟ้าใช้ในครัวเรือนทุกหมู่บ้าน

กล่าวโดยสรุป สังคมวัฒนธรรมชาวชองเป็นสังคมเกษตรกรรม คนในชุมชนในอดีตมีการประกอบอาชีพทำไร่ ทำสวนกระวน ทำนา กalgoing ป่าใหญ่ มีต้นไม้ใหญ่มีสภาพแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ ปัจจุบันชุมชนของสามารถแบ่งสัดส่วนพื้นที่ดำเนินกิจกรรมในวิถีชีวิตออกเป็น 5 ส่วน ได้แก่

⁴ คุณสารารักษานันทน์สมบูรณ์ของโครงการ ระยะที่ 1

ส่วนแรก เป็นพื้นที่สำหรับทำงานดำเนินการที่มีสภาพเป็นพื้นที่ลุ่ม มีน้ำทั้งในฤดูทำนา
ส่วนที่สอง เป็นพื้นที่ที่ถัดมาจากการพื้นที่ทำงานจะมีลักษณะเป็นเนินนำท่าวมไม่ลึก ชาวของใช้เป็นพื้นที่ทำการทดลองไม่ว่าสวนยางพารา ทำไร่ และตั้งบ้านเรือนที่อยู่อาศัย

ส่วนที่สาม เป็นพื้นที่ป่าสาธารณะประโยชน์ของหมู่บ้าน ลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบอยู่สูงในระดับที่นำท่าวมไม่ลึกเท่านั้น เป็นแหล่งอาหารประเพณี สักว้า และพืชผัก สำหรับประกอบอาหาร

ภาพลักษณะพื้นที่การใช้ประโยชน์ทรัพยากรในชุมชน

ส่วนที่สีเขียว เป็นพื้นที่แหล่งน้ำ สำหรับใช้ในการริบเรื่อง และในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ลักษณะ หนอง ห้วย สารน้ำ และอ่างเก็บน้ำที่ทางราชการสร้างขึ้นเพื่อเอื้อประโยชน์ในการเกษตรกรรมของชาวบ้าน

ส่วนที่ห้า เป็นพื้นที่ป่าสงวน มีสภาพเป็นป่าดิบชื้น โดยเฉพาะที่อุกเขาคิชฌกูฏ เทือกเขาตะเคียนทองและเขาสอยดาว ที่โอบล้อมด้านหนึ่งของพื้นที่ที่ชาวของอาศัยตั้งถิ่นฐานทำมาหากินมาแต่อดีตถึงปัจจุบัน และเป็นพื้นที่ที่พืชกลุ่มและคล้านานจะเกิดขึ้นและมีความอุดมสมบูรณ์ในสภาพแวดล้อมดังกล่าว ส่วนพื้นที่อื่นๆ ที่คลุมคล้าสามารถอยู่ได้และเติบโตได้ดีในระดับหนึ่งคือ พื้นที่ที่อยู่ใกล้แหล่งน้ำ

ปฏิทินการทำมาหากินในรอบปีของชาวชอง

กิจกรรม การทำมาหากิน	เดือน										
	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.
เก็บข้าวหนัก(นานา) นาดข้าว ร้องเพลงสงฟาง เล่นช่วงรำ	*	*									
รถนำสวนผลไม้	*	*	*	*	*	*	*				
ผลไม้ออกดอก เช่น ทุเรียน ลองกอง มังคุด เจาะ	*										
หน้าร้อน น้ำแห้ง			*	*	*						
ตัดคลุ่มسانเสื่อ			*								
ผลไม้เริ่มติดผล				*							
ฤดูฝน					*						

โภนา หยอดกล้า คำนา ปลูกพีช					*	*						
ขึ้นป่าดูกระวน และ ถางโคนกระวน เม็ดกระวนแก่ และ เริ่มสุก เก็บกระวน และย่าง กระวน					*	*	*		*	*		
ถางไร่ ทำไร่				*	*							
เก็บเกี่ยวผลไม้				*	*	*	*					
ถูดูนำหลาภหมายแก่ การหาปลา						*	*					
นำทรง นำน้อย ตัด/ตอกแต่งกิ่งสวน ผลไม้									*	*		
ปักตัวหลวนาข้าว ข้าวตั้งท้อง											*	
ปลายฝนต้นหนาว เกี่ยวข้าวนา (นานา)	*										*	*
ตัด (กรีด) ยางพารา	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*

2.6 วัฒนธรรมความเป็นอยู่ของชาวชอง

ชาวชองก็มีลักษณะคล้ายคลึงกับกลุ่มนี้อื่นๆ อีกหลายๆ กลุ่มที่มีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง
ลักษณะบ้านเรือน การสร้างบ้านของชาวชองในอดีตเป็นแบบง่ายๆ มีลักษณะบ้านจะเป็นเรือนผูกโดยใช้วัสดุธรรมชาติใหม่กับชุมชนชนบททั่วไปอย่างที่นักวิชาการหลายคน
จัดทำ แล้วความสำคัญ และบทบาทพื้นที่ต่างๆ ในบ้าน มีความเป็นลักษณะเฉพาะที่แตกต่าง
จากคนกลุ่มนี้ คือ คนของจะให้ความสำคัญกับลูกสาวมากกว่าลูกชาย ดังนั้น พื้นที่ส่วนหนึ่งใน
บ้าน จะถูกสร้างเป็นห้องนอนสำหรับลูกสาว และใช้เก็บของมีค่า และภัยในตัวบ้านจะทำที่วางเรือน
ผึ้ง ไว้บนที่สูง ซึ่งเป็นวัตถุที่ใช้ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของคนชอง เพื่อแสดงความเคารพ
และกตัญญู ต่อบรรพบุรุษของคนของตามสายตระกูล และจะนัดญาตินามาทำพิธี เช่น ไห้วผึ้งปี๊ะครั้ง
เพื่อ ให้ครอบครัวญาติพี่น้องอยู่เย็นเป็นสุข หากแต่ปัจจุบัน ทัศนคติเกี่ยวกับการสร้างบ้านของ
ชาวชองเปลี่ยนไป โดยไม่ต้องการสร้างบ้านด้วยวัสดุธรรมชาติแบบดั้งเดิมอีกต่อไป เนื่องจากจะทำ
ให้คนอื่นหรือคนภายนอกที่มาปฏิสัมพันธ์ด้วย มองอย่างดูถูกว่าเป็นคนจน คนของจึงพยายามลง
ถังการคุกคัก กล่าวด้วยการสร้างบ้านตามแบบสมัยใหม่ ซึ่งใช้วัสดุที่มีความแข็งแรงทนทานจำพวก

อิฐ หิน ปูน ทราย มาใช้สร้างบ้านเรือน ซึ่งสามารถพับเห็นได้ทั่วไปในชุมชนของ ในขณะเดียวกันก็ พบว่าชาวของบางบ้านยังคงมีเรือนผิวหิ่งอยู่ในบ้าน และมีการทำพิธี เช่น ไหว้แม่จันน้อยลงทุกทีก็ตาม

อาหารการกิน ของคนของสมัยก่อนที่ยังไม่รู้จักปลูกข้าวจะนำ กลอย มันเทศ มันมุ่ง มาต้ม หรือเผา กินให้มันท้อง ต่อมามีอุบัติเหตุจากการปลูกข้าว จึงหันมา กินข้าวขาว เป็นหลักจนถึงปัจจุบัน คนของมักปรุงอาหารที่มีรสจัด โดยมีส่วนผสมของเครื่องเทศสดพื้นบ้านเฉพาะของชาวของ โดยเฉพาะเรื่อง กระวน จิง ขา ตะ ไคร ไฟล ว่านม่วง และพริกชี้ฟูสวน ซึ่งคนของเชื่อว่ากินแล้วจะ ทำให้รู้สึกมีแรงกำลังในการทำงานมากขึ้น ส่วนผสมที่สำคัญที่ได้มาจาก การซื้อขายแลกเปลี่ยนจาก ในเมืองคือพากะปี น้ำปลา และเกลือ ซึ่งต่อมาก็ถูกนำไปเป็นส่วนประกอบอาหารหลักของ คนของโดยเฉพาะน้ำพริก เช่น น้ำพริกตะ ไคร น้ำพริก กะปิผสมใส่เม็ดส้มอึกบ้างผสม ลูกมะกอก บ้าง น้ำพริกกะทิ น้ำพริกกระกำ กินจิ้นกับพืชผักพื้นบ้าน ซึ่งเป็นอาหารหลักที่ขาดไม่ได้ในสำรับ กับข้าวของคนของ ส่วนอาหารแกงและคั่วเผ็ดที่มีลักษณะโดยเด่น เช่น แกงสัตว์ป่า ใส่ชะมวงหรือใส่ กระวน เป็นต้น ซึ่งมีการใช้เครื่องเทศสดพื้นบ้านมาปรุงเป็นเครื่องแกง ทำให้มีรสชาติเผ็ดหรือเผ็ด ร้อนและมีกลิ่นหอมดับกลิ่นความเนื้อสัตว์ป่า ส่วนอาหารของที่รสชาติไม่เผ็ด เช่น ลูกกะเพง (มีส่วนผสมของมะพร้าวคั่ว) กลาง (มีส่วนผสมของเม็ดกระบอก) เป็นต้น นอกจากนั้น ขนมที่มี ลักษณะโดยเด่นและสะท้อนความเป็นชองคือขนมที่ใช้พิธีกรรม เช่น ไหว้ศาลเจ้าที่ และพิธีลงผีโรง และพิธี โดยเฉพาะ “ขนมห่อ” ที่ชาวของเรียกว่า “น่ำปือก” ข้าวเหนียวหวานขาว ขนมไก่ก้าง ขนม ตุนก้อน และขนมโคน

นอกจากจะสะท้อนความเป็นชองผ่านอาหารการกินในชีวิตประจำวันแล้ว อาหารที่มักถูก ชาวของหยิบยกมาดำเนินกับคนภายนอก คือ แกงเผ็ดหมูกระวน หมูชะมวง น้ำพริกกะปี และ น้ำพริกกะทิ กินจิ้นกับผักพื้นบ้านทั่วไป ปัจจุบันแม่ชาวของจะกินอยู่แบบคนของตั้งเดิม แต่ ในขณะเดียวกันคนของก็พยายามเรียนรู้วิธีการปรุงอาหารและมีรสชาติตามแบบของคนไทยทั่วไป หรืออาหารแบบอีสาน ซึ่งมักพบเห็นได้ตามงานต่างๆ ที่วัด และครอบครัวในชุมชนของ

งานหัตถกรรมที่มีความโดดเด่นของชาวของ คือ เครื่องจักสานที่ทำด้วยต้นคลุ่มหรือต้นคล้า และหวาย รวมทั้งไม้ไผ่ โดยเฉพาะ เสื่อนอนหรือนั่งในบ้าน หรือกระบุงสำหรับใส่ข้าวเปลือก หรือ ใส่ข้าวปลาอาหาร ไปทำบุญที่วัด เป็นต้น โดยนิยมใช้น้ำมันย่างทาเคลือบผิว เพื่อให้แข็งแรงทนทาน และป้องกันแมลง หญิงของวัยกลางคนและวัยสูงอายุส่วนใหญ่มักใช้เวลาว่างระหว่างอยู่บ้าน และตัดคลุ่มสานเสื่อ กระบุง กระเบน ไว้ใช้งานในครัวเรือน ไปด้วย ในขณะที่ผู้ชายจะออกไปทำงาน ส่วน ไร่ นา ความเป็นชองจึงถูกสะท้อนผ่านงานหัตถกรรมจักสานที่ชาวของในชีวิตประจำวัน ซึ่งปัจจุบันได้ถูกประดิษฐ์หรือผสมผสานผ่าน漉ลายกับวัฒธรรมอื่นมากขึ้น ปัจจุบันชาวของ พยายามคัดแปลงเครื่องจักสานเพื่อเพิ่มนูลดามากขึ้น

ส่วนเครื่องมือในการทำมาหากินที่มีลักษณะโดยเด่นและสัญลักษณ์นิบทบาทซับซ้อนในเชิงเศรษฐกิจการทำมาหากินและพิธีกรรมในสังคมชาวชอง โดยเฉพาะ “หวานบูฐ” และ “คันกระสุน” (มีลักษณะคล้ายธนูยิงสัตว์) ซึ่งมีการผลิตสร้างที่เป็นทั้งอาชญากรรมและเครื่องมือทำมาหากินของชาวชอง โดยผสมผสานระหว่างวัสดุธรรมชาติกับวัสดุที่ซื้อมาจากตลาดไม้เนื้อแข็ง ซึ่งสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบเรียนร่ายท่ามกลางธรรมชาติ หวานบูฐ ถูกสร้างบทนาท ว่าเป็นเครื่องมือสารพัดประโยชน์ในสังคมชาวชองตั้งแต่โคนต้นไม้ ตัดไม้ เหลาหวย จักตก ผ่าฟืน ชำแหลก เนื้อสัตว์ เพื่อประกอบอาหารหรือขยายเป็นสินค้า และเป็นเครื่องมือชุด หรือเจาะหลุ่มหรือบอน้ำมันยางด้วยในขณะเดียวกันก็ถูกนำไปใช้ในการต่อสู้และป้องกันอันตรายจากสัตว์ป่าได้ ส่วนคัน “กระสุน” ได้ถูกคนของกำหนดบทหน้าที่เป็นอุปกรณ์ยิงสัตว์ป่า หรือ “ໄໄ” กี ตามบริเวณบ้านนอกจานนี้ “หวานบูฐ” และ “คันกระสุน” ดังกล่าวถูกคนของนำมาเป็นสัญลักษณ์ในบวนแห่งพิธีกรรมการแต่งงานด้วยเชิงผูกญาจะกล่าวต่อไปในหัวข้อการแต่งงานของ ส่วน “คันกระสุน” ในปัจจุบันพบว่าถูกคนของลดบทบาท และความหมายในพิธีกรรมแต่งงาน โดยใส่บทนาทให้เป็นอุปกรณ์เล่นกีฬาพื้นบ้าน ซึ่งชาวชองเรียกว่า “ยิงกระสุน”

การแต่งงานของชาวชอง ชาวชองมีพิธีกรรมแต่งงานที่โดยเด่นและแตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ คือการให้ความสำคัญกับการแต่งงานของลูกสาว โดยเฉพาะลูกสาวคนโടหรือลูกสาวคนเล็ก ซึ่งจะจัดเป็นงานใหญ่โต การแต่งงานในแบบของชาวชองในแบบธรรมชาติ (งานเล็ก) และแบบงานใหญ่จะสัญลักษณ์ที่สำคัญมากที่สุดที่ถูกชาวชองหยิบขึ้นมาเพื่อบ่งบอกว่าเป็นของ กี อก กะ ท่า ย โโค មេ ខែ หรือ กระបុងខ្សោយដីកូវ ซึ่งชื่อเร้นไปด้วยความหมายที่สอนคู่บ่าวสาวให้เริ่มต้นสร้างชีวิตครอบครัว โดยส่งผ่านสิ่งประกอบต่างๆ เช่น เมล็ดพันธุ์พืชอื่นๆ กระปุกน้ำข้าวบูด แหล้าขาว หวาน กำໄໄ ลูกปีก (ร้อยกับลูกข้าวเดือย) และซอ

การแต่งงานแบบใหญ่โตหรือจะมีการประกอบพิธี “กาตັກ” โดยการสร้างโรงประจำพิธีเล็กๆ สำหรับประกอบพิธีกรรมไว้ในอกบริเวณตัวบ้าน ในพิธีการแต่งงานแบบ “กาตັກ” จะมีลักษณะคล้ายคลึงกับการแต่งงานแบบ “กาชัม្រុក” มา ก มีแตกต่างกันแค่เพียงการมีศาลาสำหรับเซ่นออกพิป្ูយย่าตาข่าย นอกจานนี้ ยังพบว่ามีการสะท้อนความเป็นของผ่านสัญลักษณ์ที่เป็นเครื่องดนตรีที่ถูกแสดงออกมาในรูปของบวนแห่นำในบวนขันหมากของฝ่ายเจ้าบ่าวชอง เพื่อไปจัดพิธีแต่งงานที่บ้านเจ้าสาวชอง และในระหว่างพิธีแต่งงานรอบโรงประจำพิธีแต่งงานของการแต่งงานแบบ “กาตັກ” ด้วยความสนุกสนานและแปลกตา ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนของสมัยก่อน โดยใช้ความเชื่อของชาวชองทางฝ่ายเจ้าสาวชองว่าเป็นการแสดงให้ผีปู่-ย่า, ตา-ยายรับรู้²⁵

²⁵ เรื่องเล่าของคนของเกี่ยวกับการจัดบวนแห่ในงานแต่งงานแบบ “กาตັກ” มีอยู่ว่า ในอดีตเด็กของชายและหญิงเล่นสมมุติว่าแต่งงานกันและมีบวนแห่ย่างสนุกสนาน เมื่อผีปู่-ย่า ตาย รับรู้เข้ากีดคลบบันดาลให้การแต่งงานของคนของมีความสุข จึงต้องมีบวนแห่แบบที่เด็กเล่นโดยเฉพาะการแต่งงานของลูกสาวชอง

เครื่องดนตรีที่เป็นสัญลักษณ์และประกอบจังหวะในขบวนแห่ดังกล่าวประกอบด้วย กลองตุ๊ก กลองโgn หับไทร (ไม้คันกลา) ซอ (กระดึงโลหะ) และกระดึง ปัจจุบันพบว่ามีการเล่นกันน้อยลง เนื่องจากขาดการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งก่อนเล่นหัวหน้ากลุ่มจะต้องทำพิธีเช่น ไหว้ก่อนเสมอ ประกอบกับชาวของไม่นิยมนำไปเล่นทั่วไป ส่วนศิลปะเพลงและการฟ้อนรำที่เป็นมีลักษณะโดดเด่น ถูกชาวของแสดงสอดแทรกอยู่ในพิธีกรรมของชาวของด้วย ซึ่งชาวของเรียกว่าเพลงแต่งงานหรือเพลง ซึ่งมีเนื้อหาสอนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของครอบครัวใหม่ และพิธีกรรมเชิญผีทึ่งและผีโรง

ลักษณะโดดเด่นของพิธีแต่งงานของอีกประการหนึ่งคือ การที่ชาวของพลิกบทบาทเครื่องมือในการทำมาหากินในสังคมชาวของในอดีตมาเป็นสัญลักษณ์สำคัญของพิธีแต่งงานของโดยเฉพาะ “หวานบูฐ” และ “คันกระสุน” โดย “หวานบูฐ” ถูกวางบทบาท ว่าเป็นเครื่องมือสารพัดประโยชน์ในการดำรงชีวิตของครอบครัวชาวของ ต่อมาก็จะได้นำ “หวานบูฐ” และ “คันกระสุน” มาเป็นสิ่งของสำคัญสิ่งหนึ่งในขบวนแห่พิธีกรรมการแต่งงานแบบ “กาซัมมรุก” ปัจจุบันการแต่งงานแบบนี้ไม่ค่อยมีให้เห็นแล้ว ซึ่งล่าสุดพบเห็นในงานพื้นที่ประเพณีของเมืองประمامสิน กว่าปีที่ผ่านมา อย่างไรก็ตาม โดยทั่วไปแล้วการแต่งงานแบบต่างๆ ของคนของ “หวานบูฐ” ได้เข้ามา มีบทบาทสำคัญในพิธีกรรมการแต่งงานอยู่เสมอที่ยังสามารถพบเห็นได้ในปัจจุบัน ซึ่งถือเป็นสัญลักษณ์ที่ถูกสะท้อนความเป็นคนของเกี่ยวกับการทำมาหากินและชีวิตความเป็นอยู่แบบพึงพิงธรรมชาติผ่านพิธีกรรมแต่งงาน

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 วิธีการดำเนินงานวิจัย

การดำเนินกิจกรรมในครั้งนี้ ทีมวิจัยได้แบ่งกิจกรรมโครงการออกเป็น 2 ส่วน กล่าวว่าคือ ส่วนแรก เป็นการ ศึกษาความรู้เกี่ยวกับพืชคลุ่มและคล้าในชุมชนของค้านต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์ กับคนของในชุมชน และส่วนที่สอง เป็นการนำข้อมูลความรู้เรื่องพืชคลุ่มและคล้าที่ได้จากการศึกษา เป็นต้นไปใช้ประโยชน์โดยการจัดทำหนังสือรวบรวมความรู้เรื่องพืชคลุ่มและคล้า ทำแผนที่แสดง แหล่งคลุ่มและคล้ารวมทั้งภูมิปัญญาจักسانหัตถกรรมจากพืชคลุ่มและคล้าในชุมชนในพื้นที่ตำบล คลองพลและตำบลตะเคียนทอง และจัดทำสื่อนิทรรศการชุดความรู้เกี่ยวกับพืชคลุ่มและคล้าเพื่อจัด แสดงประชาสัมพันธ์เผยแพร่ภายในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนและในชุมชนของต่อไป

สำหรับการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ทีมวิจัยได้เชิญชวนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพืชคลุ่มและคล้า ตลอดจนคนอื่นๆ ในชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมด้วย ซึ่งทีมวิจัยได้มีการนัด พนประพุดคุยเพื่อติดตามความก้าวหน้าเกี่ยวกับการดำเนินงานโครงการเป็นประจำทุกเดือน โดยมี หัวหน้าโครงการเป็นผู้บริหารงานหลักในการดำเนินกิจกรรมตลอดจนติดต่อประสานงานภายนอก ชุมชนด้วย และมีเลขานุการโครงการเป็นผู้บันทึกการประชุมและการทำงาน และมีผู้ทำบัญชีบันทึก และรายงานค่าใช้จ่ายที่เกิดจากการดำเนินกิจกรรมตลอดทั้งโครงการและดูแลงานด้านเอกสาร ใน ส่วนกลางทั้งหมด ซึ่งฝ่ายเลขานุการ ฝ่ายทำบัญชีการเงิน และสมาชิกแกนนำทีมวิจัยได้มีการร่วม ทำรายงานต่างๆ กับหัวหน้าโครงการ เพื่อความสะดวกต่อการบันทึกผลการดำเนินกิจกรรมอย่าง ต่อเนื่องและเป็นระบบ และมีผู้ประสานงานภายในชุมชนเพื่อให้การดำเนินกิจกรรมเป็นไปอย่าง ต่อเนื่อง

3.2 วิธีการวิจัย

3.2.1 วิธีการวิจัย

ในการทำวิจัยครั้งนี้ ทีมวิจัยได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการในชุมชนโดยอาศัยการมีส่วนร่วม ของสมาชิกทีมวิจัย โรงเรียนในชุมชน หน่วยงานด้านการเกษตรในท้องถิ่น อนามัย ชาวบ้าน ภูมิปัญญาด้านการจักسان เยาวชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่น

3.2.2 ขั้นตอนการดำเนินงาน

การดำเนินงานโครงการในแต่ละกิจกรรมตลอดทั้งโครงการนั้น มีวิธีดำเนินการวิจัยอย่างเป็นระบบเป็นขั้นเป็นตอน ดังนี้ (1) การประชุมวางแผนกิจกรรมในแต่ละครั้ง (2) มีการแบ่งบทบาทหน้าที่การทำงานร่วมกันอย่างชัดเจนก่อนทำการ (3) มีการบันทึกการดำเนินกิจกรรมด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การจดบันทึกในสมุด การถ่ายภาพการประชุมและการเก็บข้อมูลต่างๆ ทั้งลักษณะของคลุ่มและคล้าเพื่อให้คนทั่วไปได้รู้จักและเห็นความแตกต่างระหว่างพืชคลุ่มและคล้าถ่ายภาพสภาพแวดล้อม การเปลี่ยนแปลง ตามแหล่งคลุ่มและคล้าในพื้นที่ต่างๆ ในชุมชน

3.2.3 อุปกรณ์ด้านเทคโนโลยีอำนวยความสะดวกในการทำงานวิจัย

ทีมวิจัยมีการเลือกใช้อุปกรณ์ในการดำเนินงานตามความเหมาะสม ได้แก่ (1) กล้องดิจิตอลสำหรับถ่ายภาพนิ่ง (2) กล้องวิดีโอสำหรับบันทึกภาพบรรยายการเก็บข้อมูล เช่น ขั้นตอนการจัดซื้อ การเก็บข้อมูลลักษณะต้นคลุ่มและคล้า เป็นต้น (3) เครื่องเขียน เช่น สมุด ปากกา ดินสอ เป็นต้น สำหรับบันทึกข้อมูลค้านต่างๆ เช่น การบันทึกการประชุม บันทึกการเก็บข้อมูล บันทึกข้อมูลในรูปแบบแผนที่เดินดิน เป็นต้น

3.2.4 เครื่องมือที่ใช้ในการทำงานวิจัย

เครื่องมือที่ทีมวิจัยใช้ในการเก็บข้อมูล ได้แก่ (1) แบบสอบถาม ซึ่งเป็นแบบสอบถามที่เป็นแนวคำถามและกรอบข้อมูลที่ทีมวิจัยต้องการทราบและดำเนินการออกไปสอบถามพูดคุยกับกลุ่มเป้าหมายหรือคนกลุ่มต่างๆ ในชุมชน

3.2.5 วิธีการนำเสนอข้อมูล

ทีมวิจัยมีการเลือกนำเสนอข้อมูลจากการศึกษาด้วยวิธีการต่างๆ ได้แก่ (1) การจัดทำหนังสือที่รวบรวมข้อมูลเรื่องราวเกี่ยวกับคลุ่มและคล้า พร้อมทั้งมีภาพถ่ายประกอบ (2) การนำผลการศึกษามาเป็นแนวทางในการอนุรักษ์พื้นฟูพืชคลุ่มและคล้านั้นคือ การทำแปลงสาธิตปลูกพืชคลุ่มและคล้าในบริเวณใกล้ๆ ชุมชนที่อยู่อาศัยของคนชอง (3) การนำเสนอข้อมูลด้วยการเขียนแผนที่แสดงแหล่งคลุ่มและคล้า ภูมิปัญญา และผู้ที่ยังไม่การจัดสถานเครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือนด้วยพืชคลุ่มและคล้าแปลงสาธิตปลูกพืชคลุ่มและคล้าในชุมชน ตลอดจนผู้ที่ยังไม่การอนุรักษ์พืชคลุ่มและคล้าในบริเวณที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน

3.3 รายงานผลการดำเนินงานโครงการ

สืบเนื่องจากที่ได้มีการเปิดศูนย์การเรียนรู้พื้นฟูภาษา-วัฒนธรรมของ เมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 2547 และ ดร.ปิยะวัติ บุญ-หลง ได้เป็นผู้มอบเกียรติบัตรแก่ทีมวิจัยโครงการวิจัยเด่นประจำปี 2547

ได้สร้างความปิติยินดีแก่คณะวิจัยเป็นอย่างยิ่ง จากจุดนี้เองทำให้คนกลุ่มนี้ได้เลือกเห็นความสำคัญในการทำงานวิจัยในด้านอื่นๆ ที่สำคัญกับคนในชุมชน จึงได้ก่อเกิดโครงการวิจัยเกี่ยวกับพืชคลุม-คล้า ซึ่งมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและประเพณีของชาวชอง

สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ที่มีวิจัยไม่ได้มีความมุ่งหวังใบเกียรติบัตรแต่อย่างใด แต่คือความหวังที่ว่าที่มีวิจัยจะได้ทำการศึกษาข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับพืชคลุมและคล้าอย่างเป็นระบบเป็นขั้นเป็นตอน จนมีความเข้าใจอย่างล่องแท้ และนำไปสู่วิธีการทางานออกเกี่ยวกับพืชคลุมและคล้าในที่สุด ด้วยวิธีการทางานแนวทางอนุรักษ์พืชคลุมและคล้าแบบยั่งยืน

โครงการวิจัย “การศึกษาความรู้ชาวชองเรื่องพืชคลุม-คล้า (รุ่นท่าก-รุ่นเชอ) โดยใช้ภาษาชองเป็นแนวทางในการศึกษา” มีสมาชิกที่มีวิจัย 2 กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มแรกเป็น ทีมวิจัยเดิม ที่เคยดำเนินงานในโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาชอง จำนวน 7 คน ได้แก่ นายมณฑีร พัฒนา (หัวหน้าโครงการ), นายศุภกฤต พกามาศ (รองหัวหน้าโครงการ) และที่เป็นสมาชิกที่มีวิจัย คือ นายพร เต่าเงิน, นายจารีก แก้วสว่าง, นางจิตตรา เต่าเงิน, นางบังอร มิตรเพื่อนบ้าน และนางสาวสิริรัตน์ สีสมบัติ ส่วนกลุ่มที่สองเป็น ทีมวิจัยที่เข้ามาใหม่ จำนวน 8 คน ได้แก่ นายวุฒิชัย อาลัย (ผู้จัดทำบัญชีโครงการ), และที่เป็นสมาชิกที่มีวิจัย คือ นางวาสนา คุณทวี, นางสมใจ นาคสาย, นางโสภา แสนทะวงศ์, นายสุทธศน์ นาคสาย, นางเฉลา คุณทวี, นางส้มจีน วรรณภักดี และนางสาวศิริมงคล คุณทวี

โครงการวิจัยนี้มีแผนการดำเนินงานตลอดโครงการดังต่อไปนี้¹

1. การประชุมชี้แจงโครงการวิจัย
2. การเก็บข้อมูลคลุม-คล้า
3. ทำเส้นทางศึกษาคลุม-คล้าในชุมชน
4. การทำหนังสือ
5. การทดลองปลูกคลุม-คล้า
6. การอบรมให้ความรู้เชิงปฏิบัติการเรื่องงานหัตถกรรมจักسانคลุม-คล้าในชุมชน
7. ศึกษาดูงาน
8. สรุปและประเมินผลโครงการวิจัย

0. บททวนเอกสารโครงการก่อนทำการเขียนสัญญาโครงการ

¹ ทีมวิจัยเดิม คือ ทีมวิจัยของ (ต.คลองพลูและต.ตะเกียนทอง) ที่เคยร่วมดำเนินงานโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาชองในช่วงปีพ.ศ. 2544-2546 ซึ่งเป็นโครงการแรกที่ ชาวชองทำงานเพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาชอง

1. การประชุมชี้แจง โครงการวิจัย

วัตถุประสงค์

(1) เพื่อให้ทีมวิจัยเข้าใจการทำงานและแผนการดำเนินงานของโครงการ

วิธีการ

(1) จัดประชุม

ผลที่ได้รับ

(1) ทีมวิจัยเข้าใจการทำงานและแผนการดำเนินงานของโครงการทีมวิจัยเข้าใจการทำงานและแผนการดำเนินงานของโครงการ

รายละเอียดและกระบวนการดำเนินกิจกรรม

หัวหน้าโครงการ ได้แจกหนังสือเชิญประชุม เพื่อเรียกทีมวิจัยเข้าร่วมพิจารณาชี้แจง รายละเอียดการขั้นตอนการทำงานโครงการ โดยหัวหน้าโครงการ ได้เล่าให้สมาชิกทีมวิจัยในที่ประชุมทราบถึงที่มาของการทำงานวิจัยในครั้งนี้ว่าที่ผ่านมาได้ทำงานวิจัยเกี่ยวกับภาษาของ หลังจากนั้นจึงมีแนวคิดว่าเมื่อมีการเปิดโอกาสให้มีงานวิจัยอื่นๆ ขึ้นใหม่ เราจะทำอย่างไรที่จะทำให้เกิดการอนุรักษ์เกี่ยวกับพืชคลุ่ม-คล้า และเห็นว่าพืชคลุ่ม-คล้ามีประโยชน์กับคนในชุมชน ดังนั้น จึงได้มีการพูดคุยกับคณะกรรมการและหาทีมวิจัยเพิ่มจำนวนหนึ่งเพื่อขยายร่างโครงการวิจัยเสนอต่อสกว. โดยใช้สถานที่ประชุมที่ห้องกองทุนหมู่บ้าน (หมู่ 8) โรงเรียนวัดคลองพลู

หัวหน้าโครงการ ได้แจกเอกสาร โครงการให้แก่สมาชิกเพื่อประกอบการชี้แจง และสร้างความเข้าใจตรงกัน โดยมีการชี้แจงเรื่องการใช้จ่ายงบประมาณ โครงการ ระยะเวลาดำเนินงาน ตลอดโครงการ ขั้นตอนการทำงาน รวมทั้งมีการทำหนังบทบาทหน้าที่ผู้ทำงานในโครงการ แก่น้ำทีมวิจัยหลัก และชี้แจงพื้นที่ดำเนินงานวิจัย

มีสมาชิกที่เข้าร่วมประชุมสอบถามเพิ่มเติมต่อหัวหน้าโครงการเพื่อให้เกิดความเข้าใจมากขึ้น(จนเข้าใจ) และมีบางเรื่องที่ไม่เข้าใจก็มีการสอบถามเพิ่มเติย (สิริรัตน์) ให้อธิบายจนให้เข้าใจขึ้น เช่น เรื่องการทำบัญชีโครงการ เช่น คำตามจากสมาชิกทีมวิจัยว่าทำไม่เจิงต้องทำเป็นโครงการวิจัย เนื่องจากชาวบ้านมีการใช้พืชคลุ่มคล้าในชีวิตประจำวันอยู่แล้ว (มีความรู้อยู่แล้ว)

ผลที่ได้จากการดำเนินกิจกรรม

ได้มีการชี้แจงเอกสาร โครงการวิจัยเกี่ยวกับพืชคลุ่มและคล้า ให้แก่สมาชิกทีมวิจัยที่ร่วมโครงการ

สรุปผลการดำเนินกิจกรรม

ได้มีการประชุมเพื่อชี้แจงรายละเอียด โครงการวิจัยแก่สมาชิกผู้ร่วมโครงการเสร็จสิ้นตามวัตถุประสงค์

2. การเก็บข้อมูลคุณ-คล้า

การพื้นความรู้เรื่องพีชคุณ-คล้าที่มีต่อชุมชนของ โดยใช้ภาษาของเป็นแนวทางในการศึกษา (1) การเก็บข้อมูลความเป็นอยู่ของคุณ-คล้า (2) การสำรวจแหล่งคุณ-คล้า (3) การค้นหาความสัมพันธ์ระหว่างคุณ-คล้ากับคนในชุมชน และ(4) การศึกษาความเปลี่ยนแปลงของคุณ-คล้า

วัตถุประสงค์

- (1) เพื่อเก็บข้อมูลของคุณ-คล้า ทั้งด้านความเป็นอยู่ แหล่งอาชีพ ความสัมพันธ์ระหว่างคุณ-คล้ากับคนในชุมชน และการเปลี่ยนแปลงของพีชคุณ-คล้า
- (2) เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับทำหนังสือชุดคุณ-คล้าสำหรับศูนย์ของ
- (3) เพื่อให้เยาวชนได้มีส่วนร่วมในการพื้นฟูความรู้เรื่องพีชคุณ-คล้า

วิธีการ

- (1) ประชุมวางแผนการเก็บข้อมูลคุณ-คล้า
- (2) สำรวจผู้รู้แบบเจาะลึก
- (3) ประชุมกลุ่มย่อย (แม่บ้าน เยาวชน ผู้รู้)
- (4) เรียนรู้/วิเคราะห์ข้อมูลโดยทีมวิจัย

ผลที่ได้รับ

- (1) ได้ข้อมูลของคุณ-คล้า ทั้งด้านความเป็นอยู่ แหล่งอาชีพ ความสัมพันธ์ระหว่างคุณ-คล้ากับคนในชุมชน และการเปลี่ยนแปลงของคุณ-คล้า
- (2) ได้ชุดความรู้สำหรับทำหนังสือชุดคุณ-คล้าสำหรับศูนย์ฯ
- (3) เยาวชนมีส่วนร่วมในการพื้นฟูความรู้เรื่องพีชคุณ-คล้า

● รายละเอียดและกระบวนการดำเนินกิจกรรม

การสำรวจความรู้เรื่องพีชคุณ-คล้า มีขั้นตอนการดำเนินงานดังต่อไปนี้

(1) ประชุมวางแผนการเก็บข้อมูล/ทำแบบสำรวจ

เนื่องจากทีมวิจัยเห็นความสำคัญของพีชคุณและคล้าที่มีความสัมพันธ์กับคนในชุมชน ทีมวิจัยจึงได้พยายามหาแนวทางทางหรือวิธีการที่จะทำให้พีชคุณและคล้าอยู่คู่ชุมชน ตลอดไป จึงได้เริ่มดำเนินการส่งหนังสือเชิญสมาชิกมาร่วมประชุมเพื่อสร้างแบบสอบถามความรู้และความคิดเห็นเรื่องพีชคุณและคล้า ภายใต้ฐานคิดลึกลงไป ที่จะดำเนินการต่อไปจากการสอบถามความคิดเห็นคนในชุมชน โดยมีทีมวิจัยและกลุ่มเยาวชนเข้าร่วม ทีมวิจัยได้ร่วมกันร่างหัวข้อแบบสอบถามขึ้นบนกระดาน ในระหว่างคิดหัวข้อแนวคำถามก็มีการถกเถียงหรือแสดงความคิดเห็นว่าเป็นคำถามที่ควรถามหรือไม่ คำถามอะไรที่ต้องการทราบ และคำถามนั้นคนในชุมชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นกับเรื่องดังกล่าวได้หรือไม่

การสอบคุณดังกล่าวจะดำเนินการสอบคุณในชุมชนทั้ง ต.คลองพลู และ ต.ตะเคียนทอง ทีมวิจัยได้คิดแนวคุณค่าตามและความคิดเห็นในเรื่องที่สนใจ บางคุณค่าไม่น่าจะเป็นคุณค่าแต่ก็ต้องนำมาเป็นคุณค่าอย่างเช่น ท่านทราบหรือไม่ว่าพืชคลุ่มและคล้ามีจำนวนเพิ่มขึ้นหรือลดลง และ เพราะสาเหตุอะไร ? ซึ่งคุณค่านี้ทุกคนที่ตอบแบบสอบถามมาในแนวทางเดียวกันหมด มีหรือที่ชุมชนจะไม่ทราบว่าอะไรเกิดขึ้นในชุมชนของตนเอง แต่การสร้างแนวคุณค่านี้ขึ้นมา ก็เพื่อให้เกิดกระบวนการกระตุ้นความคิด ความรู้สึก ให้เห็นภาพที่ชัดเจน ใกล้เคียงกับความจริง ในปัจจุบัน ได้มากที่สุด

คุณค่าของคุณทีมวิจัยจึงเป็นเหมือนเครื่องวัดความต้องการของชุมชนว่ามีต้องการที่จะอนุรักษ์พืชคลุ่มและคล้ามากน้อยเพียงใด อีกทั้งยังเป็นสิ่งเดือนใจให้รู้ว่าการใช้ประโยชน์จากพืชคลุ่มและคล้า จากอดีตจนถึงปัจจุบันว่าเป็นพืชที่ก่อเกิดประโยชน์ที่หาค่ามิได้และคุณค่าของเรายังเป็นเครื่องมือในการรวบรวมชุมชนที่มีความเห็นตรงกันเกี่ยวกับพืชคลุ่มและคล้ารวมตัวกันเพื่อนำไปสู่กระบวนการอนุรักษ์และพัฒนาพืชคลุ่มและคล้าให้เกิดประโยชน์สูง สุดในชุมชนทั้งในรุ่นปัจจุบันและรุ่นลูกหลานต่อไป

นอกจากนี้คุณค่าของทีมวิจัยยังเป็นเหมือนสิ่งตรวจสอบคุณภาพตัวบุคคลที่ยังมีคุณค่าสูงเกี่ยวกับภูมิปัญญาการใช้พืชคลุ่มและคล้า ทำให้เราทราบว่าบุคคลนี้มีคุณค่ามากที่ยังคงใช้พืชคลุ่มและคล้าอยู่ในปัจจุบัน โดยการนำพืชคลุ่มและคล้ามาจัดสถานเครื่องใช้ในครัวเรือน และสามารถนำออกจำหน่ายเพื่อเป็นรายได้แก่ครอบครัวอีกด้วย ซึ่งบุคคลเหล่านี้จัดได้ว่าเป็นผู้มีภูมิปัญญาในท้องถิ่น เนื่องจากมีการจัดสถานเป็นสิ่งที่ละเอียดอ่อนสวยงามอันเกิดจากการสั่งสมทดลองมาเป็นเวลาช้านานตั้งแต่เด็ก และความมีการอนุรักษ์และถ่ายทอดแก่ลูกหลานรุ่นหลังต่อไป เช่นกัน

สรุปแล้วคุณค่าแต่ละคุณค่าที่ทีมวิจัยสร้างขึ้นล้วนเป็นคุณค่าเพื่อให้ได้คำตอบที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการทำงานวิจัยและเกิดประโยชน์ต่อชุมชนทั้งในปัจจุบันและในอนาคต อีกทั้งยังเกิดความรู้ ความเข้าใจ ในการปฏิบัติ รักษา ดูแล และสร้างประโยชน์จากพืชคลุ่มและคล้าอย่างเป็นระบบต่อไป

การประชุม ได้มีการพบทวนวัสดุประสงค์ และผลที่คาดว่าจะได้รับของการทำกิจกรรมตามแผนที่ได้วางไว้แล้วเขียนขึ้นบนกระดาน กล่าวคือ

วัสดุประสงค์ เพื่อเก็บข้อมูลคลุ่ม-คล้า ด้านความเป็นอยู่ และแหล่งอาศัย ความสัมพันธ์ระหว่างคลุ่ม-คล้ากับคนในชุมชน และการเปลี่ยนแปลงของคลุ่ม-คล้า

ผลที่คาดว่าจะได้รับ ได้ข้อมูลด้านความเป็นอยู่ และแหล่งอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างพืชคลุ่ม-คล้ากับคนในชุมชน และการเปลี่ยนแปลงของคลุ่ม-คล้า

สำหรับการประชุมได้มีการนำวัสดุประสงค์และผลที่คาดว่าจะได้รับจากการทำกิจกรรมในแผนมาร่างเป็นแนวคุณค่ามีร่องที่หนึ่ง โดยแนวคุณค่ามีแบ่งออกเป็น 3 ส่วนใหญ่ๆ คือ ส่วนที่ 1 เป็นข้อมูลส่วนตัว ส่วนที่ 2 เป็นข้อมูลความรู้เกี่ยวกับพืชคลุ่ม-คล้า ส่วนที่ 3 เป็นข้อมูล

เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของพีชคลุ่ม-คล้ากับคนในชุมชน ส่วนที่ 4 การเปลี่ยนแปลงของคลุ่ม-คล้า ส่วนที่ 5 ความเกี่ยวข้องของพีชคลุ่ม – คล้า กับ นิทาน / ตำนาน / เรื่องเล่า และ ส่วนที่ 6 ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับพีชคลุ่ม-คล้า

แบบสอบถามที่ทีมวิจัยร่วมกันสร้างขึ้นมานั้น แบ่งคำถามออกเป็น 2 ชุด คือ

ชุดที่ 1 เป็นความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับพีชคลุ่ม-คล้า เพื่อใช้ในการสร้างองค์ความรู้ให้กับทีมวิจัยที่ไปสำรวจภูมิภาคและประโภชน์ของพีชคลุ่ม-คล้า

ชุดที่ 2 เป็นข้อมูลเกี่ยวกับพีชคลุ่มคล้าที่เกี่ยวข้องกับคนของและการหาแนวทางดำเนินการเกี่ยวกับพีชคลุ่มและคล้าต่อไป โดยแบ่งเป็น 6 ส่วน ดังนี้

- ความรู้ทั่วไป (ด้านกายภาพ) ของคลุ่ม-คล้า
- ความสัมพันธ์ของพีชคลุ่ม-คล้ากับคนในชุมชน
- ข้อมูลการเปลี่ยนแปลง และการอนุรักษ์พีชคลุ่ม – คล้า
- เกี่ยวกับกลุ่มจกรสารในชุมชน
- ความเกี่ยวข้องของพีชคลุ่ม – คล้า กับ นิทาน / ตำนาน / เรื่องเล่า
- ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับประโภชน์ของพีชคลุ่ม – คล้า

(2) แบบสำรวจความรู้เรื่องพีชคลุ่มและคล้า

ที่ผ่านมาได้มีการออกแบบแบบสำรวจ และมีการปรับปรุงแก้ไขและพร้อมนำไปใช้ (ม.ค.- 5 ก.พ.49) ทั้งนี้ทีมวิจัยได้มีการทำสำเนาจำนวน 50 ชุด ตามแผนที่กำหนดไว้ และได้มีการพูดคุยเพื่อแบ่งโซนการออกสำรวจ ตามพื้นที่ที่สามารถเดินทางได้สะดวกและคิดว่าจะเกิดประโภชน์จากการไปสำรวจในครั้งนี้ กล่าวคือ ต.คลองพลู ในพื้นที่หมู่ 2, 3, 4, 5, 6, 8, 10 และ ต.ตะเคียนทอง ในพื้นที่หมู่ 5 และ 6 โดยพิจารณาที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อแบบสำรวจ เช่น แหล่งคลุ่ม และคล้าที่มีอยู่เดิม แหล่งที่มีคลุ่มและคล้าอุดมสมบูรณ์ แหล่งที่มีผู้ใช้ประโภชน์จากคลุ่มและคล้า แต่ยังไม่มีการลงมือออกแบบสำรวจ

มีการจัดประชุมแบบโต๊ะกลม สำหรับการประชุมวันนี้เป็นไปแบบสนุกสนาน และเป็นกันเอง เนื่องจากสมาชิกที่เข้าร่วมประชุมที่รู้จักพีชคลุ่ม-คล้า เป็นอย่างดี (เจริญ) เมื่อตั้งแต่ คำถามขึ้นมา แล้วก็มีการทำความเข้าใจกับคำถามดังกล่าวไปทีละข้อ รวมทั้งมีการทดลองตอบคำถามไปด้วย จนกระทั่งเสร็จสิ้นการตั้งแนวคำถาม ซึ่งการประชุมครั้งนี้ มีทั้งสมาชิกทีมวิจัยและเยาวชนที่เป็นบุคคลนอกทีมวิจัยบางส่วนได้รับคำเชิญชวนให้เข้ามาร่วมประชุมในวันนี้ด้วย แสดงว่าเยาวชนให้ความสนใจใช้เวลาว่างมาร่วมประชุมและช่วยออกความคิดเห็นด้วยในสิ่งที่ตัวเองอยากรู้ด้วย เช่น เรื่องความเป็นมาของคลุ่ม – คล้า เป็นต้น ซึ่งมีผู้บันทึกการพูดคุย คือ ศุภกฤต, วุฒิชัย และน้องๆ ที่เข้าร่วมประชุมด้วย

การสอนความคิดเห็น

ก่อนออกสอบความคิดเห็น ทีมวิจัยได้มีการประชุมวางแผนเก็บข้อมูล โดยทีมวิจัยได้ตัดต่อประสานงานสมาชิกผู้ร่วมประชุมทางโทรศัพท์ และมีการรับ-ส่งทีมวิจัยเพื่อมาเข้าร่วมประชุมซึ่งมีทั้งทีมวิจัยและเยาวชน จากนั้นมีการแยกแบบสอบถามที่ได้จัดทำขึ้นเพื่อให้ทีมวิจัยตรวจสอบข้อมูลแบบสอบถาม และทำการทดสอบด้วยการจับคู่สมาชิกตามกันเองก่อนว่า แบบสอบถามเหมาะสมสมกับการไปสอบตามหรือไม่

ความคิดเห็นและการวางแผนออกสอบตามข้อมูลจากวงประชุม (สมาชิก)

ในวงพูดคุยได้มีสมาชิกทีมวิจัยเสนอความคิดเห็น (ารีก แก้วสว่าง) ว่าควรมีการแบ่งแยกกันออกไปสัมภาษณ์ตามชุมชนต่างๆ โดยการแยกสัมภาษณ์นี้ให้สมาชิกแยกสัมภาษณ์ตามชุมชน ที่แต่ละคนคุ้นเคย และสะดวกต่อการสัมภาษณ์ ดังที่ได้ทำการซึ่งแผนการแยกกลุ่มออกไปสัมภาษณ์ตามจุดต่างๆ บนกระดานตามโซนเป้าหมาย ดังต่อไปนี้ ต.คลองพลู หมู่ที่ 2, 3, 4, 5, 6, 8 และ 10 จะใช้แบบสอบถามจำนวน 40 ชุด เนื่องกันไป ส่วนต.ตะเคียนทอง จะใช้แบบสอบถามจำนวน 10 ชุด

ในการแยกออกไปสัมภาษณ์ตามโซนต่างๆ ได้มีกลุ่มเยาวชนที่อยู่ในพื้นที่ดังกล่าวร่วมออกสัมภาษณ์ด้วย และจากการที่ทีมวิจัยได้สร้างคำถามขึ้นมาแล้ว ได้ผ่านการกลั่นกรองทบทวนถึงประโยชน์ที่จะได้รับเป็นหลัก ได้เกิดการกระตุ้นจิตสำนึกของผู้ถูกสอบถามให้เกิดจินตนาการในการตอบคำถาม และมีการตอบโจทย์ให้มีความเหมาะสมสมอย่างน่าอัศจรรย์ใจแทนไม่น่าเชื่อว่าเมื่อมีการสอบถามในแหล่งต่างๆ

“เราคณะทีมวิจัยได้สังเกตเห็นรอยยิ้ม แนวตา และคำพูดที่มุ่งมั่นจริงจัง
เหมือนพากษากำลังบอกกับพากเราว่าพีชคลุ่มและคล้า กือ รอยยิ้ม^{ชีวิต}
กือ ชีวิต กือ ความมุ่งมั่นของชีวิต”

ในขณะที่โครงการกำลังดำเนินการออกสอบตามความรู้เรื่องคลุ่มและคล้าตามโซนที่ได้แบ่งงานกันเอาไว้ และจากตัวอย่างแบบสอบถามที่ได้ดำเนินการไปแล้วนั้นพบข้อบกพร่องของแบบสอบถาม กล่าวคือ

- แบบสอบถามทุกชุดขาดการลงชื่อผู้บันทึกและวันที่ทำการออกสอบตาม จึงมีการแก้ไขโดยการลงชื่อผู้บันทึกไว้ตรงที่ว่างบนกระดาษแบบสอบถามนั้น
- แบบสอบถามที่ได้ส่วนใหญ่เป็นแบบสอบถามคำถามชุดที่ 2 (ความรู้ช้าของเรื่องพีชคลุ่ม-คล้า) ส่วนคำถามชุดที่ 1 (กรอบคำถามเพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับพีชคลุ่ม-คล้าจากลักษณะที่มีอยู่จริงในพื้นที่) ได้เพียงชุดเดียว

(3) การรวมและวิเคราะห์ข้อมูล

ทีมวิจัยมีการประชุมแกนนำเพื่อสรุปแบบสอบถามความรู้เรื่องพีชคลุ่ม-คล้า จากจำนวนแบบสอบถามทั้งหมด 50 ชุด ที่ผ่านมาทำเสร็จแล้วจำนวน 50 ชุด โดยมีวิธีการคือ แบ่ง

แบบสอบถามให้แก่นำจำนวน 6 คน ตามที่ได้รับอาสาออกสำรวจในโซนต่างๆ ที่กำหนดไว้ ได้แก่ ต.คลองพลู ม.4, ม.10, ม.2 และม.3, ม.8, ม.5และม.6 ต. ตะเคียนทอง ม.5และม.6 จากนั้นได้มีการนำมาลงแผนที่คร่าวๆ บนกระดาน เพื่อลงจุดที่มีแหล่งคุ้ม-คล้ออยู่หนาแน่นที่สุด ต.ตะเคียนทอง และ ต.คลองพลู)

ภาพการประชุมคัดแยก แบบสอบถาม

ผลที่ได้จากการดำเนินกิจกรรม

1. แบบสอบถามความรู้เรื่องพืชคลุ่ม-คล้า แยกคำถามออกเป็น 2 ชุด

2. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม (โดยสรุป)

ความสัมพันธ์ระหว่างคนของในชุมชนกับพืชคลุ่มและคล้านั้น พบว่าในชุมชนยังมีบางกลุ่ม บางคน (ที่มีอายุ) ยังคงมีการนำคลุ่ม-คล้านามาเป็นวัสดุในการจัดงานสิ่งของเครื่องมือ เครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน โดยไม่ต้องไปซื้อหาของใช้อื่นๆ ให้เสื่อมเปลืองค่าใช้จ่าย ในชุมชนยังคงมี การใช้พืชคลุ่ม-คล้า ในด้านพิธีกรรม ความเชื่อต่างๆ แต่ปัจจุบันพืชคลุ่ม-คล้านามีจำนวนลดลงเรื่อยๆ และคนในชุมชนก็มีการใช้ประโยชน์ลดลง เนื่องจากสิ่งของเครื่องใช้ที่เคยทำจากพืชคลุ่มและคล้า สามารถหาซื้อได้ทั่วไป คนในชุมชนหรือผู้ที่สามารถนำพืชคลุ่มและคล้านามาใช้ประโยชน์ในด้าน จัดงานเครื่องใช้ในครัวเรือนก็ลดน้อยลงทุกที

การเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดงานเครื่องใช้นั้นส่วนใหญ่จะเป็นการแสวงหาความรู้และความสนใจด้วยตนเอง แต่คนรุ่นหลังทำไม่ค่อยเป็น เพราะไม่хотากเสียเวลาในการเรียนรู้เรื่องการ จัดงาน และค่อนข้างทำยาก ปัจจุบันคนส่วนใหญ่จะใช้เวลาไปประกอบอาชีพทำสวน ทำไร่ กันหมดแล้ว

สาเหตุและการเปลี่ยนแปลงของพืชคลุ่มและคล้านั้นเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของ ระบบนิเวศน์และการประกอบอาชีพของคนในชุมชนเปลี่ยนไปสภาพแวดล้อมเดิมๆ ได้กลายเป็น พื้นที่ส่วน ไร่ นา ซึ่งต้องการความโล่ง เดียน ปราศจากต้นไม้ใหญ่ที่รกรุงรัง มีการบุคคลอพกคลองเพื่อ นำน้ำมาใช้ในการเกษตร จากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นผลทำให้พืชคลุ่มและคล้าถูกละเลียด ประโยชน์และถูกตัดทิ้งไปจนกระทั่งปัจจุบันเหลือปริมาณลดลงเรื่อยๆ ดังนั้น ชุมชนจึงต้องการให้มีการอนุรักษ์ส่วนที่มีอยู่ ไม่ตัดทิ้ง และปลูกเพิ่มไว้เป็นแปลงหรือปลูกไว้ ตามบ้านคนละ 1 กอ 2 กอ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์

เครื่องจักงานจากพืชคลุ่มและคล้าสร้างเศรษฐกิจ ปัจจุบันเครื่องจักงานสามารถ สร้างเศรษฐกิจในชุมชนได้ และยังมีกลุ่มเครือญาติที่รวมตัวเป็นกลุ่มจักงาน ได้มีการسانสิ่งของ เครื่องใช้จำเป็นอย่างในงานต่างๆ ตามโอกาส แต่ก็ไม่ค่อยประสบความสำเร็จนัก เนื่องจากการจัดการ กันภายในกลุ่มไม่มีประสิทธิภาพ สำหรับวัสดุที่ชาวบ้านนิยมน้ำม้าจักงานเครื่องใช้นั้นพืชชนิดอื่นๆ สามารถนำมาใช้จักงานได้บ้าง แต่ว่าคุณสมบัติจะไม่ดีเท่าพืชคลุ่มและคล้าอีกแล้ว

ข้อเสนอแนะ/แนวทางการทำงาน เรื่องการจัดทำผลิตภัณฑ์จากพืชคลุ่มและคล้า คือ หากทำจำเป็นควรให้มีการพัฒนาตลาดอย่างที่ทันสมัย ถูกใจผู้ซื้อ หรือ อาจเป็นของฝาก ของขวัญ ผู้ที่ จักงานเป็นและกำลังจักงานอยู่ในปัจจุบันต้องการตั้งกลุ่มจักงานขึ้นมา (แต่ยังมีคนน้อย) และ ต้องการให้มีวิทยากรเข้ามาช่วยให้คำแนะนำ ฝึกสอนเกี่ยวกับการปรับปรุงรูปแบบของผลิตภัณฑ์ เพื่อให้สอดคล้องกับตลาด รวมทั้งต้องการให้มีการประชาสัมพันธ์แหล่งขายเครื่องจักงานจาก คลุ่ม-คล้าในชุมชนให้คนภายนอกได้รับรู้

นอกจากจะได้ความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับพืชคลุ่มและคล้าแล้ว ทีมวิจัยยังพบว่า ยังมีนิทาน เรื่องเล่า เกี่ยวกับพืชคลุ่มและคล้าอยู่ในชุมชน เช่น เรื่องยากระดา (กระต่ายแสนหก) ของนางแฉล้ม หวานมา เห็นคลุ่มและคล้าแล้วคิดถึงคนรัก ของนางช่วย หนูบิน เรื่องเล่าเข้าไปใช้คลุ่มแทนแหลมพุ่งแหงหมูลิง โดยอาจารีก แก้วสว่าง เป็นต้น

จากที่ทางสมาชิกทีมวิจัย ได้มีการสอบถามคนของในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับคลุ่มและคล้าว่า หากพืชคลุ่มและคล้าหมดไปจะสามารถนำพืชชนิดใดมาทดแทนได้หรือไม่? ทุกท่านที่ตอบแบบสอบถามกลับมาเน้นตอบมาในแนวทางเดียวกันกันกล่าวคือ “เมื่อวันใดที่พืชคลุ่มและคล้าหมดไปก็ไม่สามารถนำพืชชนิดอื่นมาทดแทนได้” คำตอบที่ได้เป็นตัวบ่งบอกเป็นอย่างดี ในการที่จะนำทางให้ชาวบ้านได้เห็นความสำคัญของพืชคลุ่มและคล้าว่าเป็นพืชที่ควรมีการอนุรักษ์เพื่อให้คงอยู่ในชุมชนต่อไป

ทีมวิจัยได้สร้างแนวคำถามขึ้นหลายข้อด้วยกัน เพื่อหาแนวทางและแนวร่วมในการอนุรักษ์ โดยถามว่า ท่านจะมีวิธีการอนุรักษ์พืชคลุ่มและคล้าด้วยวิธีใดได้บ้าง? จากการสอบถามก็มีการตอบกลับมาในแนวทางเดียวกัน กล่าวคือ “ควรมีการปลูกเพิ่มเติมในพื้นที่ของแต่ละคน และรักษาดูแลส่วนที่มีอยู่บ้างแล้วมิให้ถูกทำลาย” ตลอดทั้งยังต้องการให้จัดเวทีก่อรุ่มย่อยพุดคุยเกี่ยวกับเรื่องพืชคลุ่มและคล้าให้มากขึ้น เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ให้มากขึ้น ตลอดไปจนถึงการนำพืชคลุ่มและคล้ามาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

● ปัญหา/อุปสรรคการทำงาน

(1) การดำเนินกิจกรรมขับเคลื่อนไปอย่างช้าๆ เนื่องจากสมาชิกในทีมวิจัยต้องรอให้หัวหน้าโครงการเป็นผู้แจกรายงาน เนื่องจากหัวหน้าโครงการและสมาชิกทีมวิจัยหลักต่างติดภารกิจงานอื่นๆ ในช่วงนี้

(2) ทีมวิจัยไม่ค่อยมีเวลาพุดคุยกัน

(3) มีโครงการวิจัยใหม่เข้ามา (เช่น ประเด็นหนีสิน และความยากจน) และสมาชิกทีมวิจัยบางคนสนใจทำ เนื่องจากเป็นความจำเป็นในการแก้ไขปัญหาของชุมชน จึงต้องให้ความสนใจกับโครงการดังกล่าว ซึ่งคิดว่าจะสามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนในปัจจุบันได้

● ข้อเสนอแนะ

เนื่องจากหัวหน้าโครงการไม่ค่อยว่างดังนั้นควรให้หัวหน้าโครงการประชุมเพื่อวางแผนดำเนินกิจกรรมล่วงหน้า จากนั้นก็ให้รองหัวหน้าโครงการหรือแกนหลักเป็นผู้แจกรายงานและดูแลงานแทนชั่วคราวในขณะนั้น จึงจะทำให้งานดำเนินต่อไปได้อย่างต่อเนื่อง

● สรุปผลการดำเนินกิจกรรม

การดำเนินกิจกรรมเสร็จสิ้นแล้วตามวัตถุประสงค์

3. ทำสื้นทางศึกษาคุ้ม-คล้าในชุมชน

วัตถุประสงค์

(1) เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจข้อมูลพื้นที่คุ้ม-คล้าในชุมชน มานำเสนอในรูปแบบแผนที่

(2) เพื่อให้ทีมวิจัยและคนในชุมชนรวมทั้งคนที่สนใจสามารถศึกษาเรียนรู้แหล่งคุ้มและคล้า รวมทั้งภูมิปัญญาจากสถานที่มีอยู่ในชุมชน

(3) เพื่อนำข้อมูลแผนที่จัดนิทรรศการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับคุ้มและคล้าภาคร่วมเบื้องต้นสำหรับหมู่บ้าน สูญเสียเรียนรู้ชุมชน

(4) เพื่อให้โรงเรียนสามารถนำไปพัฒนาใช้ประโยชน์ในการจัดกิจกรรมหรือจัดการเรียนการสอนภาษาของในโรงเรียน

วิธีการ

(1) หาแผนที่หมู่บ้านของอนามัยมาเป็นตัวอย่างสำหรับอ้างอิงแผนที่ชุมชนที่เสนอข้อมูลแหล่งคุ้มและคล้า ภูมิปัญญา สภาพแวดล้อมทางภาพในชุมชน

(2) สมาชิกทีมวิจัยร่วมกันร่างแผนที่ใหญ่คร่าวๆ แล้วค่อยลงแผนที่เล็กลงบนกระดาษให้เรียบร้อย

ผลที่ได้รับ

(1) ได้แผนที่แหล่งคุ้ม-คล้า ภูมิปัญญาจากสถาน ในชุมชน สำหรับสูญเสีย และโรงเรียนนำไปใช้ประโยชน์ในการจัดกิจกรรมหรือจัดการเรียนการสอน

● รายละเอียดและกระบวนการดำเนินกิจกรรม

กระบวนการทำแผนที่แสดงแหล่งที่อยู่อาศัยของพื้นที่คุ้มและคล้าโดยทีมวิจัยชุมชน ของเริ่มนี้ขึ้นภายหลังจากที่มีการเก็บรวบรวมข้อมูลในชุมชนเสร็จแล้ว โดยสมาชิกทีมวิจัยได้ขอถ่ายเอกสารแผนที่แสดงแหล่งที่อยู่อาศัยของคนในชุมชนทั้ง 2 ตำบล จากสถานีอนามัยเคลิมพระภูรติ ต.คลองพลู ที่เคยมีการสำรวจไว้บ้างแล้ว จากนั้น ศุภกฤต สมาชิกทีมวิจัยซึ่งเคยเป็นผู้ใหญ่บ้านและเป็นสมาชิก อบต. มาก่อน จึงพยายามขอแผนที่ชุมชนคร่าวๆ อยู่บ้านมาทำหน้าที่เป็นผู้ร่างโครงร่างของแผนที่บ้านใดบ้าน哪 (ตามตัวอย่างที่ได้มาจากสถานีอนามัยฯ) ลงบนกระดาษเพื่อให้เพื่อนๆ สมาชิกในกลุ่มได้เห็นไปพร้อมๆ กัน

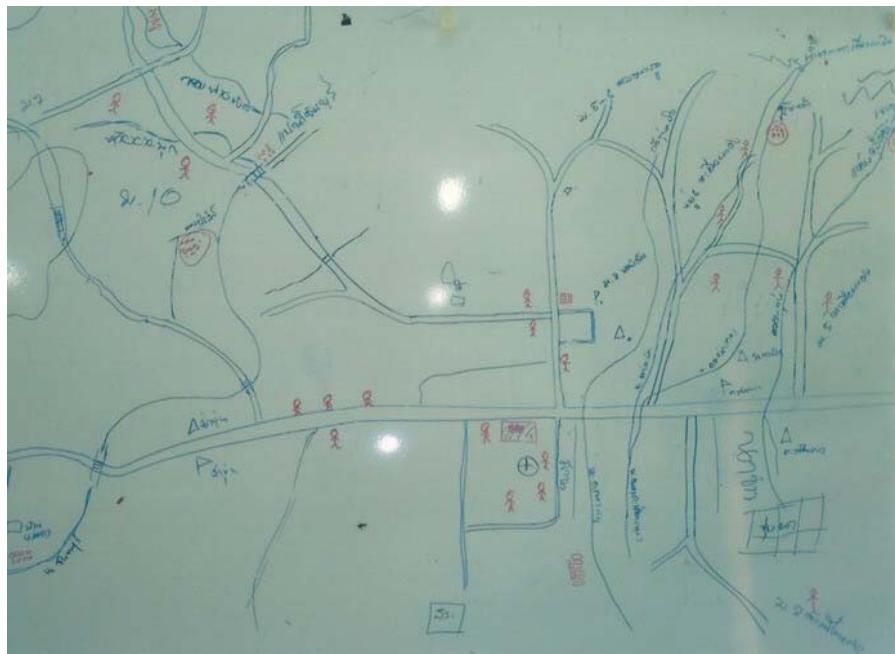
การเขียนแผนที่แหล่งพื้นที่คุ้ม-คล้าของทีมวิจัยชุมชนของนี้ ได้มีการทำหนดสัญลักษณ์ต่างๆ แทนข้อมูลที่นำเสนอลงในแผนที่ด้วย โดยทีมวิจัยที่ออกแบบภาพนี้ตามโฉนดต่างๆ เป็นคนออกแบบมาเพียงข้อมูลลงแผนที่และกำหนดดูดต่างๆ ที่เป็นข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่คุ้ม-คล้า ใน ต.คลองพลู และ ต.ตะเคียนทอง ซึ่งเป็นการช่วยกันเขียนข้อมูลลงในกระดาษ ไม่คันจะมีอตามข้อมูลที่ได้จากมาการเก็บข้อมูลในชุมชน เพื่อจัดทำเป็นแผนที่ชุดต่างๆ ที่เป็นแหล่งพื้นที่คุ้ม-คล้าในพื้นที่

ต.คลองพลู และ ต.ตะเคียนทอง เช่น ข้อมูลแหล่งที่อยู่อาศัยของพืชคลุ่มและคล้า โดยสีเขียวแสดงถึงความหนาแน่นของคลุ่มและคล้าที่เหลืออยู่ในพื้นที่ต่างๆ ส่วนสีส้มแสดงถึงการเสื่อมโทรมและเหลือคลน้อยลงไปจากพื้นที่ในชุมชน ข้อมูลภูมิปัญญาที่มีการจัดสถานเครื่องใช้ในครัวเรือนจากพืชคลุ่มและคล้าในชีวิตประจำวันในปัจจุบัน ผู้ที่มีความรู้担任นิทาน เรื่องเล่า เกี่ยวกับพืชคลุ่มและคล้า ในวิถีชีวิตของชาวชอง ข้อมูลผู้ที่มีการอนุรักษ์พืชคลุ่มและคล้าบริเวณที่อยู่อาศัยของตนเอง ข้อมูลแหล่งแม่น้ำ ลำคลอง และอ่างเก็บน้ำ ข้อมูลเส้นทางคมนาคมในชุมชน ข้อมูลป่าชุมชน และภูเขา ข้อมูลพื้นที่ทำการเกษตร สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ วัด เป็นต้น ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้มาจากการสอบถามความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับพืชคลุ่ม-คล้า และข้อมูลที่อยู่ในวิถีชีวิตของสมาชิกทุกคน

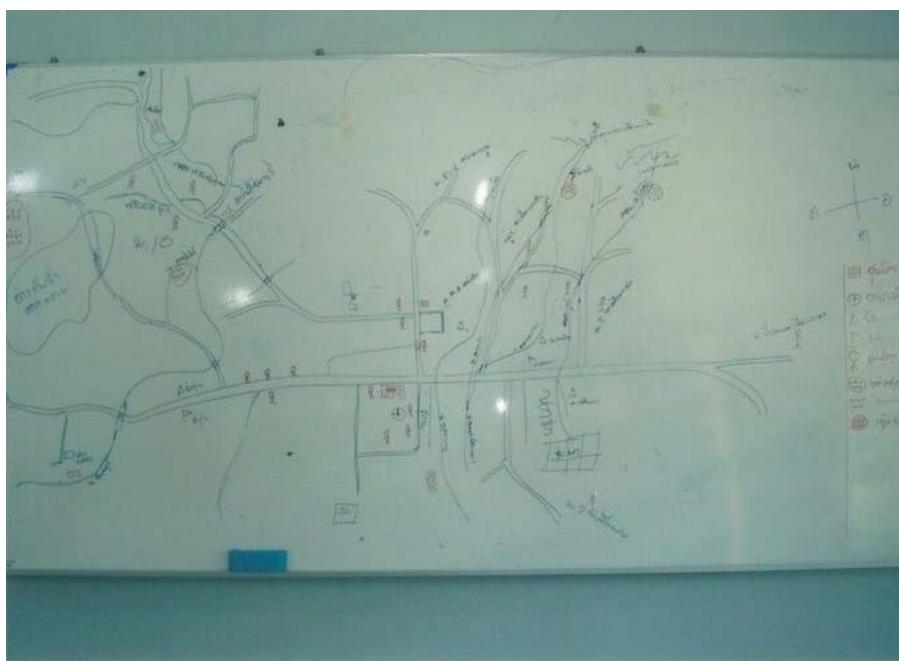

ภาพที่มีวิจัยกำลังทำแผนที่เส้นทางแหล่งคลุ่มคล้าและผู้จัดสถานเครื่องใช้จากคลุ่มคล้าในชุมชน

ร่างแผนที่ลงบนกระดาษก่อนที่จะลงมือเขียนจริงในกระดาษ

หลังจากที่มีการร่างแผนที่ร่วมกับนักภายนอกเพื่อให้สมาชิกทีมวิจัยช่วยกันเติมเต็มแล้ว จากนั้น จึงได้ทำการร่างแผนที่ลงบนแผ่นกระดาษขนาดใหญ่ ในขั้นตอนนี้ทีมวิจัยได้ให้ลุงเงินผู้นำหมู่บ้านและทำงานด้านแผนที่ร่วมกับหน่วยงานราชการมาช่วย จากนั้น สมาชิกทีมวิจัยจึงนำร่าง

แผนที่นั้นมาช่วยกันลงข้อมูลต่างๆ เมื่อกันที่เคยเขียนร่างลงบนกระดาษ เพื่อเป็นการตรวจสอบว่า เป็นข้อมูลที่ไม่ผิดเพี้ยนไปจากที่สมาชิกคนอื่นๆ ได้ร่วมกันทำไว้ในครั้งแรก โดยในระหว่างการนำข้อมูลเขียนลงในแผนที่กระดาษ แม้ว่าสมาชิกที่มีวิจัยจะมีการถกเถียงกันบ้างเล็กน้อย เพื่อเป็นการตรวจสอบข้อมูลให้มีความถูกต้องตรงกับความเป็นจริงให้มากที่สุด

จากข้อมูลที่ได้ลงบนแผนที่ในวันนี้ ณ เที่ยร เสนอจุดเพาะพันธุ์พืชคลุ่ม-คล้าที่บริเวณซอยดังน้ำประปาหลังนิน ซึ่งอยู่ในชุมชน การเดินทางมาคุ้มและสะดวก และอยู่ในพื้นที่ใกล้ลักษณะและลำทั่วไปเหมาะสมกับการเป็นแหล่งเรียนรู้เรื่องพืชคลุ่มและคล้าของเยาวชน และคนในชุมชน ส่วนวิจัย เสนอว่าก่อนปลูกให้แยกคลุ่มและคล้าออกเป็นกอกๆ ละประมาณ 3 ต้น ทีมวิจัยแกะนำพายานมให้ชุมชนและโรงเรียนเข้ามาร่วมโดยเสนอให้เชิญชวนนักเรียนโรงเรียนวัดคลองพลู มาช่วยในการปลูกพันธุ์พืชคลุ่มและคล้า

● ผลที่ได้จากการดำเนินกิจกรรม

(1) ได้แผนที่เส้นทางแหล่งคลุ่มและคล้าในชุมชนจากข้อมูลกิจกรรมการออกสำรวจ

● ข้อเสนอแนะ

(1) ควรมีข้อมูลสำหรับผู้ที่ใช้แผนที่ กล่าวคือ ควรมีข้อมูลประกอบแผนที่ เช่น ภาพประกอบ หรือข้อมูลเนื้อหา เพื่ออธิบายด้วยว่าแต่ละจุดมีความน่าสนใจศึกษาเรียนรู้ หรือสามารถนำไปใช้ประโยชน์อะไรได้บ้าง

(2) การทำแผนที่ในครั้งนี้เป็นเพียงการเขียนขึ้นบนกระดาษ แต่ไม่สามารถเก็บไปใช้ประโยชน์ในงานอื่นๆ ได้ มีเพียงแค่ภาพถ่ายเก็บไว้เท่านั้น ดังนั้น ควรมีการทำแผนที่ลงบนกระดาษ แผ่นใหญ่ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ต่อการอธิบายภาพรวมเกี่ยวกับพืชคลุ่มและคล้าในชุมชน

● สรุปผลการดำเนินกิจกรรม

การทำเส้นทางการทำเส้นทางศึกษาคลุ่ม-คล้าในชุมชน เป็นแค่เพียงการทำแผนที่เพื่อให้เห็นภาพคร่าวๆ เท่านั้น แต่ทีมวิจัยยังไม่มีการทำหนดจุดและมีข้อมูลที่ชัดเจนว่าจะทำเป็นเส้นทางศึกษาได้อย่างไร ดังนั้น จึงต้องมีการดำเนินการจัดทำเป็นเส้นทางศึกษาในโอกาสต่อไปในวงค์ที่ 2 ด้วย

لِلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰالَمِينَ

4. การทดลองปลูกพืชกลุ่มและคล้าในชุมชน

วัตถุประสงค์

- (1) เพื่อพัฒนาการปลูกกลุ่ม-คล้า
- (2) เพื่อผลิตวัตถุดิบในการทำหัตถกรรมจัดสวนกลุ่ม-คล้า

วิธีการ

- (1) การประชุมเตรียมงานวางแผนก่อนทดลองปลูก
- (2) การเลือกสถานที่
- (3) การเตรียมพื้นที่
- (4) การหาดินพันธุ์
- (5) ขั้นตอนการทดลองปลูก
- (6) ติดตามและประเมินผล

ผลที่ได้รับ

- (1) ได้ทราบถึงวิธีการปลูกและเพิ่มเนื้อที่การปลูกกลุ่ม-คล้าในชุมชน
- (2) ได้วัตถุดิบในการทำหัตถกรรมจัดสวนกลุ่ม-คล้าในลำดับต่อไป

● รายละเอียดและกระบวนการดำเนินกิจกรรม

กิจกรรมแปลงสาธิตการปลูกกลุ่มและคล้า

1. การประชุมเตรียมงาน

สมาชิกทีมวิจัยหาสถานที่ปลูก โดยการให้สมาชิกแต่ละคนเสนอสถานที่ที่คิดว่าเหมาะสมและคิดว่า适合ต่อการเรียนรู้ของเยาวชน เพื่อการศึกษาและการดูแล

2. การเลือกสถานที่

ต้องมีสภาพพื้นที่ของดินและอากาศคล้ายกับสถานที่จริง สมาชิกจึงเห็นชอบตรงกันว่าที่ของนายมณฑ์เรียนเหมาะสมที่สุด เพราะใกล้แหล่งชุมชนและใกล้โรงเรียน สภาพพื้นที่เดิมเป็นที่กรร一次 เป็นลำหัววัย มีทางน้ำไหลผ่าน แต่ไม่ตลอดทั้งปีจะไหลเฉพาะช่วงน้ำฝน ลักษณะดินจะเป็นดินนา (ดินเหนียวปนทราย) ในสมัยก่อนเคยเป็นทุ่งนา พืชที่ขึ้นตามลำหัวจะเป็นพวงต้นบน เป็นส่วนมาก นอกนี้จะเป็นต้นกระยอมและมะม่วงหิมพันธุ์ เต็มลำหัวสองฝั่งของลำหัวจะเป็นสวนผลไม้ติดกับถนนคอนกรีตและประปาของหมู่บ้าน

3. การเตรียมพื้นที่

การถางหญ้าเพื่อเตรียมการปลูกจะมีทีมวิจัยและชาวบ้านมาช่วยกันถางจะใช้มีดขอถางเฉพาะต้นหญ้าและต้นไม้เล็กๆ ออกให้หมด แต่จะไม่ตัดต้นไม้ใหญ่ เพราะต้นกลุ่มและต้นคล้าจะต้องอาศัยร่มเงาของต้นไม้ใหญ่ โดยมีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 200 ตารางวา

หลังจากนั้นก็ได้จัดหาต้นไม้ไผ่เพื่อมาทำเป็นไม้ข่มบ² (ไม้ที่ใช้ปักกระยะความห่าง) จะกระยะความห่างตามความเหมาะสม 1 เมตร ต่อต้น พอกกระยะความห่างได้ก็นำไม้ข่มบ มาปักไว้ตามจุด ใช้หั้งหมุดประมาณ 300 ตัน การปักบน จะไม่ปักตรงกับทางนำ้ไหล แต่จะปักรอบๆ 朗 ห่วยแค่ความชื้นของน้ำจะไปถึงปักจนเต็มพื้นที่ หลังจากที่เตรียมพื้นที่การปลูกแล้วก็จะเป็นขั้นตอนการหาต้นพันธุ์

4. การหาต้นพันธุ์

ที่ผ่านมาทีมงานวิจัยได้มีการสำรวจแหล่งพืชคลุ่มและคล้า ที่มีอยู่ตามหมู่บ้านต่างๆ ว่ามีมากน้อยเพียงใด และได้มีการทำขนาดและลักษณะของต้นพันธุ์ที่จะนำมาปลูก คือ จะแยกจากกอเดิมมาปลูก ใน 1 กอ จะมีประมาณ 2-3 ต้น โดยใน 1 กอ จะมีขนาดไม่เท่ากัน อายุของการเจริญเติบโตจะห่างกันประมาณ 1 เดือน ผสมต้นแก่ต้นอ่อน

ทีมงานของต้นพันธุ์คลุ่มที่นำมาปลูกจะนำมาจากพื้นที่อนุรักษ์ของบ้าน นาย Jarvis แก้วสว่าง ส่วนคล้าจะนำมาจาก “朗หวยยาณุข” ติดกับพื้นที่ของนายสะดวก สดใส หลังจากนั้น ทางทีมงานวิจัยได้มีการข้างคนไปบุกต้นคล้าคลุ่มและคล้า ประมาณอย่างละ 150 กอ แล้วนำรถไปบรรทุกเพื่อนำมาลงไว้ที่แปลงปลูก จะแข่น้ำพักไว้ประมาณ 1 คืน เพื่อป้องกันการเสียหายของต้นพันธุ์เพื่อรอดูการปลูกในวันต่อมา

5. ขั้นตอนการปลูก

วันปลูกได้มีการนัดให้ผู้นำหมู่บ้าน ชาวบ้าน นักเรียน และเยาวชนมาช่วยกันปลูก จะมีการเตรียมอุปกรณ์การปลูกต่างๆ เช่น เชือกฟาง ขอบ มีดขอ เป็นต้น จากนั้นเริ่มทำการขุดหลุมโดยจะให้ผู้ชายที่มีแรงมากหน่อยเป็นคนขุด จะขุดหลุ่มตามที่ปักไม้ข่มบไว้ ขนาดของหลุ่มกว้างประมาณ 30 ซม. ลึก 15 ซม. (ประมาณ 1 หน้าขอบ) ก่อนจะนำต้นพันธุ์มาปลูกก็จะมีการตัดแต่งกิ่งพันธุ์ก่อน เพราะบางกออาจมีกิ่งที่เน่าตายบ้าง เมื่อตัดแต่งเสร็จก็จะนำไปวางตามหลุ่มที่ขุดไว้ การปลูกต้นคลุ่มและคล้า จะใช้ความชุ่มชื้นของดินไม่เท่ากัน กล่าวคือ ที่ชื้นจะและนำ้ำท่วมถึงจะปลูกคล้า ส่วนที่สูงจะปลูกคลุ่ม ชาวบ้านและนักเรียนจะเป็นคนปลูก โดยการวางต้นพันธุ์ลงในหลุมให้ลำดันตรงและกลบดินให้แน่น จากนั้นใช้เชือกฟางมัดดันคลุ่มหรือคล้าติดกับไม้ข่มบเพื่อกันล้มหรือเอียง ในระหว่างที่ปลูกนั้นทีมวิจัยและผู้ใหญ่บ้านจะแนะนำวิธีการปลูกคลุ่มและคล้าให้กับเด็กๆ ด้วย จากตอนแรกเราบุกมาแค่ 300 กอ แต่เมื่อนำมาตัดแต่งแยกหน่อแล้ว ก็มีเพิ่มอีก 80 กอ จึงทำการปลูกให้ครบ 80 กอ ในวันนั้น

² การปัก “ไม้ข่มบ” หมายถึง การนำไม้ขนาดเล็กที่มีลำต้นตรง (นิยมใช้ไม้ไผ่ผ่าเป็นชิ้นเล็กๆ หรือใช้ต้นโขมง) มีความสูงพอเห็นเป็นที่สังเกตได้ ปักเพื่อกำหนดหรือแสดงให้เห็นเป็นแนวตรง/ระยะความห่าง (จะได้ไม่ต้องวัดระยะห่างทุกครั้ง) เพื่อวางแผนว่าจะนำต้นคลุ่มและคล้ามาปลูกไว้ตรงบริเวณนั้น

บันทึกการเปลี่ยนแปลงหลังการปลูก

เริ่มปลูกวันที่ 9-10 กรกฎาคม 2549 โดยมีนักเรียน ชาวบ้าน เยาวชน ผู้ใหญ่บ้าน และพี่มีงานวิจัยร่วมมือกันปลูก หลังจากวันปลูก 1 เดือนลำต้นและใบเริ่มปรับสภาพได้ดี คือ จะมีการแผ่นใบและลดใบที่แห้งออก

วันที่ 1 กันยายน 2549

คล้า จะเริ่มมีหน่ออ่อนออกมาเป็นบางกอ ลำต้นเดิมจะแตกใบอ่อน ลักษณะการแตกใบของคล้า จะออกทีละใบ พอดีบนใบเดิมที่ก็จะออกใบอ่อนตามมา

ต้นคลุ่มจะปรับสภาพและแตกหน่อช้ากว่าเนื่องจากคลุ่มปลูกอยู่ในที่สูงกว่า ต้นคล้าจะปลูกในที่ต่ำมีน้ำขังหรือแหล่งผ่านตลอดจึงออกและแตกหน่อเร็วกว่า

วันที่ 10 ตุลาคม 2549

คล้าหน่อใหม่จะมีความสูง 10 นิ้ว แตกใบใหม่ 4 ใบและจะมีหน่ออ่อนขึ้นมาอีก กอละหน่อหรือสองหน่อ

คลุ่มมีต้นอ่อนออกมาเป็นบางกอ กอละ 2 ต้นมีลำต้นสูง 10 นิ้ว มีใบใหม่ 3 ใบ ความกว้างของใบ 6 นิ้ว ยาว 10 นิ้ว

วันที่ 5 พฤศจิกายน 2549

คล้าจะมีลำต้นสูงประมาณ 20 นิ้ว และเริ่มแตกกิ่งออกเป็น 2 กิ่งแต่ละกิ่งจะมีใบ 4-5 ใบ ความกว้างของใบ 4 นิ้ว ยาว 6 นิ้ว ในสีเขียวเข้ม จะมีใบอ่อนขึ้นมาใหม่ส่วนใบแก่ก็จะเหลืองร่วง หมุนเวียนกันไปเรื่อยๆ คล้าเป็นพืชที่มีใบมากจะมีกิ่งละ 3-4 ใบ

คลุ่ม หน่อใหม่จะมีความยาว 15 นิ้ว จะเริ่มแยกออกเป็น 2 กิ่ง มีใบ 3 ใบ แต่ละกอจะแตกหน่อ 2-5 หน่อ ใบจะมีสีเขียวอ่อนกว่าคล้า พืช 2 ชนิดนี้จะไม่มีแมลงรบกวน เนื่องจากต้นคลุ่มและคล้าเป็นพืชใบแข็งผิวนั้น

วันที่ 9 ธันวาคม 2549

จะเห็นได้ว่าทั้งคลุ่มและคล้า จะหยุดการเจริญเติบโต คือจะไม่สูง แต่จะออกใบอ่อนและจะลดใบแก่หมุนเวียนกันไปสม่ำเสมอ จะเป็นแบบนี้บันทึ้งแต่แตกกิ่งก็จะหยุดการเจริญเติบโต คือความสูงจะคงที่ ต้นคลุ่มและคล้าจะแตกกิ่ง 2-3 ชั้น เมื่อกัน แต่ชั้นที่ 2-3 จะยาวประมาณ 5-8 นิ้ว แต่ละกิ่งจะมีใบ 4-5 ใบ

วันที่ 28 มกราคม 2550

ความเปลี่ยนแปลงของต้นคลุ่มและคล้าจะช้าลง ออกใบอ่อนและลดใบอย่างสม่ำเสมอการเจริญเติบโตคงที่ เพราะความแห้งแล้งและแปลงปลูก เป็นเดือนนาและที่โล่งแจ้ง เพราะคลุ่มและคล้าเป็นพืชที่ชอบอาศัยร่มเงาจากต้นไม้ที่ใหญ่กว่า เพื่อให้เศษใบไม้แห้งปกคลุมรากของมัน เมื่อนั้นเน่าเปื่อยก็จะเป็นปุ๋ยไปในตัว

เนื่องจากดินในแปลงสาธารณเป็นดินที่หมวดสภาพ ทั้งยังเป็นดินหนี่งา ดินดาล จึงต้องใช้ปุ๋ยเพื่อปรับสภาพดินเข้าช่วย เช่น ปุ๋ยหมักหรือปุ๋ยอินทรี

เมื่อเข้าสู่ฤดูแล้งเริ่มมีการขาดน้ำตันคุณภาพและคล้ำ เริ่มเหี่ยวเฉาลง หยุดการเจริญเติบโต ใบจะหด (ใบห่อม้วนเข้าหากัน) ดินจะแห้งและแตกกระแหง จึงมีการประชุมคณะกรรมการที่มีวิจัยเพื่อปรึกษากันถึงวิธีการแก้ปัญหา ในที่ประชุมเห็นพร้อมกันว่า ต้องมีการซื้อห่อส่งน้ำมาช่วยส่งน้ำจากสารน้ำสาธารณะประโภชน์ของหมู่บ้าน โดยอาศัยเครื่องจากห่อส่งน้ำดินของหมู่บ้านช่วยส่งน้ำมาช่วยแปลงปลูกจะมีวิธีการส่งห่อห้าดินโดยใช้เมรกลำ ทำหัวเหวี่ยงกระจาดไปทั่วแปลงปลูกใช้ประมาณ 50 หัว

การดูแล

สำหรับการดูแลน้ำที่มีวิจัยมีการแบ่งหน้าที่กันดูแลแปลง โดยมีผู้ดูแลเปิดปีกน้ำจะเป็นหน้าที่ของหัวหน้าโครงการ หลังจากนั้นการเจริญเติบโตเริ่มคืบขึ้นตามปกติการให้น้ำจะไม่ให้บ่อยแต่จะสังเกตถักษณะของใบ ถ้าเกิดการขาดน้ำใบจะเหี่ยว เคลื่อนไหวจะให้ประมาณสัปดาห์ละครึ่ง

เมื่อดึงช่วงเวลาการใส่ปุ๋ยจะมีการแบ่งตันคุณภาพและตันคล้ำออกเป็น 3 ส่วน คือ จะใส่ปุ๋ยเคมี 1 ส่วน ปุ๋ยที่ทึบงานหมักเอง 1 ส่วนและอีก 1 ส่วนจะไม่ใส่ปุ๋ยเลย แล้วค่อยสังเกตเปรียบเทียบถึงความแตกต่างว่า ปุ๋ยชนิดใดจะได้ผลดีกว่ากัน

สภาพแวดล้อมตามธรรมชาติที่เหมาะสมและตันคุณภาพและคล้ำเจริญเติบโตได้ดีนั้นจะต้องมีความชุ่มชื้นที่พอเหมาะสมและตันคุณภาพและคล้ำต้องอาศัยเศษใบไม้และปุ๋ยจากธรรมชาติ มีร่มเงาปกคลุม เมื่อดึงช่วงฤดูแล้ง คือ สิ่งที่เป็นอุปสรรคต่อการเจริญเติบโตจะต้องมีการจัดหาปุ๋ยตามธรรมชาติ

สำหรับเงื่อนไขในการปลูกคุณภาพและคล้ำที่ไม่ใช่เกิดเองตามธรรมชาติจะต้องมีการปรับสภาพการเจริญเติบโตเป็นอย่างมาก คือ ถ้าปลูกในที่ที่มีใบไม้หับกวนและมีร่มเงาจะมีการเจริญเติบโตดีใจเขียว ส่วนต้นที่โคนแคดตลอดเวลาใบจะเหลืองลำต้นจะไม่สมบูรณ์

ตันคุณภาพและคล้ำเป็นพืชที่มีใบให้ร่มเงาแก่ตัวของมันเอง พืชชนิดนี้จะไม่ชอบให้รากของมันโคนแคด ชอบอากาศเย็น เมื่อยื่นต้นเดียวลำต้นจะแคระเกรรน แต่เมื่อยื่นรวมกันเป็นกลุ่ม เป็นกอจะเขียวชุ่มสมบูรณ์ ตันคุณภาพและคล้ำจะไม่มีแมลงรบกวนแต่จะเป็นพวกรื้อราน้ำที่จะทำให้ลำต้นเน่าตาย

● ผลที่ได้จากการดำเนินกิจกรรม

การทดลองปลูกคุณภาพ-คล้ำ เรื่องของสภาพแวดล้อมเป็นปัจจัยสำคัญต่อการเจริญเติบโตของพืชนอกจากการดูแลรดน้ำและให้ปุ๋ย การจดบันทึกการเจริญเติบโตในแต่ละช่วงเวลาของที่มีวิจัยจะช่วยให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของพืช ซึ่งทำให้ที่มีวิจัยสามารถนำข้อมูลที่ได้จากการบันทึกมาวิเคราะห์และประเมินผลในการทดลองปลูกคุณภาพ-คล้ำได้ชัดเจนยิ่งขึ้น นอกจากนี้จากการสังเกต

(1) ข้อเสนอแนะ

หลังจากมีการเพาะปลูกแล้ว ชาวบ้านในชุมชนหวังว่าจะนำมาใช้ประโยชน์ได้จริง ในอนาคต

● สรุปผลการดำเนินกิจกรรม

ทีมวิจัยมีการประชุมวางแผนและระดมความคิดเห็นในการเลือกพื้นที่และทดลองปลูกพืชคลุ่มและคล้าได้ และในช่วงทดลองปลูกคลุ่มและคล้ามีการจดบันทึกการเรียนรู้ของพืช ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยจำและเพื่อให้ง่ายกับการนำข้อมูลมาเปรียบเทียบเพื่อที่จะประเมินผลการทดลองปลูกต้นคลุ่มและคล้าได้ชัดเจน

5. ศึกษาดูงานการบริหารจัดการงานกลุ่มหัตถกรรมจัดสถานประกอบธุรกิจ

วัตถุประสงค์

- เพื่อพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย

วิธีการ

- (1) ประชุมหารือเกี่ยวกับความต้องการในการศึกษาดูงาน
- (2) ศึกษาดูงานในพื้นที่เป้าหมาย
- (3) สรุปการศึกษาดูงาน

ผลที่ได้รับ

ทีมวิจัยได้เรียนรู้แนวทางการทำงานและการบริหารจัดการงานกลุ่มหัตถกรรมจัดสถานของทีมวิจัย

● รายละเอียดและกระบวนการดำเนินกิจกรรม

เนื่องด้วยงานวิจัยคลุ่มและคล้ามีแผนการดำเนินงานว่าต้องมีการศึกษาดูงานที่เกี่ยวข้องกับงานหัตถกรรม เพื่อเป็นแนวทางในการเรียนรู้การจัดการของกลุ่ม เพื่อให้เกิดความยั่งยืน ทีมวิจัยจึงเสนอความต้องการศึกษาดูงานเกี่ยวกับงานหัตถกรรม โดยยึดแนวคิดว่าจะต้องได้รับประโยชน์จากการดูงานให้ได้มากที่สุด และความรู้ที่ได้สามารถนำมาสร้างกลุ่มงานหัตถกรรมของคลุ่มและคล้าให้เป็นรูปธรรมและเกิดความยั่งยืน ประธานโครงการได้นำเสนอกลุ่มหัตถกรรมที่เป็นต้นแบบของภาคตะวันออก คือ กลุ่มหัตถกรรมต้นกระดูกเพราะว่ากลุ่มดังกล่าวมีการเรียนรู้และพัฒนางานหัตถกรรมอย่างต่อเนื่องเกิดกลุ่มงานหัตถกรรมสร้างรายได้ให้กับชุมชนอย่างยั่งยืน และมีการบริหารกลุ่มอย่างมีประสิทธิภาพจนได้รับรางวัลมาแล้วมากจากหลายองค์กรจนสืบต่อกัน ได้นำเสนอผ่านทางหนังสือพิมพ์และโทรทัศน์ ที่ประชุมจึงมีมติเห็นชอบ

ในระหว่างการศึกษาดูงาน ทีมวิจัยได้แลกเปลี่ยนความรู้เกี่ยวกับงานจัดการจากพื้นที่บ้านกับกลุ่มคณะกรรมการชุด ซึ่งหลังจากการกลับจากศึกษาดูงานแล้วทีมวิจัยได้มีการสรุปบทเรียนที่ได้เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ต่อในโครงการและในชุมชน โดยอาศัยการตั้งคำถามต่างๆ ดังนี้

ได้อะไรบ้างจากการดูงาน ? ..... ก็จะเป็นหลักนิติหนึ่งที่คนสมัยก่อนนำมาทำของใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น เสื่อผ้าบ้าน ภาชนะ ไส่ของ และก็มีอย่างมากภายในชุมชน จนมีการนำหลักการระจุดมาสร้างงานหัตกรรมท้องถิ่น จากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน จึงเกิดภูมิปัญญาขึ้นมาอย่างในชุมชน และมาปัจจุบันงานหัตกรรมจากเสื่อ ก็จะมีห้องท้องถิ่น ระบุภูมิปัญญาของคนในชุมชน และจะต้องสร้างรายได้ให้กับคนในท้องถิ่นที่เกิดจากการหัตกรรม รายได้ภูมิปัญญาของคนในชุมชนเอง

เรียนรู้อะไรบ้างจากการดูงาน ? ..... เริ่มแรกของกลุ่มมีการรวมตัวกันไม่กี่คน และงานหัตกรรมที่ทำก็ยังคงรูปแบบเดิมๆ และมีการวางแผนตามบ้านของสมาชิกเท่านั้น และรูปแบบก็ไม่หลากหลาย จึงขาดความน่าสนใจจากบุคคลภายนอก เริ่มแรกทำให้สมาชิกในกลุ่มเกิดความท้อแท้ คิดว่างานหัตกรรมที่ตนทำคงขายไม่ได้ เพราะไม่เป็นที่ต้องการของบุคคลภายนอกชุมชน แต่ก็ยังมีส่วนราชการลงมาให้ความสนใจและสนับสนุนให้ชุมชนได้นำสินค้าไปออกงานบ้างตามโอกาส จึงทำให้กลุ่มนี้โอกาสขายสินค้าได้บ้าง เพราะด้วยกระแสสินค้าที่ผลิตจากวัสดุธรรมชาติเริ่มเป็นที่น่าสนใจของคนทั่วไป และทางกลุ่มในทีมงานใหม่ที่มีความรู้ด้านการตลาดมาเป็นตัวอย่างอีกแรง จึงทำให้กลุ่มเริ่มเข้มแข็งขึ้น ขณะเดียวกันก็พยายามศึกษาเรียนรู้ทั้งในส่วนการจัดการกลุ่มและตัวสินค้าให้มีความหลากหลาย และการจัดการกลุ่ม คือ สินค้าของกลุ่มจะต้องมีมาตรฐานเดียวกันและจะต้องทำงานตามความถนัดของแต่ละคน โดยพิจารณาจากความรู้ความสามารถของแต่ละคนว่าจะทำหน้าที่อะไร ส่วนตัวสินค้าก็จะผลิตตามความต้องการของผู้ซื้อ และพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ อยู่เสมอ หรือจัดหาวิทยากรมาอบรมสมาชิกในกลุ่มและก็มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มงานหัตกรรมภาคี เครือข่าย อยู่เสมอ จึงทำให้เกิดการเรียนรู้ของกลุ่มอย่างต่อเนื่อง อันนำมาซึ่งความสำเร็จของกลุ่มมาเป็นลำดับ จึงมีกลุ่มต่างๆ มาศึกษาทำความรู้ และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจึงเป็นกลุ่มตัวอย่าง หรือแบบอย่างให้กับคณะกรรมการ และกลุ่มต่างๆ ที่มาศึกษาอยู่เสมอ

แนวคิดของกลุ่มและการทำงานมีอะไรที่เกิดประโยชน์บ้าง ? ..... เนื่องจากกลุ่มจะเป็นกลุ่มที่อยู่ติดทะเลแม่น้ำจะไม่ได้ทำงาน ทำให้กลุ่มมีเวลาทำงานร่วมกัน ทำให้กลุ่มนี้ปฏิสัมพันธ์ภายในกลุ่มอย่างหนึ่งแน่น และเมื่อกลุ่มได้มีผู้นำอย่างเข้มแข็งซึ่งเป็นคนที่อยู่ในชุมชนด้วย ทำให้กิจกรรมจะดำเนินไปข้างหน้าด้วยดี เพราะสามารถเข้ากันได้ และเมื่อกลุ่มนี้มีโอกาสนำเสนองานหัตกรรมจะให้บุคคลทั่วไปได้รู้จักและมีคนให้ความสนใจยิ่งทำให้กลุ่มนี้กำลังใจมากขึ้นตามลำดับ จึงเกิดการสร้างงานหัตกรรมในรูปแบบใหม่ๆ พร้อมกับการเรียนรู้ของสมาชิกภายในกลุ่ม พร้อมทั้งการศึกษาดูงานจากกลุ่มอื่นๆ ทำให้กลุ่มพัฒนาศักยภาพในทุกๆ ด้าน

และกลุ่มนิกร่วมวางแผนการผลิตงานหัตถกรรมที่เน้นความยั่งยืนของกลุ่ม โดยมีการพิจารณาซึ่งกันและกันภายในกลุ่ม โดยมีการวางแผนเบื้องต้นคับร่วมกัน อันจะทำให้กลุ่มนิกร่วมรักสามัคคีกันมากขึ้น

กำหนดเป้าหมายอย่างไร ? หลังจากที่กลับจากดูงานแล้ว ..... เนื่องจากกลุ่มทีมวิจัย กลุ่มและคล้ายังไม่มีการทำงานในกลุ่มตนเอง และในชีวิตประจำวันงานหัตถกรรมพื้นที่คล้าและคล้าจะทำใช้กันภายในครัวเรือนเท่านั้น แต่คล้ามีความหรือคนภายนอกมาเห็นมาตามซื้อก็จะขายทำให้ งานหัตถกรรมของกลุ่มและคล้าจึงยังไม่มีการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ให้สอดคล้องกับตลาด จำนวนคนภูมิปัญญาจากงานหัตถกรรมกลุ่มคลุ่มและคล้าก็เหลือน้อย อีกทั้งวัสดุจากกลุ่มและคล้าก็ มีจำนวนน้อยกว่าเดิมก่อนจึงทำให้กลุ่มต้องมองอนาคตต่อไปกันว่าเราต้องมีการสำรวจภูมิปัญญาคลุ่ม และคล้าภายในชุมชนว่ามีจำนวนเท่าไหร่ และมีความนัดในด้านงานหัตถกรรมกี่คน รวมทั้งสำรวจ พื้นที่คลุ่มและคล้าภายในชุมชนว่ามีจำนวนเท่าไหร่ มีอยู่ที่ไหนบ้าง และนำมาใช้ประโยชน์ได้หรือไม่ อย่างไร พร้อมทั้งจะต้องทดลองปลูกในชุมชนอันจะนำมาซึ่งความยั่งยืนของกลุ่มในอนาคต และ จะต้องให้กลุ่มได้มีโอกาสพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ อันจะทำให้กลุ่มพึงตนเอง และสามารถสร้างรายได้ให้กลุ่มและคนในชุมชน

ปัญหา อุปสรรค และแนวทางแก้ไข ? ..... กลุ่มงานหัตถกรรมคลุ่มและคล้า ยังเป็น เพียงการเริ่มต้นของคนในชุมชนจำนวนน้อยอยู่ และยังไม่มีการทำงานหัตถกรรมร่วมกัน อาจจะยัง ไม่เห็นความสำคัญ เพราะคิดว่าที่ทำอยู่ทุกวันนี้ก็เพียงพอแล้ว อีกทั้งการทำงานเป็นกลุ่มจะต้องมีเวลา และเสียสละ แต่ทุกวันนี้ทุกคนก็มีงานมากแล้วคงจะไม่มีเวลามาทำงานร่วมกัน

● ผลที่ได้จากการดำเนินกิจกรรม

ทีมวิจัยได้มีโอกาสเรียนรู้ดูงานแล้วกลับมาวิเคราะห์ดูบทเรียนที่ได้ว่าจะมี ทิศทางอย่างไรในการพัฒนากลุ่มหัตถกรรมคลุ่ม-คล้าต่อไป

(2) ข้อเสนอแนะ

หากสามารถดึงกลุ่มคนในชุมชนมาร่วมกิจกรรมและมองเห็นความสำคัญของงาน ด้วยการชี้ให้เห็นว่าสิ่งที่ทำเป็นสิ่งที่ดีที่จะช่วยพื้นที่ภูมิปัญญาท่องถิ่นให้ยั่งยืนแล้ว ยังสามารถเพิ่ม รายได้ให้กับครอบครัวและชุมชนอีกด้วย

● สรุปผลการดำเนินกิจกรรม

ทีมวิจัยได้รับความรู้มากขึ้นจากการศึกษาดูงานซึ่งการเปิดโลกทัศน์ให้กับทีมวิจัย ได้เกิดมุมมองใหม่รับความรู้ใหม่น่าพื่อปรับปรุงพัฒนางาน รวมทั้งสามารถดูบทเรียนจากสิ่งที่ได้ แล้วนำมามีวิเคราะห์ศักยภาพของกลุ่มงานของตนเพื่อกำหนดทิศทางการดำเนินงานของกลุ่มว่าจะ ดำเนินการทำอะไรบ้างเป็นอันดับแรกและอันดับต่อไป

6. การແລກປ່ຽນຄວາມຮູ້ເຂົ້າປະຕິກາງຈາກສານຈາກພື້ນຄຸ້ມແລກລ້າໃນຫຼຸມຫນ

ວັດຖຸປະສົງຄໍ

ເພື່ອເສີມສ້າງຄວາມຮູ້ແລະເພີ່ມທັກນະເກີ່ວກັບງານທັດກຣມຈັກສານຈາກພື້ນຄຸ້ມແລກລ້າ ເພື່ອນຳໄປສູ່ກາງສ້າງສູານເສດຖະກິດຫຼຸມຫນ

ວິທີການ

- (1) ປະຫຼວມວາງແຜນການດຳນັນກິຈກຣມ
- (2) ກາຮັດກິຈກຣມການແລກປ່ຽນຄວາມຮູ້ເຂົ້າປະຕິກາງ
- (3) ກາຮັດກິຈກຣມການສ້າງຄຸ້ມຈັກສານໃນຫຼຸມຫນ

ຜົດທີ່ໄດ້ຮັບ

ທີ່ມີວິຊຍແລະຄົນຈັກສານໃນຫຼຸມຫນໄດ້ຄວາມຮູ້ແລະເກີດແນວຄວາມຄິດໃນການທຳງານ ຈັກສານຈາກພື້ນຄຸ້ມແລກລ້າ ແລະສາມາດຄຳນຳໄປເປັນແນວທາງໃນການປະກອບອາຊີພເພື່ອເພີ່ມຮາຍໄດ້ ໄທ້ກັບກຣອບກຣວໄດ້

● ຮາຍລະອີຍດແລກປ່ຽນຄວາມດຳນັນກິຈກຣມ

ວັນທີ 17 ອຸນາພັນທີ ພ.ຄ. 2550 ທີ່ສູນຍໍກາງເຮືອນຮູ້ຫຼຸມຫນຂອງ

ກາຮັດກິຈກຣມເສີນຄ້າຂອງທີ່ຮະລືກຈາກສູນຍໍກາງເຮືອນຮູ້ຫຼຸມຫນຂອງ ກລຸ່ມພັດນາຮູ້ປັບແນບ
ເຄື່ອງຈັກສານຈາກພື້ນຄຸ້ມແລກລ້າ ສາມາດສຽບການພູດຄຸ່ມໄດ້ດັ່ງນີ້

ຄົນທີ່ມາຮ່ວມກິຈກຣມມີທັງຄົນທີ່ຈັກສານເກັ່ງແລະ ໄມ່ເກັ່ງເຊື່ອແຕ່ລະຄົນມີຄວາມຄົນດັດ
ແຕກຕ່າງກັນໄປ ໂດຍໃນທີ່ປະຫຼວມວິທາການ ຄື່ອ ອາຈານຢ່ປະກັບສົດ ໂພຣີຄຣີທອງ ຈາກມ.ນທິດໄດ້ໃຫ້
ຜູ້ເຂົ້າຮ່ວມກິຈກຣມເລືອກຮູ້ປັບແນບຈາກພົມພັດລົດກັນທີ່ຈັກສານທີ່ນຳມາໃຫ້ດູເປັນຕົວຢ່າງແລະກັບໄປທຳເປັນ
ການບ້ານ(ຫັດທຳຕາມແນບທີ່ສັນໃຈ) ມາຄນລະ 2 ຊິ້ນ (ອະໄຣກີໄດ້) ເດືອນເມຍາຍໜ້າລັງສົງກຣານຕົ້ນນຳມາດູກັນ
ທີ່ສູນຍໍອົກທີ່ ເຊິ່ງແຕ່ລະຄົນໄຫ້ຄວາມສັນໃຈກັນໄປຄນລະອ່າງສອງອ່າງ ໂດຍທາງກລຸ່ມນີ້ການນັດກັນເພື່ອ¹
ເຮືອນຮູ້ກາງທຳເຄື່ອງຈັກສານໜີດຕ່າງໆ ທີ່ຕົນເອງສັນໃຈ ທີ່ມີສອນກັນເອງກາຍໃນກລຸ່ມ/ຫຼຸມຫນ ນອກຈາກນີ້
ຍັງໄດ້ມີກາງວາງແຜນແບ່ງກລຸ່ມຄົນຕາມຄວາມຄົນດັດ ເຊັ່ນ ກາຮັດກິຈກຣມ ກາຮັດກິຈກຣມ ຕັດຄຸ້ມແລກລ້າ
ພັດທະນາໃຫ້ເກີດກລຸ່ມຈັກສານໂດຍຜູ້ປະກາດໃນແຕ່ລະໜູ້ບ້ານຄື່ອງ ອຸປະກາດ ປະກາດ ມ.4,
ມ.10 ແລະຄຸນມະເທີຍ ປະກາດໃນຫຼຸມຫນ ຂ່າຍຮັບສ່ວນທີ່ສັນໃຈໃນໜູ້ບ້ານທຸກນິລ

ນອກຈາກນີ້ໃນຕົວກິຈກຣມຍັງມີການພູດຄຸ່ມປັບປຸງທາເກີ່ວກັບກລຸ່ມແລກງານການຈັກສານ ຄື່ອ
ຈັກສານມີການຈັດຕອກໄມ່ເກື່ອງໄມ່ສໍາ່ານມອຂອງແຕ່ລະຄົນແລກປັບປຸງທາສ່ວນໃຫ້ ຄື່ອ ຜູ້ສານໄມ່ມີຕອກ/
ແຫລ່ງຄຸ້ມແລກລ້າອ່າຍໆໄກລໄມ່ສາມາດເດີນທາງໄປເອາໄດ້ (ສ່ວນໃຫ້ຄົນໃຫ້ປະໂຍ້ນເປັນຄນສູງອາຍຸຈຶ່ງ
ໄປລໍານາກ) /ໄມ່ຄ່ອຍມີເວລາພະເພົ່າຕ້ອງກຳນົດກັນໄມ່ເປັນ/ບາງຄນກຳນົດກັນໄມ່ເປັນ ນອກຈາກນີ້
ການກລຸ່ມຍັງມີຄວາມຕ້ອງການວິທາກຈາກການສ່ວນເສີມ ມາແນະນຳນັ້ນການສ່ວນເສີມ ຍັງໄມ່ໄດ້

จัดส่งมาให้คำแนะนำ ทางกลุ่มจึงอยากให้มีการถ่ายทอดเรียนรู้กันเองภายในกลุ่มก่อน เนื่องจากแต่ละคนมีความต้นดั้งกันซึ่งจะเป็นการช่วยเหลือและแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเองภายในกลุ่มอีกด้วย

วันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2550

ต่อเนื่องจากการประชุมครั้งก่อนซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และให้ความรู้กันเองในกลุ่ม (เป็นการทดลองครั้งที่ 1) โดยมีโภมเพ็ດเป็นครุผู้แนะนำในวันนี้ ก่อนลงมือมีการถามความต้นดั้งของแต่ละคนเพื่อจะได้แนะนำได้ตรงจุดความต้องการของผู้เข้าร่วมกิจกรรม

ในการพูดมีการแบ่งงานทนาออกเป็น 3 กลุ่มซึ่งเป็นครุภูมิปัญญา คือ กลุ่มวงใน คือ กลุ่มคนที่ทำและร่วมกลุ่มจักสานเป็นประจำ กลุ่มวงกลางคือ กลุ่มคนที่ทำและมาร่วมกลุ่มจักสาน ไม่สม่ำเสมอ และกลุ่มวงนอกจะเป็นกลุ่มผู้ที่สังเกตการณ์ ในการพูดคุยมีการเชื่อมโยงระหว่าง คนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่เกี่ยวกับวิธีและเทคนิคการจักสานรวมถึงแนวทางนำคนภูมิปัญญาที่เคยรวบรวมไว้มาดูว่าคนๆนั้นต้นดั้งอะไรและลองหมุนเรียนให้เป็นครูมาสอนเทคนิคการทำเครื่องจักสานต่างๆ ที่บางคนทำไม่เป็น เช่น การยก การเข้ามุม เป็นต้น ซึ่งในการพูดคุยครั้งนี้ก่อให้เกิดงานของกลุ่มจักสานซึ่งจะมีการพูดคุยกันอีกรอบหนึ่งประมาณกลางเดือนมิถุนายน 2550

● ผลที่ได้จากการดำเนินกิจกรรม

คนในชุมชนได้ความรู้เรื่องอาชีพการทำหัตถกรรมจักสานคลุ่ม-คล้า และมีการหัดทำตามรูปแบบที่วิทยากรนำมาให้เลือกตามที่ตนเองสนใจ โดยมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเองภายในกลุ่ม นอกจากนี้ยังมีการแบ่งกลุ่มคนตามความต้นดั้ง เช่น การจักตอก การหาวัตถุคุณ เป็นต้น โดยจะมีผู้ประสานงานในแต่ละหมู่บ้านคือ พ่ำะนา ประสานงาน ม.4, ม.10 และคุณณัฐียร ประสานงานช่วยรับส่งคนที่สนใจในหมู่บ้านทุกบิด

(3) ข้อเสนอแนะ

ควรมีวิทยากรจากหน่วยงานของรัฐมาให้คำแนะนำในเรื่องรูปแบบผลิตภัณฑ์ จักสานรวมทั้งเทคนิคใหม่ๆเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง

● สรุปผลการดำเนินกิจกรรม

คนในชุมชนได้เสริมสร้างความรู้และเพิ่มทักษะเกี่ยวกับอาชีพการทำหัตถกรรมจักสานคลุ่ม-คล้า เพื่อเป็นแนวทางในการประกอบอาชีพ

กิจกรรมนี้มีการปรับเปลี่ยนมาจากกิจกรรมการอบรมเชิงปฏิบัติการงานหัตถกรรมจักสานคลุ่มและคล้าในชุมชนมาเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้เชิงปฏิบัติการงานจักสานจากพืชคลุ่มและคล้าในชุมชน ซึ่งมีความสอดคล้องและต่อเนื่องกับวิถีปฏิบัติของคนในชุมชน ที่เป็นการสนับสนุนระบบเครือญาติระหว่างคนในครอบครัวและคนในชุมชน ในขณะเดียวกันในชุมชน

ขององค์กรมีการสร้างกลุ่มจัดงานมาแล้วแต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จและเกิดการสลายตัวเหลือเพียงกลุ่มในครอบครัวเท่านั้น ดังนั้น การสร้างความสัมพันธ์และการรวมกลุ่มของคนจัดงานเครื่องใช้ในครัวเรือนจึงนับว่าเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งนอกจากจะทำให้คนจัดงานได้มาร่วมประเพณีเปลี่ยนเทคนิคความรู้งานจัดงานกันแล้ว ยังเป็นการพัฒนางานจัดงานจากพื้นที่กลุ่มและคล้าของคนของในชุมชนที่จะนำไปสู่การพัฒนาการใช้เครื่องจัดงานจากพื้นที่กลุ่มและคล้าในชุมชนด้วย

ภูมิปัญญาชาวบ้านกลุ่มมาถ่ายทอดความรู้เทคนิคในการจัดงานเครื่องใช้ในครัวเรือนจากพื้นที่กลุ่มและคล้า

ทั้งนี้ ทางทีมพี่เลี้ยงได้มีการอนุนเสริมการพัฒนางานจัดสานของชาวชองในชุมชน ด้วยการหาวิทยากรหรือผู้จุดประกายเพื่อเกิดการพัฒนางานจัดสานให้น่าสนใจสำหรับใช้ในชุมชน และสำหรับใช้ประโยชน์ในตลาดด้วย

7. การทำหนังสือชุดความรู้คุณและคล้า

วัตถุประสงค์

- (1) การพัฒนาชุดความรู้ที่มาจากการวิจัย
- (2) ต้นฉบับหนังสือชุดความรู้คุณและคล้าสำหรับศูนย์ฯ ในการเผยแพร่ต่อไป

วิธีการ

- (1) ประชุมวางแผนการทำหนังสือ
- (2) เตรียมต้นฉบับสำหรับทำหนังสือ
- (3) ทำหนังสือชุดความรู้คุณและคล้า

ผลที่ได้รับ

ต้นฉบับหนังสือชุดความรู้คุณและคล้าสำหรับศูนย์การเรียนรู้ฯ

● รายละเอียดและกระบวนการดำเนินกิจกรรม

ประชุมวางแผนการทำหนังสือว่าจะนำเสนอเรื่องอะไรบ้างในหนังสือชุดความรู้คุณและคล้าที่จะนำไปเผยแพร่ โดยทีมวิจัยมีการซ่อมกันวางแผนโครงสร้างต้นฉบับหนังสือได้ดังนี้

โครงสร้างหนังสือความรู้พืชคุณและคล้า

ส่วน 0 คำนำ

ส่วน 1 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับพืชคุณและคล้า

ส่วน 2 สภาพความเป็นอยู่ทั่วไป

ส่วน 3 ลักษณะทั่วไปของคุณ

ส่วน 4 คุณสมบัติเด่นของพืชคุณ

ส่วน 5 การใช้ประโยชน์จากคุณ

ส่วน 6 การเลือกสรรต้นคุณเพื่อนำมาใช้งาน

ส่วน 7 ความสัมพันธ์และความสำคัญ

7.1 ความสัมพันธ์ระหว่างคุณกับคนชอง

7.2 ความสัมพันธ์ระหว่างคุณกับระบบวนวิเศษ

7.3 ความสัมพันธ์ระหว่างคุณกับคนทั่วไปในชุมชน

ส่วน 8 การอนุรักษ์และฟื้นฟูพืชคุณ

ส่วน 9 แผนที่แสดงสภาพแหล่งคลุ่มในชุมชน

ส่วน 10 ทำเนียบภูมิปัญญาของจังหวัด

- ผลที่ได้จากการดำเนินกิจกรรม

ทีมวิจัยมีการประชุมวางแผนและมีการระดมความคิดเห็นเพื่อวางแผนโครงสร้างของเนื้อหาในหนังสือว่าจะจัดเนื้อหาอย่างไรให้ครอบคลุม ซึ่งในที่สุดทีมวิจัยก็ได้โครงสร้างต้นฉบับหนังสือชุดความรู้เกี่ยวกับพืชคลุ่มและคล้า ซึ่งจะได้นำไปจัดทำหนังสือเพื่อเผยแพร่ต่อไป

(4) ข้อเสนอแนะ

หนังสือต้นฉบับชุดความรู้ของพืชคลุ่มและคล้า ควรมีการช่วยกันเขียนและตรวจสอบเนื้อหา กับผู้รู้ในชุมชน

- สรุปผลการดำเนินกิจกรรม

การจัดประชุมวางแผนการทำหนังสือชุดความรู้คลุ่มและคล้าเป็นเพียงการวางแผนโครงสร้างคร่าวๆ ของเนื้อหาในหนังสือในส่วนจะเน้นเรื่องของต้นคลุ่มมากกว่าต้นคล้า ซึ่งน่าจะมีการประชุมวางแผนวงโครงสร้างหนังสืออีกรั้ง ทั้งนี้เนื้อหาในบทต่างๆ เกี่ยวกับพืชคลุ่มและคล้าอาจจะไม่ได้มีความแตกต่างกันมากนัก

8. สรุปและประเมินผลโครงการวิจัย

วัตถุประสงค์

เพื่อสรุปและประเมินผลโครงการวิจัย

วิธีการ

- (1) ประชุมทีมวิจัย
- (2) สรุปและประเมินผลโครงการวิจัย
- (3) จัดเวทีนำเสนอและสรุปผลการดำเนินงาน

ผลที่ได้รับ

- (1) ได้บทสรุปและผลการดำเนินงานวิจัย
- (2) เมย์พร่างงานวิจัย

- รายละเอียดและกระบวนการดำเนินกิจกรรม

ทีมวิจัยและพี่เลี้ยงทบทวนการดำเนินงานโครงการและสรุปภาพรวมตลอดทั้งโครงการ รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคที่เรียนในการทำงานร่วมกัน

● ผลที่ได้จากการดำเนินกิจกรรม

ทีมวิจัยมีการทบทวนงานและสรุปภาพรวมของการทำงานแต่ละโครงการทั้งก่อนดำเนินงานและหลังการดำเนินงาน ซึ่งทีมวิจัยได้เรียนรู้วิธีการทำงานจากพี่เลี้ยง ทำให้สามารถดำเนินงานไปได้อย่างเป็นระบบและเป็นลำดับขั้นตอน รู้จักการวางแผนในการทำงาน การเตรียมการ การดำเนินการ ไปจนถึงการสรุปและประเมินผลการทำงาน ซึ่งจะเป็นการสร้างรากฐานทางความคิดที่ชุมชนสามารถจะต่อยอดการทำงานต่อไปได้ด้วยตนเอง การสรุปผลงานวิจัยทำให้พี่เลี้ยง และทีมวิจัยได้เห็นภาพการทำงานและแนวโน้มความก้าวหน้าของโครงการต่อไปในอนาคตร่วมกัน

● สรุปผลการดำเนินกิจกรรม

ทีมวิจัยได้สรุปผลการทำงานทั้งโครงการและมีความรู้ความเข้าใจในการทำงานมากขึ้น สามารถนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์กับตัวเองและชุมชนได้ และอยากร่วมทำงานวิจัยท้องถิ่นนี้ต่อไป

3.4 กิจกรรมที่มีการปรับเปลี่ยนการทำงาน

กิจกรรมที่มีการปรับเปลี่ยนการทำงาน คือ

(1) การทำสื่อทางศึกษาคุ้ม-คล้ำในชุมชน ซึ่งมีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อทำสื่อทางศึกษาคุ้ม-คล้ำในชุมชน สำหรับศูนย์ฯ และโรงเรียนนำไปใช้ประโยชน์ในการจัดกิจกรรมหรือจัดการเรียนการสอน โดยใช้วิธีการประชุมทำสื่อทาง ซึ่งทางทีมวิจัยได้มีการคาดผลที่จะได้รับไว้ว่าได้สื่อทางศึกษาคุ้ม-คล้ำในชุมชนสำหรับศูนย์ฯ และโรงเรียนนำไปใช้ประโยชน์ในการจัดกิจกรรมหรือจัดการเรียนการสอน

กิจกรรมนี้ทีมวิจัยได้มีการนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลในชุมชนครั้งนี้มาบันทึกในรูปแบบของแผนที่ชุมชนที่แสดงถึงแหล่งคุ้มและคล้ำ จุดที่มีภัยปัญญาจักสถานในชุมชน บ้านที่มีคนอนุรักษ์พืชคุ้มและคล้ำ ซึ่งเป็นแผนที่ประกอบภาพ โดยแผนที่ทีมวิจัยเขียนขึ้นนี้ได้มีการอ้างอิงจากแผนที่หมู่บ้านในชุมชนที่ทางอนามัยทำไว้สำหรับเป็นข้อมูลพื้นฐานในการทำงาน และอาศัยผู้ใหญ่บ้านที่มีความรู้ในจุดตำบลที่ตนเป็นผู้นำอยู่มาใช้ประกอบในการเขียนแผนที่ครั้งนี้ ทำให้ทีมวิจัยยังไม่ได้สำรวจเส้นทางศึกษาพืชคุ้มและคล้ำในชุมชน เนื่องจากทีมวิจัยคิดว่าเป็นเรื่องของการนำแผนที่แหล่งคุ้มและคล้ำที่ได้ในครั้งนี้ไปใช้พัฒนาเป็นเส้นทางศึกษาต่อไปในอนาคต

(2) การอบรมเชิงปฏิบัติการงานหัตกรรมจักสถานจากพืชคุ้มและคล้ำ ซึ่งจากการดำเนินกิจกรรมแลกเปลี่ยนความรู้เรื่องงานจักสถานระหว่างทีมชาวบ้านทำให้เกิดการเรียนรู้ว่าภายในชุมชนต้องมีการตั้งกลุ่มจักสถานเสียก่อนและลองพัฒนางานจักสถานโดยอาศัยความรู้ดังเดิม ในขณะเดียวกันก็มีการเรียนรู้เพื่อพัฒนางานจักสถานเพื่อสร้างรายได้ให้กับครอบครัวหรือชุมชนได้ เช่น การพัฒนาเครื่องจักสถานเป็นสินค้าที่ของที่ระลึกของศูนย์การเรียนรู้ฯ เป็นต้น

(3) การศึกษาเรื่องพืชคลุ่มและคล้าได้ถูกโรงเรียนนำไปสอนเสริมในหลักสูตรท่องถิ่นภาษาของในชั้น ป.6 เพิ่มเติมจากหลักสูตรท่องถิ่นด้านงานจัดสวนจากพืชคลุ่มและคล้าในโรงเรียน

บทที่ 4

ผลการศึกษาความรู้พืชคลุ่มและคล้า (รุ่นทากและรุ่นเชอ)

4.1 ชุดความรู้เรื่องพืชคลุ่มและคล้า

4.1.1 ความสัมพันธ์ของคลุ่มคล้ากับคนในชุมชน

พืชคลุ่ม-คล้า มีความสำคัญและให้ประโยชน์กับชุมชนชาวชองในชีวิตประจำวันมาตั้งแต่ปัจจุบันมาก็มีใช้งานและการสืบทอดกันต่อๆ กันมาถึงปัจจุบัน เอาไว้ใช้ในพิธีกรรมโดยการนำลำต้นมาทำงานจักسانไว้ใช้ในครัวเรือน เช่น ทำเต้อใช้ปูนอน ตกข้าว ทำกระบุงไว้ใส่สิ่งของกระดัง เป็นต้น

บทบาทของคลุ่มและคล้าในวิถีชีวิตของชาวชอง

เสื่อในวิถีชีวิตชาวชองนับว่ามีความสำคัญยิ่งในอดีต โดยบทบาทของเสื่อสมัยก่อนนอกจากชาวชองจะใช้ปูน้ำหรืออนอนและรับแขกแล้ว ยังมีบทบาทในพระพุทธศาสนาด้วย กล่าวคือ เมื่อครั้งมีงานบวชลูกชายของครอบครัวไหนครอบครัวนั้นจะมีการสารสื่อสำหรับใช้ปูเป็นอาสนะในพระอุโบสถหรือในวัดเป็นประเพณี เพื่อให้พระสงฆ์และผู้บูชาได้นั่งหรือนอนเพื่อกันจีวรเปื่องนอกจากนั้น เวลาคนตายเสื่อยังถูกใช้เป็นวัสดุสำหรับห่อศพในการทำพิธีจนกระทั่งเผาด้วย

กระดัง นอกจากชาวชองใช้ฝดข้าวแล้วยังใช้ตากอาหารแห้งแล้ว ชาวชองยังใช้กระดังรับขวัญเด็กแรกเกิดด้วย

กระบุงในวิถีชีวิตของชาวชองนอกจากใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันทั่วไปแล้ว ยังมีบทบาทเกี่ยวข้องในพิธีกรรมความเชื่อของชาวชองด้วย ได้แก่

งานแต่งงาน ชาวชองจะเอกสารบุญที่ทำจากคลุ่ม-คล้านาใช้เรียกว่า “กระบุงโโคกะเช่อ” เป็นเครื่องประกอบพิธีการแต่งงานที่สำคัญและถือเป็นสัญลักษณ์การแต่งงานของชาวชองที่ฝ่ายเจ้าบ่าวจะต้องนำกระบุงนี้มามอบให้แก่เจ้าสาวในวันแต่งงานด้วย (ดังภาพ)

งานศพ ชาวชองจะนำมาทำเป็นกระบุงพระธรรมใช้ข้าวเปลือกหรือข้าวตอกใส่ในกระบุงเป็นบริษันาธรรม ข้าวตอกแตกแล้วเปรี้ยบเหมือนร่างกายที่แตกดับไปแล้ว

ในวัฒนธรรมข้าว ชาวชองใช้กระบุงมาทำเป็นกระบุงวััญข้าว ในช่วงเดือน 10 ทั้งในนาและบุ่งข้าว อิกทั้งยังใช้ใส่เครื่องเช่นแบกใส่บ่าไปให้ศาลา (เมื่อถึงฤดูกาลทำนา) นอกจากนั้นชาวชองสมัยก่อนเวลาไปไร่ไปนาเก็บห่านคอนลูกเล็กๆ (เด็กเล็กๆ) ใส่กระบุงด้านหนึ่ง อิกด้านหนึ่งก็ใส่อาหารหรืออุปกรณ์เครื่องใช้ไปทำไร่ ทำนา และนำมาทำครุตักกنا (นำน้ำมันยางไปชั้นกระบุง) ตลอดจนใส่อาหารหวานคาว ดอกไม้ ชูป เทียน ไปทำบันที่วัดใกล้บ้านด้วย

ใบของคุ้มและคล้า ชาวชองมีการนำใบของพืชคุ้มและคล้าใช้ห่อขนนที่ต้องใช้ในงานบุญ หรือในชีวิตประจำวัน เช่น ขนนเทียน และขนนปือก เป็นต้น

สำนักของคุ้มและคล้า นอกจากจะนำมาแปรเป็นวัสดุที่เรียกว่า “ตอก” ซึ่งมีขนาดและคุณสมบัติแตกต่างกันไป โดยเฉพาะ “ตอก” เส้นใหญ่ บาง เหนียว และยาวท่าสำนัก สำหรับจัดงาน เครื่องใช้ในครัวเรือนในชีวิตประจำวันแล้ว “ตอก” ยังใช้เป็นวัสดุสำหรับมัดต้นกล้า (ต้นข้าวอายุ 3 เดือน) จากแปลงเพาะกล้า เพื่อความสะดวกต่อการลำเลียงลงนาด้วยวิธีการต่างๆ เช่น ลอยตาม ลำคล่องเพื่อให้ถึงนาตนเอง หรือเสียบลำไม้ไผ่แบบลงนา เป็นต้น นอกจากนั้น “ตอก” ยังใช้สำหรับมัดขนนต้ม ขนนໄຕ ซึ่งชาวชองนิยมทำในช่วงที่มีงานงานบุญและงานศพ ซึ่งในภาพรวมของคุ้ม และคล้าแล้วชาวชองสามารถนำไปใช้ประโยชน์แทนเชือกหรือยางในยุคปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

ชนangหรือคนang ชาวชองจะหาถุงห้าปามาประกอบอาหารก็ใช้คนangที่ทำจากคุ้มจากคล้าไปซ่อน (ซ้อน) หาเอาในคล่องไกกลับบ้าน นอกจากนี้ยังใช้พืชคุ้มหรือคล้านมาเป็นเป็นตอก (แทนเชือก) ใช้มัดสำนักกล้าข้าวเพื่อเตรียมไปลงนาคำ มัดขนนต้ม ขนนໄຕ เป็นต้น

หัวของต้นคุ้ม หัวเหง้าใช้ทำยาแก้ร้อนใน

4.1.2 การเรียนรู้และการสืบทอดการจัดงานเรื่องใช้จากพืชคุ้มและคล้าในชุมชน

รุ่นปู่ย่าตายายในชุมชนของเราไม่เคยมีเครื่องใช้ที่ทำด้วยพลาสติก สังกะสี หรืออย่างอื่นจากภายนอกเข้ามา จึงนำสิ่งที่พอกจะดัดแปลงใช้งานໄได้ เช่น พืชคุ้ม และคล้า มาใช้ในบ้าน และเครื่องมือหากินกันมาหลายช่วงคน จนปัจจุบันลูกหลานก็นำมาทำใช้ต่อเนื่องกันมา ด้วยวิธีการดังต่อไปนี้

- (1) นำของเก่าที่มีอยู่และดัดแปลงเพิ่มเติมขึ้นมาใหม่
- (2) จดจำและทำตามแบบที่เคยเห็น
- (3) เห็นพ่อแม่ทำอยู่แล้วก็ลองมาทำเองดูบ้าง

- (4) ปัจจุบันมีการสอนเด็กแต่ก็เรียนรู้ยาก
- (5) สอนโดยพ่อแม่ด้วยวิธีการให้ลูกๆ เข้ามาช่วยและพ่อแม่ก็จะตอบสอนไปด้วย
จึงทำให้ลูกๆ ทำเป็นในที่สุด
- (6) มีการทดลองวิธี / รูปแบบการทำคลุม- คล้า (ตอก) / เครื่องจักสาน ลองผิดลอง
ถูกจนได้ของที่ลูกใจ ตามคนที่ชำนาญ (ด้วยตัวเอง)

4.1.3 การนำต้นคลุมและคล้ามาใช้งาน

สมัยก่อนในชุมชนเราไม่มีคนมีความรู้พอที่จะกำหนดวัน เดือน ปี ของมันได้จึงได้คุ้จาก การ
แตกกึ่งใบของมันที่นำมาใช้กันก็จะมีแตกกึ่ง 3-4 กึ่ง เท่านั้นที่นำมาใช้งาน

เครื่องใช้แต่ละอย่างก็จะมีวิธีทำต่างกันออกไป เช่น เสื่อ จะมี 2 อย่าง คือ เสื่อสำเภาจะวัด
ขนาดที่ต้องการแล้วผ่า 4 หัก ไส้ในออกแล้วลอกผิวนำมาสาน เสื่อลายก็จะแบ่งเป็น 2-3 ส่วน เพราะ
ต้องบุดผิวนอกออกส่วนหนึ่ง แล้วนำมาผ่าแบ่งขนาดตามที่ต้องการ รวมทั้งของใช้ประเภทจักสาน
ทุกอย่างจะมีการวัดขนาดของแต่ละอย่าง แต่มีวิธีทำเหมือนกัน

ส่วนการดูแลรักษา^{นี้} จะมีการนำของใช้ที่ทำจากพืชคลุม-คล้าไว้ในที่ร่มหรือในบ้าน ไม่
ให้เปียกน้ำหรือไม่ให้เกิดความชื้น หรือคนซองนิยมนำมาทากน้ำมันยางเพื่อป้องกันความชื้นและ
เพื่อเป็นการดูแลรักษาให้สามารถใช้ได้นานๆ

4.2 เกิดการบทวนงานหัตถกรรมจักสานจากพืชคลุมและคล้าในชุมชน ที่นำไปสู่การ ปรับปรุงและสร้างสรรค์ผลงานผลิตภัณฑ์จักสานจากคลุมและคล้า

เมื่อปี พ.ศ. 2544 โรงเรียนวัดคลองพลู ได้นำนักเรียน ชาวบ้าน ครู ไปร่วมงานในโครงการ
รุ่งอรุณ ที่จังหวัดชลบุรี โดยได้นำผลิตภัณฑ์จักสานจากพืชคลุม-คล้าไปร่วมในงานและนำเสนอ
ของชาวบ้านที่เหลือใช้ไปจำหน่ายก็ได้รับความสนใจและประสบความสำเร็จเป็นที่น่าพอใจ ทางครู
โรงเรียนวัดคลองพลู และโรงเรียนคลองพลูวิทยาจึงได้ร่วมกับชาวบ้านในชุมชนคิดทำชิ้นงาน เช่น
กระเบื้อง ชุดรองแก้ว ถ้วยรองภาชนะ ของชำร่วย แผ่นฝ้าเพดาน ทำร่วมกับเด็กนักเรียน เป็นการ
เผยแพร่และถ่ายทอดสู่เยาวชนและนี้กำลังอยู่ในช่วงติดตามผลงาน

4.3 ข้อมูลผู้ที่ยังมีการจักสานในชุมชน

ในพื้นที่ ต.คลองพอ มีดังต่อไปนี้

ม. 2 ได้แก่ นางหาญ และนางหลอม

ม. 3 ได้แก่ นางช่วย หงษ์บิน, นางฐาน, นางมัด, นางหยิน, นางใบ และนางหยด

ม.4 ได้แก่ นางจันทร์ (บุญ), นางจันทร์ คุ้มพ่วง, นางแจ้ง สีสมบัติ, นางสมใจ ปลื้นใจ, นางรัส มิตรเพื่อนบ้าน, นางจื่น ผันพา�, นางเสียง คล้ายมะลิ, นางเจียะ สร้อยฟ้า, นางน้อย, นางชู – นายชั้น นิลปาน, นางคลอม, และนางสาว คงคาเขียว

ม.5 ได้แก่ นางพัตร เต่าเงิน

ม.6 ได้แก่ นางลิน ขันสัมฤทธิ์

ม.8 ได้แก่ นางส้มจิน คุณทวี, นางโภนศรี คุณทวี, นางสอด โตวงษ์, นางฉลิว โตวงษ์, นางขวัญยืน คุณทวี, นางจ้ำ ทวีสุข, นางแฉล้ม ขวัญมา, นางวาสนา กุลทวี, นางกัญญา ก้านแก้ว, นางจวน นาคสาย, นางสร้อย จันทวงศ์ และนางบวน เกี้ยวรมรด

ม.10 ได้แก่ นางพุ่ม ชมจันทร์ นางทา ชาบฉวย, นางวรรณ คล้ายมะลิ, นางบุญ เถื่อน สีสมบัติ, นางจิตรา สีสมบัติ และนางเอียง ชมจันทร์

ส่วนในพื้นที่ ต.ตะเกียนทอง มีดังนี้

ม. 5 ได้แก่ นางแก้ว ธรรมวิริยะ, นางจำรัส ควรสถาน, นางบุญ ธรรมวิริยะ,
นางเชี้ยะ, นางพัด และนางสาลี่

ม. 6 ได้แก่ นางชม สุกใส, นางเสมอ ควรสถาน, นางส่วน เงินนาค

4.4 ข้อมูลการเปลี่ยนแปลงของพืชคลุ่มและคล้ากับคนในชุมชน ที่นำไปสู่แนวทางการพื้นฟูพืชคลุ่มและคล้าในชุมชน

นับเป็นบทบาทสำคัญของพืชคลุ่มและคล้าที่มีผลต่อสภาพแวดล้อมชุมชนของ สำหรับประโยชน์ด้านสภาพแวดล้อมนั้น พืชคลุ่มและคล้าช่วยให้ระบบนิเวศน์สมดุล กล่าว คือ แหล่งที่อยู่ของคลุ่มและคล้า จะขอบอยู่ตามลำห้วยลำคลองจะช่วยดูดซับน้ำให้มีความชุ่มชื้นตลอดปี ปัจจุบันมีการทำลายแหล่งที่อยู่อาศัยของมันตามห้วยตามคลอง จะเห็นและสังเกตได้ว่าลำห้วยลำคลองเล็กหรือใหญ่จะเก็บน้ำไว้ได้ไม่นานก็จะแห้งขาดทุกปี ซึ่งจากการศึกษาทำให้ทีมวิจัยพบว่า ปัจจุบันพืชคลุ่มและคล้ามีความเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตเป็นอย่างมาก โดยการเปลี่ยนแปลงเป็นไปในทางลบ สาเหตุหลักสำคัญๆ ที่ทำให้พืชคลุ่มและคล้ามีอัตราที่ลดลงก็ได้แก่ การประกอบอาชีพทางการเกษตร ที่มีการพัฒนาและเพิ่มปริมาณเนื้อที่ในการทำการเกษตรแบบเร่งรัดจึงเป็นผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางลบอย่างรุนแรง แหล่งพืชคลุ่มและคล้าถูกทำลายเพื่อทำการเกษตรประเภทอื่นๆ โดยเฉพาะการปลูกมันสำปะหลัง ซึ่งเป็นสินค้าที่ชาวเกษตรเร่งผลผลิตโดยการเพิ่มเนื้อที่ในการปลูกจึงทำให้มีการผ่อนคลายทำให้แหล่งอาศัยของพืชคลุ่มและคล้าเกิดความเสียหายอย่างรุนแรง ต้นไม้ตามลำธารเล็กๆ ถูกตัดถอน เมื่อไม่ไห้ถูกทำลายจึงทำให้พืชคลุ่มและคล้ามีความแกร่ง เพราะลำธารลำห้วยเล็กๆ ไม่มีต้นไม้ให้ร่มเงาแก่คลุ่มและคล้า ลักษณะที่เหลืออยู่ก็คือ เมื่อพื้นที่ทำการเกษตร โดยเฉพาะการปลูกมันสำปะหลัง สภาพดินจะ劣化 (หมดปูย) ก็จะถูกทิ้งให้รกร้างเป็นป่ารก มีหลักฐานนิคมากมาย พอกลังถูกแล่ง หญ้าเหล่านั้นก็จะแห้งตาย เมื่อพื้นที่ถูก

ปล่อยไว้ประมาณ 2-3 ปี เกษตรกรจะจุดไฟเผาหญ้าเหล่านั้น เพื่อปรับพื้นที่ในการปลูกมันสำปะหลัง ทำให้หญ้าตายทันทีกันนานหลายปี กล้ายเป็นเชื้อไฟชั้นดีที่ลุกไหม้ทำลายทุกอย่างที่อยู่ในพื้นที่ ต้นคลุ่มที่มีความแคร์เรนอยู่แล้วจึงถูกไฟครอบ ทำให้เกิดความเสียหายอย่างมาก บางพื้นที่ต้นคลุ่มได้เกิดการสูญพันธุ์ไปเลยก็มี บางพื้นที่ยังคงหลงเหลืออยู่บ้าง แต่ก็ปริมาณน้อยลงทุกทีๆ จนน่าเป็นห่วง

ในปัจจุบันชาวเกษตรกรให้ความตื่นตัวกับเศรษฐกิจพอเพียงเป็นอย่างมากจึงทำให้เกิดการมองหาผลประโยชน์ที่ใกล้ตัว และได้มองข้อนอกลับไปถึงภาพที่เคยมีในอดีตกันมากขึ้น พืชคลุ่มและคล้าจึงเป็นพืชในอันดับต้นๆ ที่ชาวบ้านในท้องถิ่นให้ความสนใจ เพราะพืชคลุ่มและคล้ามีสัมภันธ์กันกับวิถีชีวิต และขนบธรรมเนียม ประเพณี ของชาวบ้าน และชุมชนของมาเป็นเวลาช้านาน จึงก่อให้เกิดจิตสำนึกในการท่อนรากย์เพื่อให้คงอยู่ในชุมชนตลอดไป

4.5 นิทานเกี่ยวกับพืชคลุ่มและคล้า

4.5.1 นิทานเรื่อง : กระต่ายแสนหักกับขายกะตุย

เรื่องโดย : นางแฉล้ม

เขียนโดย : นาย Jarvis แก้วสว่าง

ขายกะตุยแก่กำลังเดินทางไปทำไร่ แก่ไม่มีอะไรติดตัวไปมากนัก นำกี๊ไม่ต้องห่อต้องพก เพราะมีมีลำหัวที่มีน้ำสะอาด ใส่ให้ลอยู่ทั่วไป แก้จึงมีเพียงกระบุงและกล้วยหอมห่วงงาน และมีเดลémเล็กๆ ใส่ไว้ในกระบุง แก่จะเอาระบุง แก่จะเอาระบุง จะเอามีเดลémเล็กนั้นตัดยอดผักในช่วงขาคลับบ้าน

ในขณะที่แก่กำลังเดินกีอบสุดทุ่ง และกำลังเดินเข้าป่าละเมานั้น ได้มีกระต่ายตัวหนึ่งเห็นนายกระตุย แบกกล้าวห่วงมอยู่ในกระเป๋า มนักเกิดอยากกิน กระต่ายจึงหาอุบາຍที่จะกินกล้าวหอมของ นายกระตุยให้ได้ มนักจึงรีบวิ่งไปดักหน้านายกระตุยแล้วแก่กลังทำเป็นนอนตาย นายกระตุยดีใจมาก “เอ ! กระต่ายนี้เป็นอะไรทำไม่مانนอนตายอยู่ตรงนี้ ตัวก็ยังอุ่นๆ ออยู่ คงจะตายยังไม่นาน เก็บใส่กระเป๋าไป ก่อนดีกว่า เย็นๆ ค่อยพัดเพ็ด” นายกระตุยอาการต่ายใส่กระเป๋าเดินทางต่อไป

กระต่ายเมื่ออยู่ในกระเป๋าเริ่มกินกล้าวหอมทันที พอกินหมดลูกมันก็โายนเปลือกกล้าวข้ามหัวนายกระตุยไปข้างหน้า พอยายกระตุยเดินไปเห็นเลือกกล้าวที่รู้สึกแป๊กใจ “อ ! ใครกันมา กินกล้าวหอมแล้วทิ้งเปลือกเอาไว้ ดูเหมือนเพิ่งกินใหม่ๆ อะด้วย” นายกระตุยแก้ก็เดินต่อไป กระต่ายกินกล้าวที่ลูกๆ มนักโายนไปข้างหน้าเรื่อยไป นายกระตุยทึ่งสังสัยเรื่อยไป พอยายกระตุยเดินมาถึงลำหัวย แก่ก็วางแผนบุงลงเพื่อจะกินน้ำในลำหัวย แก่ก็ไปเด็ดใบคลุ่มมาตักน้ำกิน พอกินเสร็จ ก็นั่งพักและกะว่าจะกินกล้าวหอมสักลูก พอแกะหันไปที่กระเป๋าแก่ก็ไม่เห็นกล้าวหอม เห็นแต่กระต่าย แก่จึงยกกระต่ายออกห้อง เพราคิดว่ากระต่ายทับกล้าวอยู่ พอกระต่ายออกมา ข้างนอกมันก็หัวเราะชอบใจพูดว่า “จะกินกล้าวหรือยาย พันกินหมดแล้ว และพันก็โายนเปลือกกล้าวข้ามหัวนาย ยายไม่รู้เรื่องหรือ ? ” นายกระตุยโกรธมาก แก่จึงพยายามเด่มเด็กในกระเป๋าໄล่กระต่ายทันที

กระต่ายไม่ทันระวังตัวก็เลยรีบวิ่งขึ้นไปบนกองคลุ่ม นายกระตุยทรงเข้าไปจะใช้มีดตัดต้นคลุ่ม กระต่ายจึงพูดว่า “ยายอย่าเสียเวลาเลย รู้ไหมเนี่ย衡阳เรียกว่าต้นคลุ่ม” นายกระตุยพูดไปว่า “มันจะเป็นอะไรกีซ่าง เจ้าต้องตายแน่” กระต่ายได้ยินก็หัวเราะแล้วพูดว่า “มีดเล็กๆ ของยายตัดต้นคลุ่มไม่ได้หรอก เพราต้นคลุ่มมีแต่แกนหั้นนั้น ไม่เชื่อยายลองเอามีดชุดเปลือกคูชิ” นายกระตุยจึงเอามีดชุดตัดคลุ่มคูก็เห็นว่าต้นคลุ่มมีแก่นสีแดง นายกระตุยไม่ยอมแพ้ “ยังเงี้นข้าจะกลับไปอาชวนมาโค่นต้นคลุ่ม” นายกระตุยรีบกลับบ้านไปอาชวนมาโค่นต้นคลุ่ม พอนามีดกอคลุ่มที่กระต่ายมันเข้าไปอยู่ แก่ก็ไม่เห็นกระต่ายเสียแล้ว แก่โกรธมาก แก่จึงโค่นต้นคลุ่มด้วยขวน พอแก่โค่นคลุ่มแก่จึงรู้ว่าลูกกระต่ายหลอกเสียแล้ว ดังนั้น แก่จึงลองผ่าต้นคลุ่มดู และนำเอาเปลือกคลุ่มมาทำการสารของใช้ต่างๆ ต้องขอบคุณกระต่ายที่หลอกให้นายกระตุย ทำให้แกรู้ว่าแก่นของต้นคลุ่มนั้นสามารถนำมาจักสารอะไรต่อมิอะไรใช้ได้ดีมากนาย

--จบ--

4.5.1 นิทานเรื่อง : ย่าม มีอง กະท่ง¹

เรื่องโดย : นายเฉียน พันพาย

ย่าม เจว แซ กอก กະท่าย ลงปีง ໂອຈ ແຈວ ທຸກອາວ.
ກະທ่ง ພິຈ ສີວ ເພຣະ ອືນ ກະປີ ທ່າ ອີສ ເລຍ.
ເພຳ ດີ ທັ້ງ ຍ່າຍ ກອກ ກະທ່າຍ ລອງປຶງ ທ່ອ ຍັງອີສ ຈະ ໂອຈ ລອງ ທ່າ ອືນ.
ຄົດ ອືນ ຈະ ທ່ອ ແປັນ ພິຈ ໂອຈ ພັງ ຄຣາ ຍ່າຍ ເຈວ.
ຍ່າຍ ທັ້ງ ກະທ່າຍ ພິຈ ໂອຈ ພັງ ຄຣາ ດີໄຈ.
ນີ້ກ ລືອກ ກະທ່າຍ ພິຈ ໂອຈ ຈະ ໂອຈ ເຈວ ທີ່ມ ສີວ ທ່າ.
ຮັບ ກະທ່າຍ ໄໃຈ ກະທ່າຍ ລອງປຶງ ກອກ ເຈວ ຕາມ ຄຣາ.
ກະທ່າຍ ດີໄຈ ອືນ ລອງປຶງ ຍ່າຍ ທ່າ.
ເຫຍ ໂອຈ ກະເກາະ ໂຢືນ ເຈວ ປະຈ່າຍ ຍ່າຍ.
“ມີສ ທ່າ ລອງປຶງ ເຈວ ຕ້ອຍ ອິຜູ” ຍ່າຍ ພູດ.
ເຈວ ວິຈ ດີ ເຈອະ ກະເກາະ ລອງປຶງ.
“ມີສ ທ່າ ລອງປຶງ ເຈວ ຕ້ອຍ ອິຜູ” ຍ່າຍ ພູດ.
ກະທ່າຍ ແພັກ ດີໄຈ ຮັຈ ອອກ ຈາກ ກະທ່າຍ ຍ່າຍ ທອຍ ວ່າຍ ກະທ່າຍ.
ກະທ່າຍ ແພັກ ດີໄຈ ໂອກ ຖຸ ທຶງ ພຣີ ເຈວ ສີດ.

--ຈນ--

4.6 ຄວາມຮູ້ເກີຍກັບການປັບປຸງຕົ້ນຄລຸ່ມແລະຄລ້າໃນໜຸ່ມໜ້າຂາວຂອງ

ກາຮາຕົ້ນພັນຫຼຸດ

ກາຮາຕົ້ນພັນຫຼຸດຕົ້ນຄລຸ່ມແລະຕົ້ນຄລ້າສາມາດຮາໄດ້ຕາມແຫລ່ງຄລຸ່ມແລະຄລ້າທີ່ມີອູ້ຕາມ
ໜຸ່ນໆບ້ານຕ່າງໆ ໂດຍການມີກາຮາຕົ້ນພັນຫຼຸດທີ່ໄດ້ຂັນາດແລະລັກມະນະຂອງຕົ້ນພັນຫຼຸດທີ່ເໝາະແກ່ກາຮ
ນຳມາປັບປຸງ ຄື່ອ ຕ້ອງແຍກຕົ້ນພັນຫຼຸດອົກມາຈາກກອເຄີມ ຜົ່ງໃນ 1 ກອ ຈະມີປະມາມາ 2-3 ຕົ້ນ ໂດຍໃນ 1 ກອ ຈະ
ມີບັນນາດໄມ່ເທົ່າກັນ ອາຍຸຂອງກາຮເຈົ້າແຕ່ມີໂທຈະຫ່າງກັນປະມາມາ 1 ເດືອນ ພສມຕົ້ນແກ່ຕົ້ນອ່ອນ

ທີ່ມາຂອງຕົ້ນພັນຫຼຸດຄລຸ່ມທີ່ນຳມາປັບປຸງຈະນຳມາຈາກພື້ນທີ່ອຸ່ນຮັກຍໍຂອງບ້ານນາຍຈາກີ
ແກ້ວສວ່າງ ສ່ວນຄລ້າຈະນຳມາຈາກ “ຮັງຫ້ວຍຍາຍມູ” ຕິດກັບພື້ນທີ່ຂອງນາຍສະດວກ ສດໃສ ພັນຈາກນີ້ນ
ທາງທີ່ມາຈາກວິຊາໄດ້ມີກາຮຈຳກັນໄປປຸດ ຄລຸ່ມແລະຄລ້າ ປະມາມອຍ່າງລະ 150 ກອ ແລ້ວນຳຮາດໄປປະຮຸກ

¹ ນິການເຮື່ອງ “ຍ່າຍ ມື້ອງ ກະທ່າຍ” ປະກູບໃນໜັງສືອເລັມຫັກທີ່ໃຊ້ສອນໃນແລກສູງທ່ອງຄື່ນພາຍຫອງໃນໂຮງເຮັນ

เพื่อนำมาลงไว้ที่แปลงปฐก จะแข่น้ำพักไว้ประมาณ 1 คืน เพื่อป้องกันการเสียหายของต้นพันธุ์เพื่อรอการปลูกในวันต่อมา

การเลือกพื้นที่

พื้นที่ที่มีผลต่อการเจริญเติบโตของพืชคลุ่มและคล้า ต้องคำนึงถึงสภาพพื้นที่ดิน และอากาศที่มีลักษณะคล้ายกับพื้นที่ที่พืชคลุ่มและคล้าเคยอาศัยอยู่เดิมตามแหล่งธรรมชาติ หากเป็นพื้นที่ในชุมชนปัจจุบันการปลูกคลุ่มและคล้าต้องอาศัยสภาพพื้นที่ที่รกร้างมีลำหัว เป็นทางน้ำไหลผ่าน หรือเป็นพื้นที่ชื้นและกีดขวางได้ ลักษณะดินเป็นดินนา (ดินเหนียวปนทรายซึ่งในสมัยก่อนคนของเคยทำงานข้าว โดยสามารถสังเกตพื้นที่อื่นๆ โดยรอบได้ เช่น มีต้นบอน ต้นกระยอม มีหญ้าและเถาลักษณะต้องการทำนาข้าว โดยเฉพาะต้นหอยเช衣 ต้นหอยเช衣จะมีรากน้ำลึกและตื้น ต้นกระยอมจะมีรากล้มลงในดิน) ไม่ควรปลูกในพื้นที่ที่มีน้ำท่วมบ่อยๆ หรือเป็นพื้นที่ชื้นและกีดขวาง เช่น บริเวณสวนผลไม้ของชาวชองในหมู่บ้าน

การเตรียมพื้นที่

ก่อนทำการปลูกต้นคลุ่มและคล้า อาจจะต้องมีการถางหญ้าเพื่อเตรียมการปลูก โดยเฉพาะต้นหญ้าและต้นไม้เล็กๆ ออกให้หมด แต่ไม่ตัดต้นไม้ใหญ่ เพราะต้นคลุ่มและต้นคล้าจะต้องอาศัยร่มเงาของต้นไม้ใหญ่ หลังจากนั้นก็ได้จัดหาต้นไม้ไผ่เพื่อมาทำเป็นไม้คัมบ (ไม้ที่ใช้ปักกระยะความห่าง) จะกระยะความห่างตามความเหมาะสม 1 เมตรต่อต้นพอกกระยะได้กันไม้คัมบ มาปักไว้ตามจุด ใช้หั้งหมุดประมาณ 300 ต้น การปักคัมบ จะไม่ปักตรงกับทางน้ำไหลแต่จะปักรอบๆ 朗 หัวแยกความชื้นของน้ำจะไปถึงปักจนเต็มพื้นที่ หลังจากที่เตรียมพื้นที่การปลูกแล้วก็จะเป็นขั้นตอนการหาต้นพันธุ์

ขั้นตอนการปลูก

วันปลูกได้มีการนัดให้ผู้นำหมู่บ้าน ชาวบ้าน นักเรียน และเยาวชนมาช่วยกันปลูก จะมีการเตรียมอุปกรณ์การปลูกต่างๆ เช่น เชือกฟาง ขอบ มีดขो เป็นต้น จากนั้นเริ่มทำการขุดหลุมโดยจะให้ผู้ชายที่มีแรงมากหน่อยเป็นคนขุด จะขุดหลุมตามที่ปักไว้บนไม้คัมบไว้ขนาดของหลุมกว้างประมาณ 30 ซม. ลึก 15 ซม. (ประมาณ 1 หน้าจอ) ก่อนจะนำต้นพันธุ์มาปลูกก็จะมีการตัดแต่งกิ่งพันธุ์ก่อน เพราะบางกออาจมีกิ่งที่เน่าตายบ้าง เมื่อตัดแต่งเสร็จก็จะนำไปวางตามหลุมที่ขุดไว้ การปลูกคลุ่มและคล้า จะใช้ความชุ่มชื้นของดินไม่เท่ากัน กล่าวคือ ที่ชื้นและแน่น้ำท่อมถึงจะปลูกคล้า ส่วนที่สูงจะปลูกคลุ่ม ชาวบ้านและนักเรียนจะเป็นคนปลูก โดยการวางต้นพันธุ์ลงในหลุมให้ตรง กลบดินให้แน่นแล้วใช้เชือกฟางมัดต้นคลุ่มหรือคล้าติดกับไม้ขามเพื่อกันต้นคล้าล้มเอียง ในระหว่างที่ปลูกนั้นทีมวิจัยและผู้ใหญ่บ้านก็จะแนะนำวิธีการปลูกคลุ่มและคล้าให้กับเด็กๆ ด้วย จาก

ตอนแรกเราราบุคมาแค่ 300 กอ แต่เมื่อนำมาตัดแต่งแยกหน่อแล้ว ก็มีเพิ่มอีก 80 กอ จึงทำการปลูกให้ครบ 80 กอ ในวันนี้

- **บันทึกการเปลี่ยนแปลงหลังการปลูก**

เริ่มปลูกวันที่ 9–10 กรกฎาคม 2549 โดยมีนักเรียน ชาวบ้าน เยาวชน ผู้ใหญ่บ้าน และพี่น้องวิจัยร่วมมือกันปลูก หลังจากวันปลูก 1 เดือนลำต้นและใบเริ่มปรับสภาพได้ คือ จะมีการแผ่ใบและสัดดัดใบที่แห้งออก

- **วันที่ 1 กันยายน 2549**

คล้า จะเริ่มน้ำหน่ออ่อนออกมาเป็นบางกอ ลำต้นเดิมจะแตกใบอ่อน ลักษณะการแตกใบของคล้า จะออกทีละใบ พอใบบานเต็มที่ก็จะออกใบอ่อนตามมา

คลุ่ม จะปรับสภาพและแตกหน่อช้ากว่าเนื่องจากต้นคลุ่มปลูกอยู่ในที่สูงกว่าคล้าจะปลูกในที่ต่ำมีน้ำขังหรือแหล่งผ่านตลอดจึงมองและแตกหน่อเร็วกว่า

- **วันที่ 10 ตุลาคม 2549**

คล้าหน่อใหม่จะมีความสูง 10 นิ้ว แตกใบใหม่ 4 ใบและจะมีหน่ออ่อนขึ้นมาอีก กอละหน่อหรือสองหน่อ

คลุ่มน้ำต้นอ่อนออกมาเป็นบางกอ กอละ 2 ต้น มีลำต้นสูง 10 นิ้ว มีใบใหม่ 3 ใบ ความกว้างของใบ 6 นิ้ว ยาว 10 นิ้ว

- **วันที่ 5 พฤศจิกายน 2549**

ต้นคล้าจะมีลำต้นสูงประมาณ 20 นิ้ว และเริ่มแตกกิ่งออกเป็น 2 กิ่งแต่ละกิ่งจะมีใบ 4-5 ใบ ความกว้างของใบ 4 นิ้ว ยาว 6 นิ้ว ในสีเขียวเข้ม จะมีใบอ่อนขึ้นมาใหม่ส่วนใบแก่ก็จะเหลืองร่วงหมุนเวียนกันไปเรื่อยๆ คล้าเป็นพืชที่มีใบมากจะมีกิ่งละ 3-4 ใบ

ต้นคลุ่ม หน่อใหม่จะมีความยาว 15 นิ้ว จะเริ่มแตกออกเป็น 2 กิ่ง มีใบ 3 ใบ แต่ละกอจะแตกหน่อ 2-5 หน่อ ใบจะมีสีเขียวอ่อนกว่าคล้า พืช 2 ชนิดนี้จะไม่มีแมลงรบกวน เนื่องจากคลุ่มและคล้า เป็นพืชใบแข็งพิวนัน

- **วันที่ 9 ธันวาคม 2549**

จะเห็นได้ว่าทั้งคลุ่มและคล้า จะหยุดการเจริญเติบโต คือจะไม่สูง แต่จะออกใบอ่อน และจะสัดดัดใบแก่หมุนเวียนกันไปสม่ำเสมอ ะเป็นแบบนี้นับตั้งแต่แตกกิ่งก็จะหยุดการเจริญเติบโต คือความสูงจะคงที่ คลุ่มและคล้าจะแตกกิ่ง 2-3 ชั้น เหมือนกัน แต่ชั้นที่ 2-3 จะยาวประมาณ 5-8 นิ้ว แต่ละกิ่งจะมีใบ 4-5 ใบ

- **วันที่ 28 มกราคม 2550**

ความเปลี่ยนแปลงของคลุ่มและคล้า จะช้าลง ออกใบอ่อนและผลัดใบอย่างสม่ำเสมอการเจริญเติบโตคงที่ เพราะความแห้งแล้งและแปลงปลูก เป็นเดือนๆ และที่โล่งแจ้ง เพราะ

พีชคลุ่มและคล้า เป็นพีชที่ชอบอาศัยร่มเงาจากต้นไม้ที่ใหญ่กว่า เพื่อให้เศษใบไม้แห้งปักคลุมรากของมัน เมื่อมันเน่าเปื่อยก็จะเป็นปุ๋ยไปในตัว

เนื่องจากดินในแปลงสาธิตเป็นดินที่หมุดสภาพ ทั้งยังเป็นดินหนี่ยว ดินดาล จึงต้องใช้ปุ๋ยเพื่อปรับสภาพดินเข้าช่วง เช่น ปุ๋ยหมักหรือปุ๋ยอินทรี

เมื่อเข้าสู่ฤดูแล้งเริ่มมีการขาดน้ำต้นคลุ่ม, คล้า เริ่มเหี่ยวน้ำลาง หยุดการเจริญเติบโตไปจะหู่ (ใบห่อม้วนเข้าหากัน) ดินจะแห้งและแตกระแหง จึงมีการประชุมคณะกรรมการทีมวิจัยเพื่อปรึกษากันถึงวิธีการแก้ปัญหา ในที่ประชุมเห็นพร้อมกันว่า ต้องมีการซื้อห่อส่งน้ำมาช่วยส่งน้ำจากสระบำสาธารณะประจำชุมชนของหมู่บ้าน โดยอาศัยเครื่องจากห่อส่งน้ำคิดของหมู่บ้านช่วยส่งน้ำมายังแปลงลูกจะมีวิธีการส่งห่อน้ำดินโดยใช้มุงรากาง ทำหัวเหวี่ยงกระจาดไปทั่วแปลงปลูก ใช้ประมาณ 50 หัว

การดูแล

สำหรับการดูแลน้ำที่มีวิจัยมีการแบ่งหน้าที่กันดูแลแปลง โดยมีผู้ดูแลเปิดปิดน้ำ จะเป็นหน้าที่ของหัวหน้าโครงการ หลังจากนั้นการเจริญเติบโตเริ่มดีขึ้นตามปกติ การให้น้ำจะไม่ให้บ่อยแต่จะสังเกตกลักษณะของใบ ถ้าเกิดการขาดน้ำในจะเหี่ยว เนิลี่ยแล้วจะให้ประมาณสักคราห์กระซิ้ง

เมื่อถึงช่วงเวลาการใส่ปุ๋ยจะมีการแบ่งต้นคลุ่มและต้นคล้าออกเป็น 3 ส่วน คือ จะใส่ปุ๋ยเคมี 1 ส่วน ปุ๋ยที่ทีมงานหมักเอง 1 ส่วนและอีก 1 ส่วนจะไม่ใส่ปุ๋ยเลย แล้วค่อยสังเกตเปรียบเทียบถึงความแตกต่างว่า ปุ๋ยชนิดใดจะได้ผลดีกว่ากัน

สภาพแวดล้อมตามธรรมชาติที่เหมาะสมและต้นคลุ่มและคล้าเจริญเติบโตได้ดีนั้น จะต้องมีความชุ่มน้ำชั่วโมงพอดีและต้นคลุ่มและคล้าต้องอาศัยเศษใบไม้และปุ๋ยจากธรรมชาติ มีร่องระบายน้ำ ไม่ตันกอและไม่ตันราก จึงต้องมีการจัดทำปุ๋ยตามธรรมชาติ

สำหรับเงื่อนไขในการปลูกคลุ่มและคล้าที่ไม่ใช่เกิดเองตามธรรมชาติจะต้องมีการปรับสภาพการเจริญเติบโตเป็นอย่างมาก คือ ถ้าปลูกในที่ที่มีใบไม้ทับถมและมีร่องน้ำจะมีการเจริญเติบโตดีในจะเจี้ยว ส่วนต้นที่โคนแคดตลอดเวลาในจะเหลือลำต้นจะไม่สมบูรณ์

ต้นคลุ่มและคล้าเป็นพีชที่มีใบให้ร่วงเงาเกตัวของมันเอง พีชชนิดนี้จะไม่ชอบให้รากของมันโคนแคด ชอบอาศัยร่มเงา เมื่อยู่ต้นเดียวลำต้นจะเคระเกร็น แต่เมื่อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม เป็นกอจะเจี้ยวชุ่มน้ำ ต้นคลุ่มและคล้าจะไม่มีแมลงรบกวนแต่จะเป็นพวกรื้อราน้ำที่จะทำให้ลำต้นเน่าตาย

4.7 เกิดแปลงต้นคลุ่มและต้นคล้าในชุมชน

แปลงต้นคลุ่มและต้นคล้าในชุมชน จำนวน 1 แปลง ซึ่งเป็นก้าวแรกที่ได้เริ่มฟื้นฟูพืชคลุ่ม และคล้าขึ้นในชุมชน ในขณะเดียวกันก็มีคนในชุมชน และโรงเรียนได้เข้าไปใช้ประโยชน์เป็นแหล่งเรียนรู้เรื่องพืชคลุ่มและคล้าในหลักสูตรท้องถิ่นภาษาของชั้น ป.6

4.8 หนังสือชุดความรู้คลุ่ม-คล้า

หนังสือชุดความรู้เรื่องพืชคลุ่มและคล้า ที่ทางทีมวิจัยได้รวบรวมขึ้นมา นี้การเขียนเป็นภาษาไทย 1 เล่ม และภาษาของอีก 1 เล่ม สำหรับเผยแพร่ความรู้ในชุมชน และสำหรับผู้สนใจ (รายละเอียดของหนังสือชุดความรู้นี้สามารถดูประกอบได้ที่ภาคผนวก)

4.9 แผนที่ชุมชนแสดงแหล่งคลุ่มและคล้าในชุมชน

แผนที่ชุมชนนี้มีลักษณะพิเศษ คือ เป็นแผนที่แสดงแหล่งคลุ่มและคล้า แหล่งภูมิปัญญาจากสถานแห่งอนุรักษ์ฟื้นฟูคลุ่มและคล้า ตลอดจนสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับพืชคลุ่มและคล้าและชาวชองในชุมชน ประกอบภาพถ่ายและลงสีเพื่อความชัดเจนและสวยงาม จำนวน 1 แผ่น

4.10 กลุ่มจัดสถานและห้องเรียนจัดสถานเครื่องใช้ในครัวเรือนจากพืชคลุ่มและคล้า

จากการจัดกิจกรรมรวมการแลกเปลี่ยนความรู้เกี่ยวกับเทคนิคการจัดสถานกันเองภายในกลุ่ม จึงเกิดเป็นห้องเรียนจัดสถานแบบธรรมชาติขึ้นมา โดยอาศัยสถานที่สูนย์การเรียนรู้ชุมชนของบ้าง ที่บ้านスマชิกที่มีวิจัยบ้าง ที่ศาลาวัดในหมู่บ้านบ้าง โดยกลุ่มจัดสถานดังกล่าวมีสมาชิกผู้เข้าร่วมจากหมู่บ้านต่างๆ ทั้งใน ต.ตะเคียนทอง และ ต.คลองพลู คือ หมู่บ้านทุ่งกบล ได้แก่ ป้าศรี และป้าพัตร หมู่บ้านน้ำรุ่น ได้แก่ เจียง หมู่บ้านคลองพลู ได้แก่ เจหนา ป้าสมใจ ยายจิน ยายเสียง และป้าจวน ส่วน ต.ตะเคียนทอง ได้แก่ น้าสุทธัน นาคสาย และป้าศรี ซึ่งรวมทั้งสิ้นจำนวน 10 คน แต่ยังไม่ได้ทำแนวทางการบริหารจัดการแบบกลุ่ม

4.11 ข้อมูลทำเนียบภูมิปัญญาจัดสถานในชุมชน

ข้อมูลภูมิปัญญาจัดสถานด้วยพืชคลุ่มและคล้าในชุมชน ซึ่งได้จากการสำรวจและเก็บข้อมูลภูมิปัญญาในชุมชน พร้อมประวัติคร่าวของภูมิปัญญาดังกล่าว ซึ่งถูกบันทึกไว้ในส่วนท้ายเล่มหนังสือชุมชนความรู้ (ดูภาคผนวก)

4.12 คนเกิดการพัฒนาความรู้ ความคิด และมีประสบการณ์การทำงานอย่างเป็นระบบร่วมกัน

4.12.1 คนในชุมชน

คนในชุมชนมีความตระหนักในการอนุรักษ์และฟื้นฟูพืชคลุ่มและคล้า ภูมิปัญญา ด้านจักษานขึ้นในชุมชน ดังจะเห็นได้จากความร่วมมือในการทำงานเกี่ยวกับการเก็บข้อมูลและการให้ข้อมูลของคนในชุมชน ที่บุคคลหลายกลุ่ม หลายวัย เข้ามาร่วมงาน และการหาความรู้เกี่ยวกับการจัดการงานที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับชุมชน

4.12.2 ทีมวิจัย

ในส่วนของสมาชิกทีมวิจัยหลังจากที่ได้ทำงานวิจัยแล้วสามารถนำความรู้ต่างๆ ที่มีอยู่ในตัวเองออกมายกต่อผ่านการแสดงความรู้ในการทำงานวิจัยด้วย เช่น การเก็บข้อมูลแหล่งคลุ่ม และคล้ามีการใช้ประสบการณ์เดิมบางกับความรู้เกี่ยวดิน (หมอดิน) ทำให้เข้าใจสภาพแวดล้อมที่คลุ่มและคล้าอยู่มากขึ้น การคิดเชื่อมโยงงานวิจัยพืชคลุ่มและคล้ากับงานธนาคารชุมชน ตลอดจนการนำงานวิจัยไปใช้สอนเพิ่มเติมและเป็นระบบมากขึ้นในหลักสูตรห้องถิ่นภาษาของโรงเรียนวัดคลองพลู ซึ่งเดิมมีเพียงการให้ครุภูมิปัญญามาสอนปฏิบัติเพียงอย่างเดียว หรือการคิดถึงอนาคตเกี่ยวกับการเรียนการสอนเชิงบูรณาการระหว่างภาษาของกับแหล่งพืชคลุ่มและคล้าในชุมชน ตลอดจนการพัฒนาแหล่งเพาะปลูกโดยนำความรู้เดิมผสมผสานกับเทคโนโลยีเกษตรต่างๆ และเกษตรอาเภอ เป็นต้น

บทที่ 5

วิเคราะห์ สรุปผลการดำเนินงาน บทเรียน และข้อเสนอแนะ

5.1 วิเคราะห์ สรุปผลการดำเนินงาน

การดำเนินงานของทีมวิจัยโครง “การศึกษาความรู้ชาวชองเรื่องพืชคลุ่ม-คล้า (รุ่นทาง-รุ่นเชอ) โดยใช้ภาษาชองเป็นแนวทางในการศึกษา” มีวัตถุประสงค์ของการศึกษา คือ

(1) เพื่อทำการศึกษา รวบรวมและบันทึกข้อมูลด้านต่างๆ ของคลุ่ม-คล้า ในชุมชน และทำสื้นทางศึกษาคลุ่ม-คล้าในชุมชน

(2) เพื่อส่งต่อข้อมูลคลุ่ม-คล้าสำหรับผลิตหนังสือและสื่อนิทรรศการชุดความรู้เกี่ยวกับคลุ่ม-คล้า เพยแพร่ภายใต้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนต่อไป

(3) เพื่อทำการพื้นฟูและพัฒนาคลุ่ม-คล้าในรูปแบบของเครื่องจักสานหัตถกรรมภูมิปัญญา พื้นบ้านชาวชองให้คงอยู่ตลอดไป

(4) เพื่อให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์และพื้นฟูกายาและวัฒนธรรม เพื่อความคงอยู่ชุมชนตลอดไป

5.1.1 การศึกษา รวบรวมและบันทึกข้อมูลด้านต่างๆ ของคลุ่ม-คล้า ในชุมชน และทำสื้นทางศึกษาคลุ่ม-คล้าในชุมชน

การศึกษาของทีมวิจัยในครั้งนี้ได้มีการจัดทำแบบสำรวจเรื่องพืชคลุ่ม-คล้า ซึ่งทีมวิจัยสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล เพื่อหาศึกษาความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับพืชคลุ่มและคล้าตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างพืชคลุ่มและคล้ากับชาวชองในชุมชน และแนวทางดำเนินการเกี่ยวกับพืชคลุ่ม และคล้า ซึ่งจากการศึกษาหลังจากมีการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสำรวจแหล่งที่อยู่อาศัยของพืชคลุ่มและคล้าทั้งในอดีตและปัจจุบันในสถานการณ์ต่างๆ ในชุมชน รวมทั้งความสัมพันธ์เกี่ยวกับคนในชุมชนในเบื้องของการใช้ประโยชน์จากพืชคลุ่มและคล้าในชีวิตประจำวันในรูปแบบต่างๆ โดยเฉพาะเครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือนและการทำอาหาร รวมทั้งความคิด ความเชื่อ ประเพณี และเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับพืชคลุ่มและคล้า

การศึกษาทำให้ทราบว่าปัจจุบันพืชคลุ่ม-คล้านมีจำนวนลดลงเรื่อยๆ และคนในชุมชนก็มีการใช้ประโยชน์ลดลง เนื่องจากสิ่งของเครื่องใช้ที่เคยทำจากพืชคลุ่มและคล้าสามารถหาซื้อได้ทั่วไป ทำให้การจัดสถานเครื่องใช้ในครัวเรือนจึงลดน้อยลง ไปด้วย อีกทั้งคนรุ่นเก่าที่จัดสถานเป็นกีฬาไปด้วยปัจจุบันคลุ่ม-คล้าที่อยู่ใกล้บ้านหายไป เพราะคนชองไม่รู้ค่าตัดถางเพื่อทำสวนทำไร่

ในขณะเดียวกันก็มีกลุ่มเครือญาติที่รวมตัวเป็นกลุ่มจัดงาน ได้มีการสานสิ่งของเครื่องใช้ จำหน่ายในงานต่างๆ ตามโอกาส แต่ก็ไม่ค่อยประสบความสำเร็จนัก เนื่องจากการจัดการกันภายใน กกลุ่มไม่มีประสิทธิภาพ การเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดงานเครื่องใช้ยังส่วนใหญ่จะเป็นการแสวงหา ความรู้และความสนใจด้วยตนเอง แต่คนรุ่นหลังทำไม่ค่อยเป็น เพราะไม่ต้องการเสียเวลาในการเรียนรู้ เรื่องการจัดงาน และค่อนข้างทำยาก ปัจจุบันคนส่วนใหญ่จะใช้เวลาไปประกอบอาชีพทำสวน ทำไร่ กันหมดแล้ว

นอกจากนี้ พืชคลุ่มและคล้ามีคุณค่าด้านระบบนิเวศน์ความสมดุล กล่าวคือ แหล่งที่อยู่ของ กลุ่ม-คล้า จะขอบอยู่ตามลำห้วยลำคลองจะช่วยดูดซับน้ำให้มีความชุ่มชื้นตลอดปีจากการศึกษาวิจัย ครั้งนี้ทำให้มีวิจัยได้พบข้อค้นพบที่นอกเหนือจากวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ก่อตัวคือ การคงอยู่และการ ลดหายไปของพืชคลุ่มและคล้านี้มีผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ของชุมชน ดังจะเห็นว่าบริเวณใดที่มี พืชคลุ่มและคล้าอาศัยอยู่จะพบว่าสภาพพื้นที่และระบบนิเวศน์ของน้ำ เวลาคนชองเข้าไปจะรู้สึก น้ำที่ตรงบริเวณที่มีรากของคลุ่มและคล้าอยู่แหล่งน้ำตรงบริเวณนั้นจะใส ทำให้คนชองเชื่อใจว่าเป็น น้ำที่สะอาดและสามารถดื่มน้ำกินได้อย่างปลอดภัย นับได้ว่าพืชคลุ่มและคล้าเป็นตัวชี้วัดความใส สะอาดของแหล่งน้ำของชาวชองที่จะนำมาดื่มน้ำกินในชีวิตประจำวันเปรียบเสมือนเครื่องกรองน้ำ แบบธรรมชาติ ในขณะเดียวกัน ยังเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำจะมีอาศัยอยู่ เช่น ปู ปลาดุก ปลาช่อน เป็นต้น

แต่ปัจจุบันพืชคลุ่มและคล้ามีความเปลี่ยนแปลง สาเหตุสำคัญที่ทำให้พืชคลุ่มและคล้ามี ลดลงได้แก่ การประกอบอาชีพทางการเกษตรที่มีการพัฒนาและเพิ่มปริมาณเนื้อที่ในการทำ การเกษตรแบบเร่งรัดจึงเป็นผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรง แหล่งพืชคลุ่มและคล้าถูก ทำลายเพื่อทำการเกษตรประเภทอื่นๆ โดยเฉพาะการปลูกมันสำปะหลัง ทำให้มีการผ้าว่างงานทำให้ แหล่งอาศัยของพืชคลุ่มและคล้าเกิดความเสียหายรุนแรง ดังนั้นชุมชนจึงต้องการให้มีการอนุรักษ์ ส่วนที่มีอยู่ ไม่ตัดทิ้ง และปลูกเพิ่มไว้เป็นแปลงหรือปลูกไว้ตามบ้านเพื่อนำไปใช้ประโยชน์

หลังการเก็บรวมข้อมูลและพบสถานการณ์ของพืชคลุ่มและคล้าในชุมชนว่ามีการลดน้อยลง ไปทุกที่ด้วยสาเหตุการประกอบอาชีพทำสวนผลไม้เป็นหลัก ที่ยังมีอยู่อาศัยอยู่ตามป่าเขาพื้นที่ ห่างไกลจนผู้ใช้ที่เป็นคนเดาคนแก่ไม่สามารถออกไปหามาใช้งานได่อง ดังนั้น ทีมวิจัยจึงมีการ ทดลองทำแปลงปลูกคลุ่ม-คล้า เพื่อเพิ่มพื้นที่คลุ่มและคล้าให้มากขึ้นในชุมชนและเพื่อนำพืชทั้งสอง มาเป็นผลิตภัณฑ์ในการทำหัตถกรรมจัดงานจากคลุ่มและคล้าต่อไป ซึ่งจากการทำแปลงทดลอง หรือแปลงสาธิตในชุมชนนั้นจะช่วยสนับสนุนจัดงานในชุมชนให้กลับมาใช้เครื่องจักรงานหรือ สิ่งของเครื่องใช้จากคลุ่ม-คล้าในชุมชนอีกครั้ง

จากการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับพืชคลุ่ม-คล้า และทำแปลงทดลองปลูกคลุ่มและคล้าในชุมชน แล้ว ทีมวิจัยได้มีการวิเคราะห์และประมวลข้อมูลต่างๆ เพื่อนำเสนอข้อมูลในรูปของแผนที่แสดง จุดต่างๆ ที่เป็นแหล่งคลุ่มและคล้าที่มีปริมาณมาก น้อย แตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ อีกทั้งข้อมูล

ผู้ใช้ประโยชน์จากพืชคลุ่มและคล้ามาทำเครื่องใช้ในครัวเรือนและการทำมาหากิน ผู้ที่อนุรักษ์พืชคลุ่มและคล้า สภาพแวงล้อ และข้อมูลถ่ายภาพด้านสังคมวัฒนธรรมของในพื้นที่ตำบลคลองพุด และตำบลตะเคียนทอง โดยให้ทีมวิจัยที่ออกสำรวจณ ตำบลพื้นที่ต่างๆ เป็นคนเขียนข้อมูลลงแผนที่ และกำหนดจุดของพืชคลุ่มและคล้า รวมทั้งยังมีการรวบรวมผู้ที่มีความรู้และมีการจัดสถานสิ่งของ เครื่องใช้ในชีวิตประจำวันอยู่ ซึ่งจากการเก็บข้อมูลทำให้เห็นว่าคนเก่าแก่ที่สามารถจัดสถานได้ใน 2 ตำบล มีความห่าง พื้นที่กับความห่างของแหล่งพืชคลุ่ม-คล้าด้วย

ในการเก็บข้อมูลในครั้งนี้แม้จะยังไม่สามารถทำเส้นทางศึกษาพืชคลุ่มและคล้าในชุมชนได้ชัดเจน แต่ก็ต้องอาศัยการวางแผนในการทำงานร่วมกับผู้ใช้ประโยชน์โดยเฉพาะอย่างทางโรงเรียน ดังนั้น จึงต้องมีการดำเนินการจัดทำเป็นเส้นทางศึกษาในโอกาสต่อไป

5.1.2 ข้อมูลคุณ-ค่าสำหรับผลิตหนังสือและสื่อนิทรรศการชุดความรู้เกี่ยวกับคุณและคุ้มครองผู้บริโภค

หลังจากที่ทีมวิจัยมีการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลแล้ว ทีมวิจัยได้มีการนำความรู้ที่ได้มา
รวบรวมเป็นหนังสือชุดความรู้เรื่องพืชคลุ่มและคล้า โดยมีเนื้อหาสาระที่นักอุคลาถึงข้อมูลทั่วไปของ
คลุ่มคล้าด้านกายภาพ ความสัมพันธ์ของคลุ่มและคล้าที่มีต่อชุมชนของ ข้อมูลผู้ใช้ประโยชน์ด้านการ
จัดสถาน ผู้อนุรักษ์พืชคลุ่มและคล้า แนวทางการฟื้นฟู แผนที่แสดงสภาพแวดล้อมคลุ่มและคล้าในชุมชน

โดยเฉพาะแผนที่ประกอบภาพและมีสีสันสวยงาม และหนังสือชุดความรู้เรื่องพืชกลุ่มและกล้านี้ เป็นข้อมูลที่นำไปเป็นนิทรรศการ และข้อมูลในเชิงเอกสารสำหรับเผยแพร่แก่เยาวชนของนักเรียน ผู้ศึกษาทั่วไปที่สนใจภายในศูนย์การเรียนรู้ฟื้นฟูภาษา-วัฒนธรรมของ ต่อไป

พื้นบ้านชาวรองให้คงอยู่ตลอดไป

การอบรมให้ความรู้เชิงปฏิบัติการและการแลกเปลี่ยนความรู้ในงานจัดสานกันในกลุ่มผู้จัดสาน และการพัฒนาความรู้งานจัดสานไปสร้างอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน โดยอาศัย การแลกเปลี่ยนความรู้เทคนิคการจัดสานกันเองภายใต้กลุ่ม รวมถึงปัญหาต่างๆของการจัดสาน ใน การอบรมและการแลกเปลี่ยนนี้แต่ละคนที่มาเข้าร่วมกิจกรรมมีความรู้และความสนใจด้านงานจัดสานที่ แตกต่างกัน ทุกคนจึงมีมินดีที่จะรับความรู้ใหม่จากคนอื่นเพื่อกลับไปพัฒนางานของตนเอง

จากต่างคนต่างทำถ่ายทอดจักษณ์คลุ่มและคล้าจากแม่สู่ลูกในครอบครัวบ้านเรือน ปัจจุบัน มีการหันมารวมกลุ่มกันเพื่อจับกลุ่มจักษณ์บ้านบ้าง และที่สำคัญ ณ ปัจจุบันสิ่งที่สังเกตเห็นและเริ่มต้น คือ ทาง โรงเรียนกล้ายืนพื้นที่ถ่ายทอด-สืบทอดการจักษณ์ผ่าน โรงเรียน

5.1.4 คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมเพื่อความคงอยู่ชุมชนตลอดไป

จากการดำเนินโครงการในกระบวนการต่างๆ ตลอดโครงการ โดยการให้คนในชุมชนกลุ่มต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ทำให้คนในชุมชนเริ่มตระหนักรถึงการอนุรักษ์และฟื้นฟูคุ้ม-คล้า รวมถึงการจัดสถานที่ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมากขึ้น ในขณะเดียวกันการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของคนในชุมชนนั้น ได้สร้างความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นของคนในครอบครัวและคนในชุมชน และพบว่ามีคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับพืชคุ้มและคล้า รวมทั้งงานจัดสถานและการใช้เครื่องจักسانในระดับครัวเรือนมากขึ้นเรื่อยๆ

นอกจากนี้ ทีมวิจัยและคนในชุมชน ได้เริ่มเห็นความสำคัญในด้านการใช้ประโยชน์จากคลุ่ม-คล้า โดยเฉพาะการใช้เป็นเชือกที่มีความเหนียวและสามารถย่อยสลายไปได้ลงตามธรรมชาติ หากมีการนำบทบาทน้ำของพืชคุ้ม-คล้ากลับมาใช้ในบริบทปัจจุบันแทนเชือกฟางหรือแทนยางขี้ด รัดสิ่งของหรืออาหารในชีวิตประจำวันที่สามารถหาได้ง่ายตามร้านค้าทั่วไป จะช่วยลดความเสี่ยงต่อสุขภาพอนามัยของคนในชุมชน (ซึ่งเชือกฟางหรือยางเมื่อนำมาไปต้มผ่านความร้อนจะมีการผสมผสานสารเคมีเข้าไปในอาหารและอาจเกิดผล กระทบต่อการเลี้ยงสัตว์ของคนในชุมชนได้) ซึ่งจะเห็นว่าในปัจจุบันพบว่าคนของเริ่มตระหนักรถึงความสำคัญต่อการนำวัสดุธรรมชาติมาใช้ในชีวิตประจำวัน เริ่มมีการหันมาดามหาคลุ่ม-คล้ามาทำเป็นเชือกรัดขนมต้มหรือมัดข้าวคล้าก่อนนำลงไปดำเนินนา

ดังนั้น ผลการดำเนินงานของโครงการศึกษาความรู้ชาวชองเรื่องพืชคุ้มและคล้า (รุ่นทาก-รุ่นเชอ) โดยใช้ภาษาของเป็นแนวทางในการศึกษาดังได้กล่าวสรุปข้างต้น พบว่า การดำเนินงานของโครงการฯ ถือได้ว่าบรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของโครงการฯ ในแต่ละกลุ่มกิจกรรม ได้แก่ ความรู้และข้อมูลด้านต่างๆ ของคลุ่มและคล้า จากการเก็บรวบรวมและบันทึกข้อมูลโดยคนในชุมชน และการทำเส้นทางศึกษาคลุ่ม-คล้าในชุมชน ชุดความรู้เกี่ยวกับคลุ่ม-คล้าสำหรับให้ศูนย์ฯ ผลิตเป็นหนังสือและสื่อในทรรศการในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ต่อไป และแนวทางการฟื้นฟูและพัฒนาคลุ่ม-คล้าในรูปแบบของเครื่องจักسانหัตถกรรมภูมิปัญญาพื้นบ้านชาวชองให้คงอยู่ตลอดไป และคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรม เพื่อความคงอยู่ชุมชน

5.2 บทเรียนที่ได้รับจากการทำวิจัยเพื่อท่องเที่ยว

5.2.1 ทีมวิจัยกับบทเรียนจากการทำงานวิจัยเพื่อท่องเที่ยว

หลังจากการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในระยะที่ผ่านมา ห้ามมองในภาพรวมของการดำเนินกิจกรรมถือได้ว่าทีมวิจัยสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของกิจกรรม หลังการดำเนินงานทีมวิจัยเกิดการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลง ดังนี้

“ทีมวิจัยได้เรียนรู้การทำงานร่วมกันในการจัดการปัญหาอย่างมีส่วนร่วม รวมทั้งเรียนรู้กระบวนการ และ ขั้นตอนในการทำวิจัยอย่างเป็นขั้นเป็นตอน”

“ความสามัคคีและความร่วมมือในชุมชนและทีมวิจัยเป็นพลังผลักดันให้การทำงานลุล่วง เป็นผลสำเร็จ”

“มีความรู้ความเข้าใจในกระบวนการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบในการดำเนินงาน โครงการทั้งโดยส่วนรวมและส่วนย่อย”

“มีความรู้ ความเข้าใจในกระบวนการและเทคโนโลยีการเก็บรวบรวมข้อมูล รวมทั้ง ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานขั้นต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ”

“เรียนรู้บทเรียนเกี่ยวกับกระบวนการเตรียมความพร้อมของโครงการ เช่น กระบวนการในการวางแผน กระบวนการขับเคลื่อนแผนซึ่งต้องใช้ความอดทน และความพยายาม เป็นต้น”

“เรียนรู้กระบวนการจัดทำการสรุปเอกสาร/รายงานฉบับสมบูรณ์ ที่เป็นลักษณะของงาน วิชาการแบบชาวบ้าน”

5.2.2 ความรู้ใหม่ : บทเรียนที่ได้learned จากการทำงานวิจัย

จากการศึกษาเรื่องพืชคลุ่มและคล้านน้ำ นับว่าเป็นเครื่องยืนยันได้ว่าภาษาของกลังลดหายไปจากชุมชนของจริงๆ เนื่องจากในกระบวนการเก็บข้อมูลเรื่องคลุ่มและคล้าทีมวิจัยมีการใช้ภาษาของกันเป็นส่วนน้อย จากข้อค้นพบคือ เมื่อคลุ่มและคล้าหายไปคนจักสถานเครื่องใช้ด้วยคลุ่ม และคล้าก็ลดหายไปจากชุมชนพร้อมๆ กับการใช้ภาษาของระบบความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว หรือญาติพี่น้องในชุมชนที่อาศัยงานหัตถกรรมจักสถานของชาวของด้วย

ในขณะเดียวกัน ผลผลิตจากการทำงานโดยเฉพาะการรวบรวมชุดความรู้เรื่องพืชคลุ่มและคล้า ในชุมชนน้ำ ทีมวิจัยมีการบันทึกเป็นภาษาไทยก่อน 1 ชุด แล้วจึงเขียนเป็นภาษาของอีก 1 ชุด ซึ่งเป็นผลมาจากการณ์การลดหายไปของการใช้ภาษาของในการสื่อสารในชีวิตประจำวันนั่นเอง นอกจากนี้ จากรอบนการทำงานวิจัยเพื่อห้องลินทำให้ทีมวิจัยได้พบกับสิ่งที่น่าสนใจที่คิดว่ามีความสำคัญกับคนของนักการนำเสนอใช้สอยในชีวิตประจำวัน นั่นคือ

“พืชคลุ่มและคล้ามีความสัมพันธ์กับระบบนิเวศน์ที่คนของอาศัยอยู่อย่างมาก โดยเฉพาะคลุ่มและคล้ามีรากฟอยที่สามารถรักษาหน้าดินและสามารถอุ่มน้ำได้ดีตามธรรมชาติ อีกทั้งยังสามารถเป็นเครื่องดัดความสมบูรณ์ของธรรมชาติด้วย เช่น เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของปลา เป็นต้น ปัจจุบันพบว่าคนในชุมชนเริ่มเห็นความสำคัญและการพื้นฟูโดยการนำคลุ่มและคล้ามาปลูกในชุมชนใกล้บ้านกันมากขึ้น”

5.2.3 ผลกระทบจากการทำงานวิจัยต่อสมาชิกทีมวิจัยและชุมชน

จากการทำงานวิจัยศึกษาความรู้เรื่องพืชคลุ่มและคล้าแล้ว ได้เกิดผลกระทบต่อตัวนักวิจัย ชาวบ้านและตัวทีมวิจัย ดังจะเห็นได้จากเสียงสะท้อนว่า

“เมื่อทำงานวิจัย ทำให้ต้องเป็นคนสนใจการอ่านมากขึ้น”

“ทำให้ได้รับการยอมรับให้มีบทบาทในชุมชน หรือรับตำแหน่งการทำงานในชุมชนทั้งๆ ที่เราక็ไม่ได้ต้องการนัก”

“ได้เสริมสมรรถภาพแก่ทีมวิจัย และชุมชน โดยเฉพาะการพัฒนาทางด้านการนำเสนอ ความคิดเห็นของตนเอง”

“สมาชิกทีมวิจัยได้ทำงานเกี่ยวกับสิ่งที่ตัวเองชอบและมีประโยชน์ต่อชุมชนเรา ถึงแม้ว่าจะป่วยหัวกับการทำงานบ้างแต่ก็ยังอยากรักษา”

“การทำงานวิจัย เมื่อทำมาเป็นระยะเวลานานๆ ก็เกิดความล้า และยังมองไม่เห็นเป้าหมาย ซึ่งต่างจากการทำงานชุมชนที่เห็นการพัฒนาได้ชัดกว่า เนื่องจากว่าได้ทำงานหลายปีแล้ว และทำให้เราไม่สามารถประเมินตัวเราและการพัฒนางานวิจัยได้ งานวิจัยก็ไม่ใช่ว่าไม่อยากฝ่าฟันกับมัน แต่ก็ถือว่าเป็นงานที่ทำหายใจ ถึงจะไม่ได้เห็นผลในทันทีแต่ในอนาคตก็สามารถเห็นผลที่เกิดขึ้นได้แต่จะต้องใช้เวลาและอาศัยความเสียสacrifice สูง”

จากการทำงานวิจัยทีมวิจัยไม่ได้มองผลกระทบที่เกิดขึ้นภายนอกกลุ่มคนทำงานเท่านั้น แต่ยังมีการมองผลกระทบต่อผู้รับรวมถึงชุมชนด้วย ดังจะเห็นได้จากเสียงสะท้อน ว่า

“จากการทำงานวิจัย ทำให้พบว่า ชาวบ้านยังไม่ได้รับผลที่ได้จากการทำงานวิจัยมากนัก”

“จากการทดลองพื้นฟูด้วยการปลูกพืชคลุ่มและคล้าขึ้นมาในชุมชน เพราะต่อไปในอนาคต จะมีประโยชน์ต่อกันในชุมชน และเยาวชนที่จะเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับพืชคลุ่มคล้าได้ง่ายในชุมชน”

“ทำโครงการนี้ได้มีการทดลองทำจริง โดยเฉพาะเรื่องการทำแปลงปลูกต้นคลุ่มและคล้า หรือแม้กระทั่งการจัดสถานเครื่องใช้สอยจากคลุ่มและคล้า ซึ่งจะเกิดประโยชน์ต่อกันในชุมชนในทางปฏิบัติเป็นอย่างมาก ซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญอีกหนึ่งของการเพียนรายงานที่มีแต่ตัวหนังสือ”

5.3 ปัญหา/อุปสรรค

(1) ทีมวิจัยและชาวบ้านต่างก็มีภารกิจหลักในการดำเนินชีวิตส่วนใหญ่คือ การประกอบอาชีพทำสวนผลไม้ที่เป็นรายได้หลักแก่ครอบครัว และอื่นๆ ทำให้บางครั้งไม่สามารถมาประชุมได้ทีมวิจัยจึงได้พยายามหารือและแก้ไขโดย หากไม่มีวาระที่สำคัญมาก ก็ใช้วิธีการนัดกต่อผลกระทบประชุมให้คนที่ขาดการประชุมรับทราบภายหลัง แต่ถ้าเป็นงานสำคัญ จะต้องมีการแจ้งล่วงหน้าเพื่อวางแผนในการจัดตารางงานของแต่ละคน

(2) การทำงานวิจัยในบางครั้งต้องมีการติดต่อกับบุคคลที่มีความเป็นส่วนตัวสูง จึงเกิดความเกรงใจกัน

(3) ปัญหาในการขาดความเข้าใจในเรื่องวัตถุประสงค์ในการเขียนรายงานวิจัย ซึ่งบางครั้งไม่เข้าใจ ดังนั้นทีมวิจัยจึงมีการซึ่งแจงเพื่อให้เกิดความเข้าใจ

(4) ทีมวิจัยบางครั้งไม่ได้เขียนรายงานหรือบันทึกการประชุมหรือการดำเนินกิจกรรมเอาไว้

(5) งานวิจัยที่กำลังดำเนินการศึกษาความรู้เดิมของชุมชน จึงไม่ทำให้เกิดการกระตุ้นที่จะนำไปสู่การพัฒนา หรือการประยุกต์ให้เกิดความรู้ใหม่ขึ้นมา ไม่เหมือนกับการศึกษาเรื่องอื่นๆ ที่เกิดขึ้นอยู่ในชุมชน เช่น งานบริการการศึกษาให้กับเด็กนักเรียน ซึ่งเป็นงานที่ท้าทาย ความรู้ความสามารถของเราที่จะทำเรื่องใหม่ๆ ขึ้นมาได้ ซึ่งต่างจากการศึกษาความรู้เดิมในการวิจัยที่มีคุณค่า เช่น เรื่องการปลูกพืชคลุ่มและคล้า ซึ่งชาวบ้านมีความรู้เดิม และรู้ถึงคุณค่าของพืชคลุ่มและคล้ากันอยู่แล้ว

(6) ขาดคุณภายนอกทีมวิจัย ที่มีความสนใจ มีความรู้ และตระหนักในคุณค่า ซึ่งต่างจากชาวบ้านที่ตัวเองได้ตระหนักในคุณค่าอยู่แล้ว แต่ถ้าตีเป็นมูลค่าแล้วก็จะได้น้อย เช่น เครื่องจักรสถานที่ ทำการปลูกคลุ่มและคล้า (คนนอกในที่นี้หมายถึง คนนอกทีมวิจัยซึ่งอาจเป็นคนในชุมชนหรือนอกชุมชน ควรที่จะดึงคนนอกทีมวิจัยที่มีความสนใจ ตระหนักในคุณค่าเข้ามาร่วมในทีมวิจัย ซึ่งจากการสำรวจดูในเบื้องต้นมีประมาณ 15 คน ขึ้นไป)

(7) ทีมงานมีการวางแผนไม่ค่อยดี มีการนัดประชุมกันน้อย

(8) ผู้นำ ไม่ค่อยร่วมวางแผนและกระจายงานเท่าที่ควร เนื่องจากมีภารกิจเยอะ

5.4 ข้อเสนอแนะ

(1) งานวิจัยเชิงภูมิปัญญาส่วนใหญ่เป็นงานที่ไม่ทันต่อกระแสสถานการณ์ปัจจุบัน และไม่สามารถนำมาแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชนในปัจจุบัน

(2) งานวิจัยเชิงภูมิปัญญาจะต้องเน้นว่าผลที่ได้รับนั้นจะต้องนำไปเป็นความคาดหวังถึงผลสำเร็จ คุณค่าที่จะได้รับกับคนในชุมชนด้วย

(3) ควรเน้นกระบวนการการทำงานกลุ่ม มีการกระจายงานและมอบอำนาจในการตัดสินใจ

(4) อยากให้งานวิจัยชิ้นหนึ่งสำเร็จแล้วสามารถนำไปต่อยอดงานอีกชิ้นหนึ่งได้ต่อไป

(5) อยากให้งานวิจัยที่เราทำขึ้นนั้นได้ถูกส่งผลผ่านไปยังแกนนำชุมชน เจ้าหน้าที่ในชุมชน และชุมชนอื่นๆ สามารถนำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ได้

(6) หน่วยงานในท้องถิ่นเข้ามามีให้ความสำคัญและสนับสนุนงานด้านหัตถกรรมจักстанจากพืชคลุ่มและคล้าอย่างจริงจัง เพื่อเสริมสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชนมากขึ้น

ភាគី

ภาคผนวก ก

แบบฟอร์มแบบสอบถาม

คำถามชุดที่ 1

กรอบคำถามเพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับพืชคลุ่ม-คล้าจากลักษณะที่มีอยู่จริงในพื้นที่

ส่วนที่ 1 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับพืชคลุ่ม – คล้า

1.1) ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับพืชคลุ่ม – คล้า

1. ต้นคลุ่ม – คล้า อาศัยอยู่ที่แห่งใด .....

2. ลักษณะพืชคลุ่ม – คล้า เป็นอย่างไร ?

- คลุ่มน้ำลักษณะ.....

- คล้าน้ำลักษณะ.....

3. คุณสมบัติพิเศษของพืชคลุ่ม - คล้า (อธิบาย)

- คลุ่มน้ำคุณสมบัติพิเศษคือ .....

- คล้าน้ำคุณสมบัติพิเศษคือ .....

4. ท่านรู้ไหมว่าพืชคลุ่ม – คล้า มาจากไหน .....

โดยเป็นผู้นำมาปลูกในชุมชน .....

5. วิธีการขยายพันธุ์พืชคลุ่ม – คล้า (อธิบายว่าใช้ส่วนไหน, ปลูกอย่างไร, ...)

บริบท/สภาพแวดล้อมที่พืชคลุ่ม-คล้า อาศัยอยู่(กับพืชหรือสิ่งอื่นๆ ที่อยู่ใกล้เคียง)

1.2) การใช้ประโยชน์จากพืชคลุ่ม – คล้า

1. ส่วนต่างๆ ของพืชคลุ่ม-คล้า ที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ (เช่น ลำต้น, ใบ, หน่ออ่อน, ราก เป็นต้น) และนำมาใช้อย่างไร (เช่น จักسان, ทำตอกแทนเชือก, เป็นต้น)

- คลุ่ม .....

- คล้า .....

คำถามชุดที่ 2

แบบสอบถามความรู้ชาวของเรื่องพีชคณิต-คล้า

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล

1. ชื่อ..... นามสกุล..... อายุ .....ปี เพศ ชาย หญิง
2. ที่อยู่ ..... อาร์ทีพ .....
3. เชื้อสาย ของ ไทย จีน ผสม
4. สถานภาพ โสด แต่งงาน การศึกษา .....
5. ระยะเวลาที่อยู่ในชุมชน .....
6. กิจกรรมที่ชอบทำยามว่างงาน (เช่น จักสาน หาปลา เป็นต้น).....

ส่วนที่ 2 ความสัมพันธ์ของพีชคณิต-คล้ากับคนในชุมชน

1. ท่านใช้พีชคณิต – คล้า มาใช้งานจักสานสิ่งของเครื่องใช้เป็นหรือไม่
 ไม่เป็น เพราะอะไร .....
- ถ้าทำเป็น ทำเป็นเพราะอะไร .....
2. ท่านคิดว่าคล้า มีความเกี่ยวข้องกับชุมชนด้านใดบ้าง
 ด้านพิชกรรม/ความเชื่อ .....
- ด้านวิถีชีวิต .....

ส่วนที่ 3 ข้อมูลการเปลี่ยนแปลง และการอนุรักษ์พีชคณิต – คล้า

1. ท่านคิดว่าพีชคณิต- คล้า ในชุมชน มีจำนวนเพิ่มขึ้น หรือลดลง
 เพิ่มขึ้น เพราะอะไร .....
  - ลดลง เพราะอะไร .....
  2. ท่านคิดว่าจะทำย่างไรกับ คล้า – คล้า หากพบว่ามีจำนวนเพิ่มขึ้น หรือลดลง
 นำไปใช้ประโยชน์ (เช่น จักสานสิ่งของเครื่องใช้) .....
  - ตัดทิ้งถ้าหากไม่จำเป็นต้องใช้ประโยชน์ .....
  - การทำการปลูกเพิ่ม .....
3. การเปลี่ยนแปลง เช่น แหล่งที่อยู่, ลักษณะต้นคล้า, การพิงพาอしゃกับพีชอื่นๆ เป็นต้น .....

4. ท่านรู้ไหมว่ามีใครในชุมชนของท่านที่นำพืชคุ้ม – คล้า มาใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิต
(ระบุชื่อ และหมู่บ้านด้วย) .....

5. ท่านคิดว่าพืชคุ้ม – คล้า สามารถพัฒนาไปเป็นรายได้เสริมให้แก่คนในชุมชนได้หรือไม่
.....

และพัฒนาอย่างไร ได้บ้าง .....

ถ้าหากคุ้ม – คล้า หมวดไปจากชุมชน ท่านจะนำสิ่งใดมาใช้จัดสถานที่แทน
คุ้ม – คล้า ได้บ้าง .....

6. ถ้าพืชคุ้ม-คล้ากำลังจะหมวดไปจากชุมชน ท่านคิดว่าจะมีแนวทางหรือวิธีการ
อนุรักษ์พืชคุ้ม-คล้า อย่างไรบ้าง ? .....

ส่วนที่ 4 เกี่ยวกับกลุ่มจัดสถานในชุมชน

1. ในชุมชนมีกลุ่มจัดสถานจากพืชคุ้ม-คล้า หรือไม่.....

ถ้ามี (มีกี่กลุ่ม ? แต่ละกลุ่มอยู่ที่บ้านใครบ้าง ?) .....

ไม่มี เพราะอะไร.....

2. (ถ้ามี) ที่ผ่านมามีการดำเนินงานอย่างไรบ้าง.....

.....

3. มีปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานกลุ่มจัดสถานอย่างไรบ้าง.....

.....

4. ความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการดำเนินงานกลุ่มจัดสถานในชุมชน

.....

ส่วนที่ 5 ความเกี่ยวข้องของพืชคุ้ม – คล้า กับ นิทาน / ตำนาน / เรื่องเล่า

1. ท่านรู้หรือไม่ว่ามีนิทาน หรือ ตำนาน หรือ เรื่องเล่า ที่เกี่ยวข้องกับพืชคุ้ม - คล้า
ถ้ามีให้ท่านลองเล่าให้ฟัง .....

ส่วนที่ 6 ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับประโยชน์ของพืชคุ้ม – คล้า

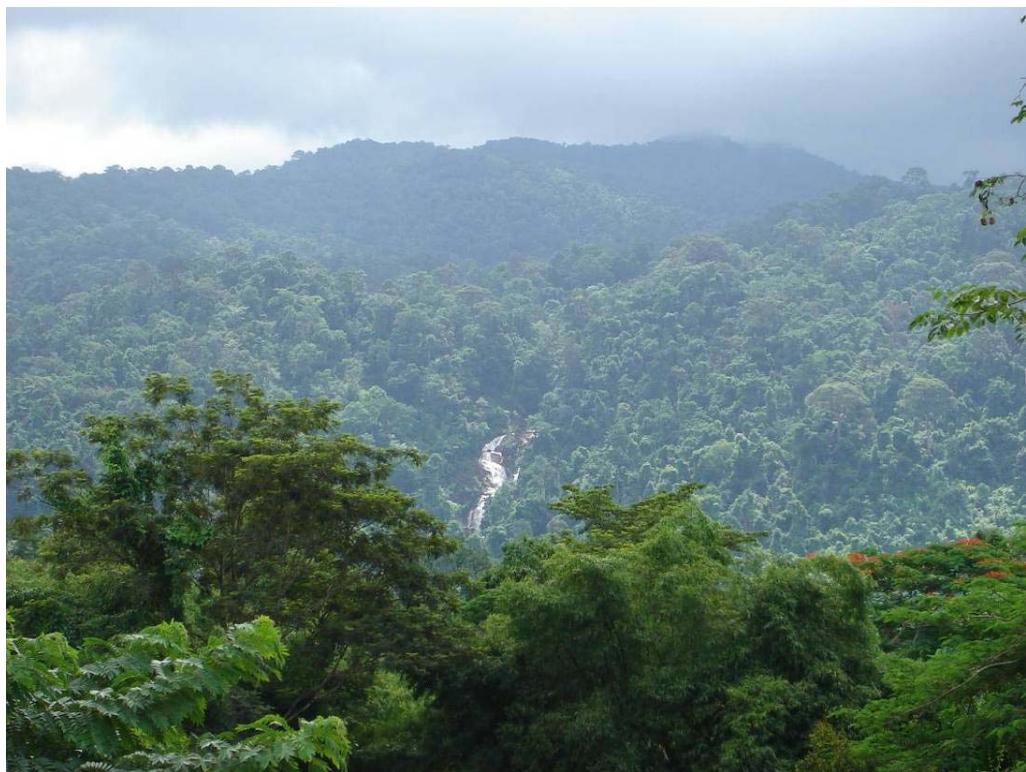
(นำไปทำอะไรได้อีก นอกเหนือจากการนำไปจัดสถาน)

.....
.....
.....

ภาคผนวก ข

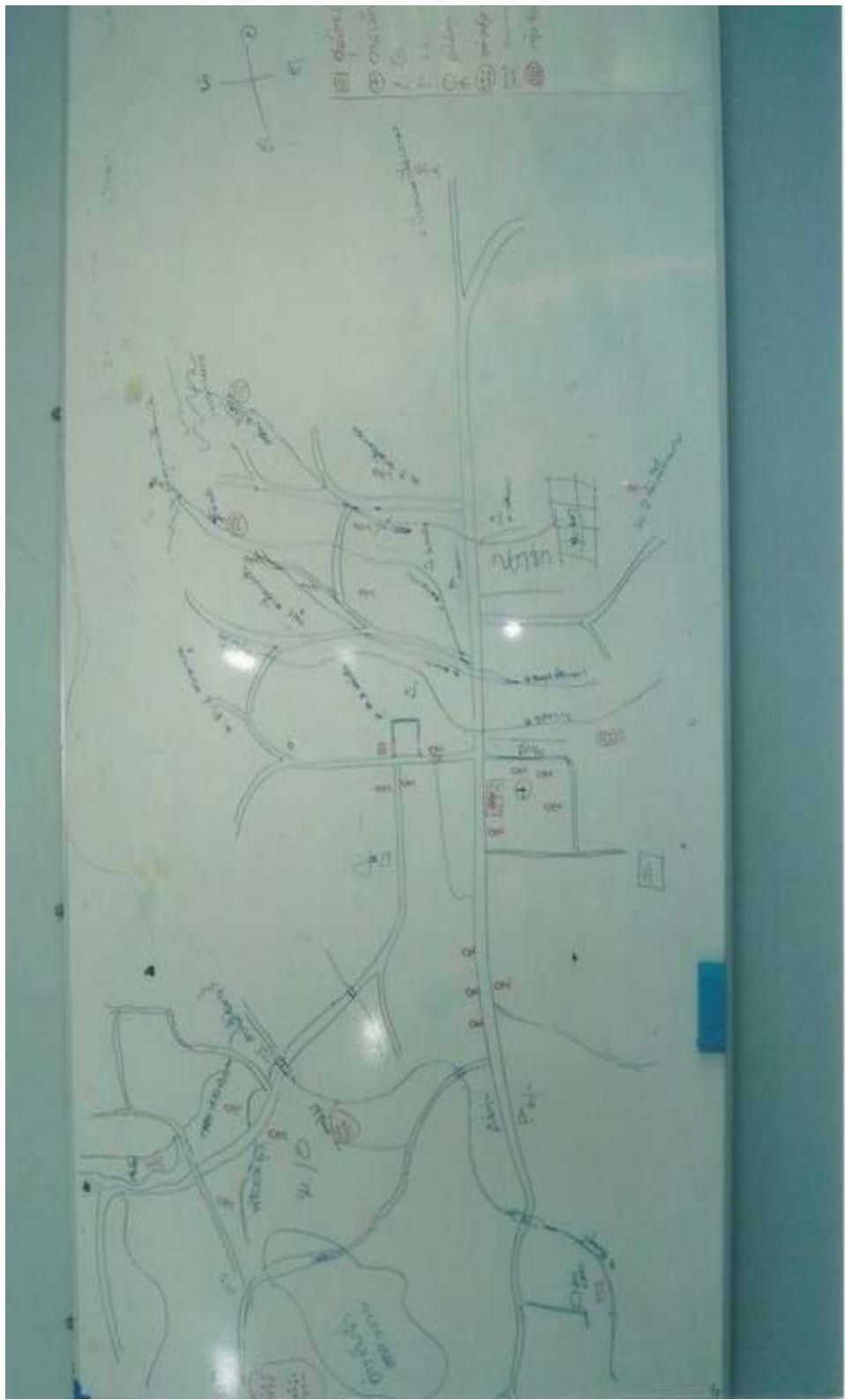
แผนที่

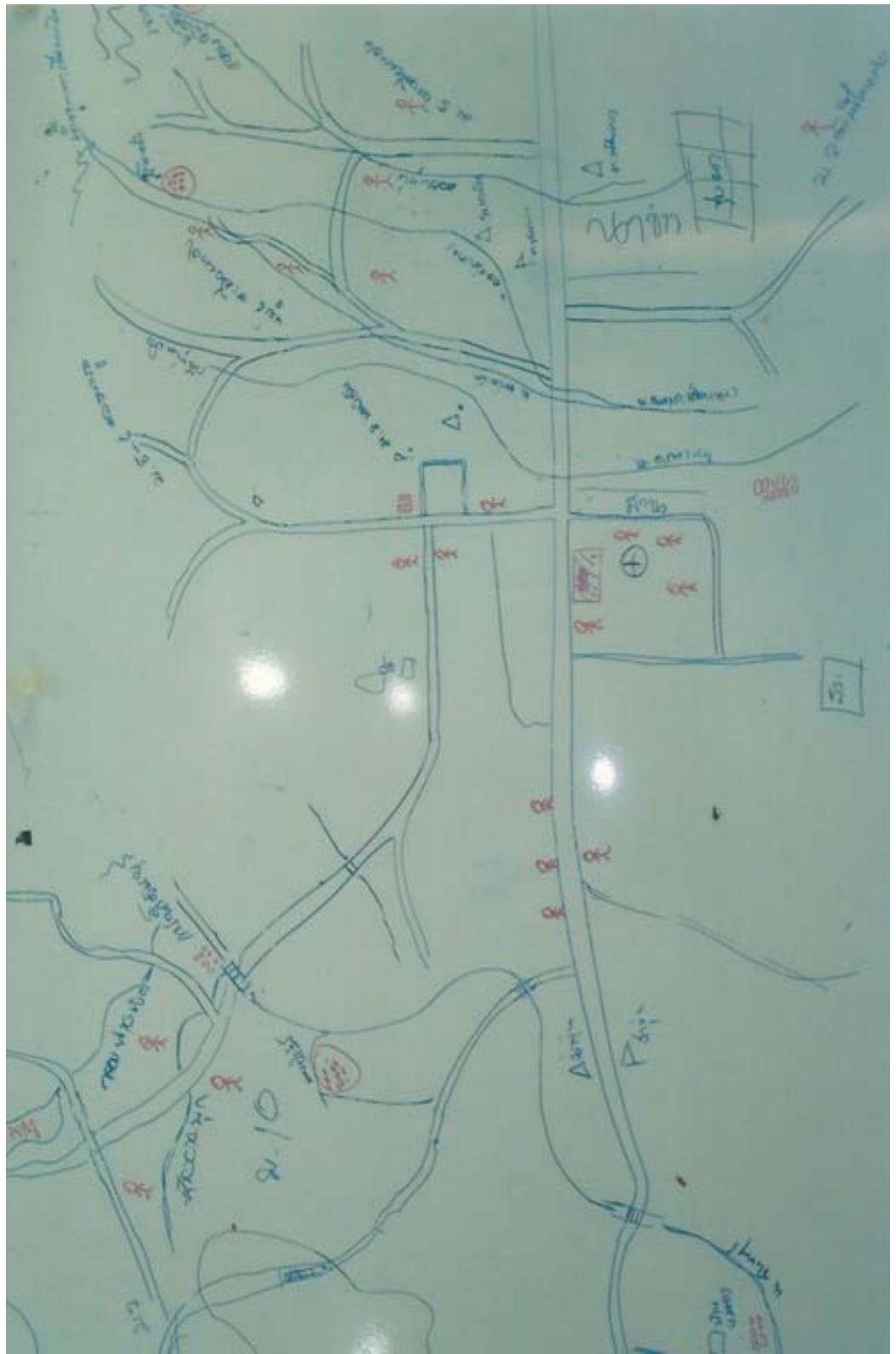
- แผนที่ชุมชนของที่แสดงถึงสภาพแวดล้อม

- แผนที่แหล่งศรีมและคล้านชุมชน (แบบร่าง)

(แผนที่แหล่งศรีมและคล้านชุมชนของที่อยู่มีการใช้พื้นที่ดูแลและคล้านชุมชนในงานจัดสรรฯ)

แผนที่จังหวัดเชียงใหม่ (แม่สาย) จุดเด่นท่องเที่ยวและสถานที่สำคัญ

พิพิธภัณฑ์ชุมชนแม่กลอง

แผนที่แม่น้ำแม่กลอง

ภาคผนวก ค

รายชื่อทีมวิจัย

1. นายมณฑียร พัฒเนมา	หัวหน้าโครงการ
2. นายศุภกฤต ผกามาศ	รองหัวหน้าโครงการ
3. นายวุฒิชัย อาลัย	ผู้จัดทำบัญชีโครงการ
4. นายพร เต่าเงิน (ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว)	นักวิจัย
5. นายเจริญ แก้วส่วน	นักวิจัย
6. นางวาสนา คุณทวี	นักวิจัย
7. นางบังอร มิตรเพื่อนบ้าน	นักวิจัย
8. นางสมใจ นาคสาย	นักวิจัย
9. นางโสภา แสนทะวงศ์	นักวิจัย
10. นางจิตตรา เต่าเงิน	นักวิจัย
11. นายเพ็ชร นาคสาย	นักวิจัย
12. นางเคลา คุณทวี	นักวิจัย
13. นางส้มจีน วรรณภักดี	นักวิจัย
14. นางสาวสิริรัตน์ สีสมบัติ	นักวิจัย
15. นางสาวศิริมงคล คุณทวี	นักวิจัย

ภาคผนวก ง

ภาพกิจกรรม

สภาพแวดล้อมและลักษณะทางกายภาพความเป็นอยู่ของคลื่นและคล้า

